MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS

JUSTINA RAZUMIENĖ

LIETUVOS IR AIRIJOS MOKESČIŲ SISTEMŲ PALYGINAMOJI STUDIJA: POVEIKIO FIZINIAM ASMENIUI VERTINIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas:

doc. dr. Artūras Balkevičius

VILNIUS, 2016

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS

FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

LIETUVOS IR AIRIJOS MOKESČIŲ SISTEMŲ PALYGINAMOJI STUDIJA: POVEIKIO FIZINIAM ASMENIUI VERTINIMAS

Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas

Studijų programa (Fvmis 4-02 gr.)

Vadovas

doc. dr. Artūras Balkevičius

2016 04 11

Atliko

Fvmis 4-02 gr.stud.

Justina Razumienė

2016 04 11

VILNIUS, 2016

TURINYS

ĮVADAS 7
1. NAMŲ ŪKIŲ PAJAMŲ ANALIZĖ TEORINIU ASPEKTU 9
1.1. Namų ūkio samprata ir jo ekonominė funkcija 10
2.2. Namų ūkio pajamų samprata 12
2.3. Namų ūkio išlaidos ir pajamų šaltiniai 15
2. LIETUVOS IR AIRIJOS MOKESČIŲ SISTEMŲ VERTINIMAS 21
2.1. Mokesčių sistemų klasifikacija pagal apmokestinimo metodus 21
2.2. Mokesčių sistemų apžvalga ES 22
2.3. Lietuvos mokesčių sistema 26
2.3.1. Lietuvos gyventojų pajamų mokesčio objektas, bazė ir tarifai 31
2.4. Airijos mokesčių sistema 38
2.4.1. Airijos gyventojų pajamų mokesčio objetas, bazė ir tarifai 43
3. LIETUVOS IR AIRIJOS MOKESČIŲ SISTEMŲ ĮTAKA NAMŲ ŪKIAMS 48
3.1. Pagrindiniai Lietuvos – Airijos socialiniai (ekonominiai) rodikliai 48
3.2. Namų ūkių vartojimo išlaidos pagal paskirtį 55
3.3. Su darbo santykiais susijusių pajamų apmokestinimas 59
3.4. Progresinė mokesčių sistema „už“ ir „prieš“ 61
3.4. Progresinės ir proporcinės mokesčių sistemų vertinimas 65
IŠVADOS 72
SIŪLYMAI 74
LITERATŪRA 76
ANOTACIJA 82
ANNOTATION 83
SANTRAUKA 84
SUMMARY 85
PRIEDAI 86

PAVEIKSLAI

1 pav. Namų ūkių vieta ekonomikoje ir finansų rinkoje 9
2 pav. Išlaidų skirstymas pagal dažnumą 16
3 pav. Gyventojų pajamų rūšys pagal sritis ir šaltinius 17
4 pav. Gyventojų disponuojamų pajamų sritys 18
5 pav. VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga 27
6 pav. Pagrindiniai mokesčių sistemos apmokestinimo principai 28
7 pav. Darbo užmokesčio minimumas ES šalyse 2016 sausio mėnesį 48
8 pav. Šalies ūkio darbuotojų vidutinis mėnesinis darbo užmokestis ir vidutinė valstybinio socialinio draudimo senatvės pensija 2010 - 2015 m. (ketvirčiai) 49
9 pav. Nuolatinių Lietuvos gyventojų skaičius mėnesiais 51
10 pav. Lietuvos gyventojų skaičius 2030 (prognozės) 52
11 pav. Airijos gyventojų skaičius 2030 (prognozės) 53
12 pav. BVP kitimas Lietuvoje 53
13 pav. Gyventojų pajamų mokesčiai nuo BVP (%) 65
14 pav. Pajamų mokesčiai mokėtini nuo gautų pajamų (vienas asmuo) 66
15 pav. Mokesčiai nuo bruto darbo užmokesčio – Airija 67
16 pav. Pajamos pagal dirbančiųjų skaičių 68
17 pav. Džini koficientas 2004 - 2012 (Airija ir ES, neto darbo užmokestis) 70

LENTELĖS

1 lentelė. GPM tarifas, mokesčių sistemos ir minimalus mėnesio atlyginimas atskirose ES šalyse (2016 1K) 23
2 lentelė. Gyventojų pajamų mokesčio nacionalinio biudžeto planas ir vykdymas 31
3 lentelė. GPM tarifų pakeitimai 37
4 lentelė. 2014 - 2015 metų biudžeto pajamų analizė 40
5 lentelė. Mokesčių mokėtojų skaičius pagal mokestį ir mokestinį tarifą 41
6 lentelė. Mokesčių mokėtojų skaičius pagal bruto atlyginimą 42
7 lentelė. Gyventojų pajamų mokesčio tarifai Airijoje 43
8 lentelė. Visuotinio socialinio mokesčio tarifai (angl. Universal Social Charge) 46
9 lentelė. Darbo užmokestis ir darbo sąnaudos 50
10 lentelė. Gyventojų skaičiaus pokyčiai 51
11 lentelė. Vidutinis sąlyginis darbuotojų skaičius 54
12 lentelė. Namų ūkių vartojimo išlaidos pagal paskirtį 55
13 lentelė. Vidutinio darbo užmokesčio (bruto) kaita 2000 -2015 56
14 lentelė. Vidutinės savaitės namų ūkio išlaidos 2002 - 2004 ir 2009 - 2010 metais (Airijoje) 57
15 lentelė. Vidutinės savaitės išlaidos įeinančios į "Įvairios išlaidos, paslaugos ir kitos išlaidos" (angl. Miscellaneous goods, services and other expenditure) Airijoje 57
16 lentelė. Lietuvos ir Airijos namų ūkių vartojimo prekių ir paslaugų palyginimas (2016) 58
17 lentelė. Atlyginimas ir mokesčiai - Airijoje 59
18 lentelė. Atlyginimas ir mokesčiai – Lietuvoje 60
19 lentelė. Mokesčių mokėtojų pasiskirstymas Airijoje pagal pajamas ir pajamų mokesčio tarifus 63
20 lantelė. Progresinių mokesčių įvedimo "už" ir "prieš" argumentai 63
21 lantelė. Pajamų ir mokesčių pasiskirstymas Airijoje 66
22 lentelė. Pajamų mokesčio pasiskirstymas pagal namų ūkio tipą (Airija) 67
23 lentelė. Džini koficientas ES 69

SANTRUMPOS

CSO - Central statistics organization (liet.Centrinis statistikos departamentas)

DIRT - Deposit Interest retention tax (liet. Indėlių palūkanų lengvata)

IBEC - Business and employer association for organizations based in Ireland (liet. Airijos verslo ir darbdavių asociacija)

OECD - Organization for economic co-operation and development (liet. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija)

PRSI - Pay Related Social insurance (liet. Socialinio draudimo mokestis)

PSD - Privalomas socialinis draudimas

ROS - Revenue online service (liet. Valstybinės mokesčių inspekcijos elektroninė sistema)

TRS - Mortgage Interest Relief (liet. Kreditinio įsiskolinimo palūkanų lengvata)

TASC - Think - tank for Action on Social Change - Organization (liet. Nepriklausoma visuomenės švietimo ir informacijos organizacija)

USC - Universal Social charge (liet. Visuotinis socialinis mokestis)

VSD - Valstybinis socialinis draudimas

ĮVADAS

Bet kurios valstybės pagrindinis tisklas yra gyventojų gerovė. Tam kad valstybė įgyvendintų šį tikslą reikalingos lėšos, kurių pagrindinis šaltinis – mokesčiai, kuriuos moka tiek patys gyventojai. Taigi visų gyventojų gerovė užtikrinama gyventojų, mokančių mokesčius sąskaita. Mokslinėje literatūroje plačiai nagrinėjama mokesčių įtaka valstybės biudžeto surenkamoms pajamoms, asmeninių finansų valdymas (Kapoor et al., 2008), kaip pasiekti finansinį stabilumą, atsakingai valdant asmeninius pinigus, ir susikraunant kapitalą (Clements, 2011). Apibendrintai galima teigti, kad visuose šiuose moksliniuose darbuose sprendžiamos problemos, kaip padidinti valstybės pajamas, pasiekti gerovę planuojant asmeninius finansus. Tačiau trūksta literatūros, kurioje būtų būtų išsamiai nagrinėjama atskirų mokesčių sistemų, mokesčių įtaka fiziniam asmeniui, jo šeimos biudžetui (dar kitaip literatūroje vadinam šeimos ūkiui). Pasigendama lyginamosios mokslinės literatūros, kuriuoje būtų pateikiamos atskirų mokesčių sistemų teigiami ir neigiami aspektai gyventojo sumokamų mokesčių lygmeniu.

Kadangi Gyventojų pajamų mokestis yra tiesiogiai susijęs su šeimos biudžetu – namų ūkio pajamomis, toliau šiame rašto darbe apsiribosime Lietuvos ir Airijos gyventojų pajamų mokesčio analize, apibrėšime namų ūkio sampratą, pajamų šaltinius, pateiksime proporcinio ir progresinių mokesčių ypatumus, svarstysime kokią itaką gyentojų pajamų mokesčiui, tuo pačiu namų ūkiams, gali daryti mokesčių sistemos pakeitimai.

Gyventojų pajamų mokestis yra vienas iš pagrindinių mokesčių, kurį sumoka pajamas gaunantis asmuo ir antras pagal svarbą valstybės surenkamų mokesčių hierarchijoje. Taigi valstybės valdžios institucijos nuolatos spendžia ypatingai reikšmingą klausimą, kaip padidinti valstybės surenkamas pajamas, nemažinant pajamų šaltinio t.y. nedarant neigiamos įtakos verslui, darbo užimtumui ir užmokesčio kitimui, nedarbo lygiui. Pagal gerai žinomą, žymaus amerikiečių ekonomisto Arthur'o Laffero kreivę, kuri pavaizduoja mokesčių tarifų ir mokesčių pajamų ryšį, pasitaiko atvejų, kai mokesčių kilimas gali padidinti mokesčių pajamas, bet lygiai taip pat mokesčių didinimas pajamas gali sumažinti, o mokesčių mažinimas – padidinti. Ši kreivė ilgainiui ir pradėta vadinti Lafero kreive.

Tyrimo objektas - Gyventojų pajamų mokesčio ir jį įtakojančių mokesčių sistemų vertinimas.

Tyrimo problema - šiomis dienomis apstu straipsnių, publikacijų, susijusių su siūlomais mokesčių sistemos pakeitimais, tačiau pasigendama vertinimo kaip skirtingos mokesčių sistemos įtakoja namų ūkių pajamas.

Tyrimo tikslas - palyginti proporcinės ir progresinės mokesčių sistemų įtaką fizinio asmens pajamoms, įvertinti kokią įtaką namų ūkio išlaidoms daro gyventojų pajamų mokestis esant skirtingoms mokesčių sistemoms.

Siekiant iškelto tikslo nagrinėjami šie uždaviniai **uždaviniai:**

- išanaliztuoi proporcinės ir progesinių mokesčių ypatumus;
- palyginti Lietuvos ir Airijos mokesčių sistemas
- detaliai palyginti Lietuvos ir Airijos gyventojų pajamų mokesčio tarifus
- išvardyti namų ūkio pajamų šaltinius, jų klasifikaciją
- pateikti staistinius duomenis, susijusius su gyventojų pajamomis, išlaidomis
- išdėstyti nuomonę ir pasiūlyti tinkamiausius mokesčių sistemos pakeitimus gyventojų pajamų mokesčio atžvilgiu.

Darbo struktūra. Darbą nusako darbo temos problema, objektas, tikslas ir iškelti uždaviniai. Pirmojoje dalyje apibrėžiama namų ūkio samprata, pajamų šaltiniai, išlaidos. Antrojoje dalyje pateikiami Lietuvos ir Airijos mokesčių sistemų ypatumai, įvardijami mokesčiai, susiję su gyventojų pajamomis. Trečioji dalis – statistinių duomenų analizė, proporcinės ir progresinės mokesčių sistemos palyginimas.

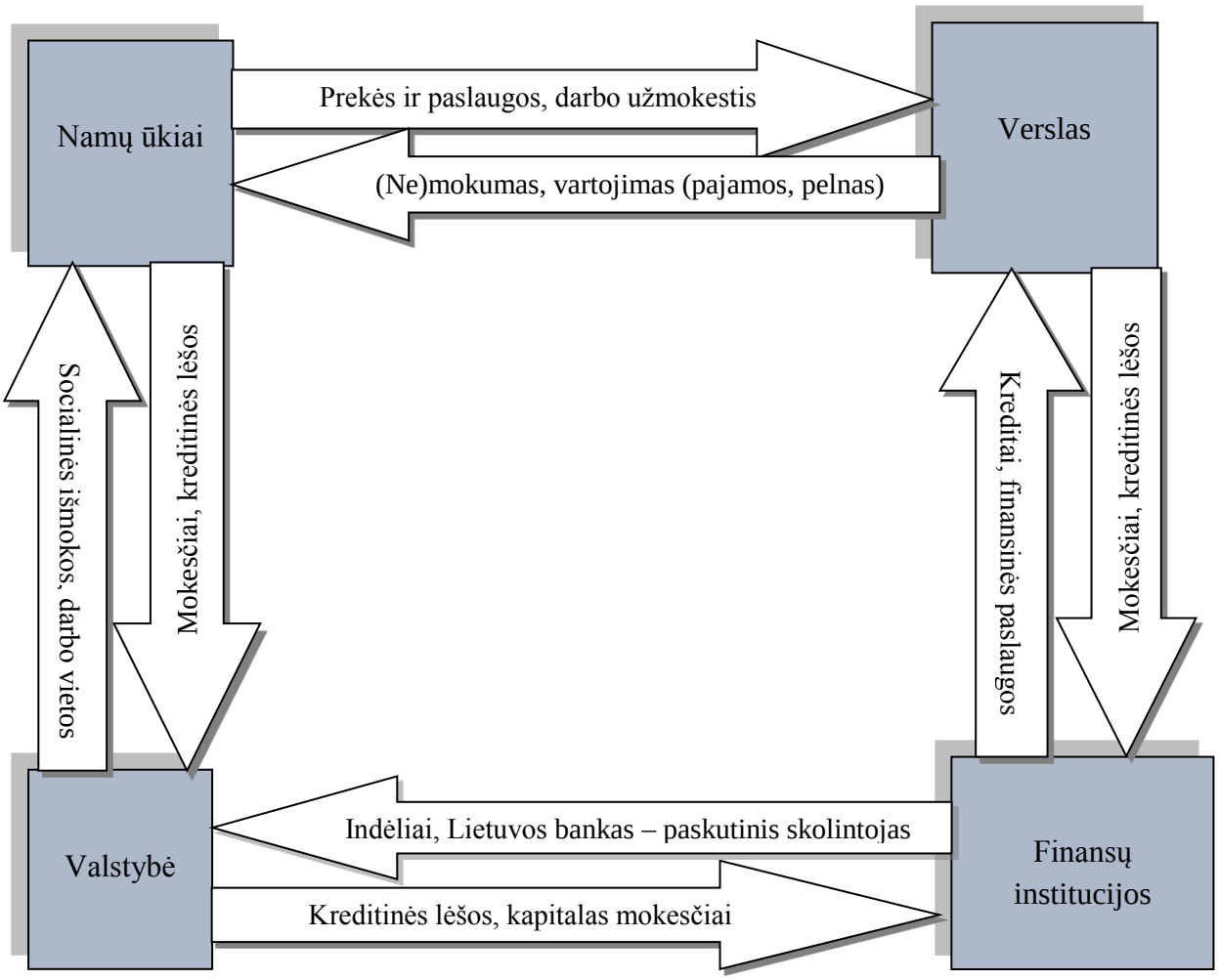
Darbo ir tyrimo metodai. Teorinėje dalyje naudojami mokslinės literatūros šaltinių ir straipsnių, internetinių šaltinių sisteminimo, apibendrinimo metodai. Darbe naudojama Baltijos šalių statistikos institucijų, Eurostato duomenų bazės, pranešimai, lietuvių ir užsienio autorių publikacijos namų ūkio pajamų ir išlaidų tematika, bei kitų šaltinių duomenys.

Svarbiausia naudota literatūra - šaltiniai. Daugiausia naudotasi moksline literatūra, įstatymais, knygomis, specialistų moksliniais straipsniais, statistikos duomenų bazių duomenimis, susijusiais su nagrinėjama tema.

1. NAMŲ ŪKIŲ PAJAMŲ ANALIZĖ TEORINIU ASPEKTU

Namų ūkis yra labai svarbus valstybės ekonominis sektorius. Būdamas gamybos veiksnių (darbo, kapitalo bei žemės) savininku, jis gauna pajamas, o galutinių prekių bei paslaugų pirkėju – tas pajamas išleidžia.

Ekonomikoje ir finansų sistemoje visos dalys - namų ūkiai, verslas, valstybė ir finansų institucijos – yra stipriai susijusios viena su kita (Swedbank, 2008. p. 4). Kiekvienas namų ūkis gali daryti įtaką kitoms ekonomikoms. Ši sąsaja pavaizduota žemiau pateiktame paveikslėlyje (žr. 1 pav.): pažymėtina, kad namų ūkiai turi ryšį su valstybės institucijomis dėl palūkanų, mokesčių, paskolų, gryžtamasis ryšys - nemokumas, pajamos, indėliai. Taip pat ir verslas turi sąsajų su valstybe: mokesčiai, prekės ir paslaugos, gryžtamasis ryšys - parama, mokesčių lengvatos, užsakymai, pajamos - investicijos.

Šaltinis: Swedbank, 2008, p. 4

1 pav. Namų ūkių vieta ekonomikoje ir finansų rinkoje

„Asmeniniai finansai bei namų ūkių investiciniai sprendimai yra svarbi finansų sistemos dalis, nuo kurios labai priklauso visos šalies ekonomikos lygis“ (Taujanskaitė, Jurevičienė, 2010, p. 2).

Pasak Rutkausko (1999) “ asmeniniai finansai – ne tik pinigai, kuriais disponuoja namų ūkis, bet ir įvairiapusiai asmens ir kitų ekonominių subjektų piniginiai santykiai. Namų ūkis tampa reikšmingu ekonominiu santykių sujektu, todėl ypač svarbi yra jo finansinė situacija. Asmeniai, arba namų ūkio apima ir santykius su valstybės valdymo organais, mokesčių inspekcija, savivaldybėmis, bankais ir kitomis finansinėmis institucijomis, ūkio subjektais (įmonėmis) ir kitais asmenimis (kitais namų ūkiais)“ (p. 55-55).

1.1. Namų ūkio samprata ir jo ekonominė funkcija

Monografijoje „Asmeninių finansų dimensija“ Daiva Jurevičienė (2015 m.) apibrėždama asmeninių finansų koncepciją nurodo, jog asmenių finansų apibrėžimas yra adekvatus namų ūkio finansų terminui *asmeninius finansus tikslinga apibrėžti kaip asmens disponuojamus pinigų srautus, apimančius pirkimus, pardavimus, uždarbį, investavimą ir t.t. Visi šie procesai vykdomi, siekiant patenkinti savo (ir šeimos) poreikius. Lietuvoje dažniausiai vartojamas terminas „namų ūkio finansa“ (namų ūkis - tai vienas asmuo ar asmenų grupė, kuri gyvena viename bute, turi bendrą biudžetą ar bendras vartojimo išlaidas). Egzistuoja ir kitas supaprastintas namų ūkio apibrėžimas - “gyvena po vienu stogu, valgo iš vieno puodo, naudojasi viena pinigine“. Suprantama, kad gyvenant šeimoje asmeniniai finansai tampa šeimos (namų ūkio) finansų dalimi. Namų ūkio finansai yra dalis finansų sistemos, o makroekonominiu požiūriu - vienas iš keturių (arba iš trijų – uždaroje ekonomikoje) bendrojo vidaus produkto sudedamųjų dalių tiek vartojimo, tiek pajamų akumuliavimo prasme.*(p. 9).

Pasak Vengrienės (1992) negalima tapatinti namų ūkio su šeimos ūkiu, nes namų ūkio sąvoka platesnė negu šeimos, kadangi namų ūkį gali vesti ir pavieniai asmenys, taip pat namų ūkį gali sudaryti grupė žmonių, nesusietų gyminystės ar šeimyniniais ryšiais. Dažniausiai namų ūkį sudaro šeima.

LR Statistikos departamentas, 2015 metų lapkričio 24 d., paskelbtame „Pajamų ir gyvenimo sąlygų statistinio tyrimo metodikoje“ namų ūkį apibrėžia kaip atskirai gyvenančio vieno asmens arba grupė viename būste gyvenančių asmenų, kurie dalijasi išlaidas ir bendrai apsirūpina gyventi būtinomis priemonėmis.

Vienas iš pirmųjų apibrėžęs šeimos sąvoką antropologas George Peter Murdoc (1949) teigė, jog šeima yra socialinė grupė gyvenanti viename bendrame plote, turinti bendrų ekonominių interesų, sudaryta iš mažiausiai dviejų asmenų, turinčių vieną ar daugiau vaikų (Pauline Irit Ereros, 2002).

„ Namų ūkio nariais laikomi:

- ✓ nuolat kartu gyvenantys asmenys, giminystės ryšiais susiję su kitais nariais;
- ✓ nuolat kartu gyvenantys asmenys, giminystės ryšiais nesusiję su kitais nariais;
- ✓ nuolat su kitais nariais gyvenantys nuomininkai, namų darbininkai, auklės;
- ✓ vaikai, kurie mokosi toli nuo namų, asmenys, ilgam išvykę dirbti toli nuo namų, nepriklausomai nuo išvykimo trukmės, neturintys kito asmeninio adreso ir palaikantys glaudžius ryšius su namų ūkiu;
- ✓ laikinai išvykę asmenys, jei jų išvykimo trukmė trumpesnė nei šeši mėnesiai"(Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos, Statistikos departamentas, 2008, p.11).

Pagrindiniai kriterijai, apibūdinantys asmenų grupę kaip namų ūkio organizacinį vienetą yra šie:

- bendras gyvenamasis plotas;
- bendros pajamos ir išlaidos;
- bendras produktų vartojimas.

Kitaip tariant, "namų ūkis - atskirai gyvenantis vienas asmuo arba grupė viename būste gyvenančių asmenų, kurie dalijasi išlaidas, įskaitant dendrą apsirūpinimą gyvenimui būtinomis priemonėmis." (Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos, Statistikos departamentas, 2008, p. 11).

Taigi namų ūkis, parduodamas savo gamybos veiksnius, gauna pinigines pajamas ir išleidžia jas prekių ir paslaugų pirkimui, bei dalį jų taupo.

Namų ūkio ekonominę fukciją galima nagrinėti dviem aspektais:

- vidiniu - ūkinė veikla namų ūkio sistemos viduje;
- išoriniu - namų ūkio dalyvavimas rinkoje ir jo indėlis į šalies ekonomiką.

Namų ūkio sistemos ūkinės veiklos paskirtis siaurąja prasme yra tenkinti asmeninius poreikius. Šiuo požiūriu į ekonominę funkciją įeina apsirūpinimas materialinėmis gėrybėmis (būstu, maistu, rūbais ir kt.), gamyba namų ūkyje, paslaugos šeimos nariams.

Tačiau namų ūkio dalyvavimas šalies ekonomikoje arba tiesiog rinkoje yra abipusiškai svarbus, nes:

- namų ūkiai yra vieninteliai darbo išteklių kūrėjai ir tiekėjai rinkai;
- namų ūkiai tiekia rinkai gamybos išteklius: parduoda arba išnuomoja nuosavą žemę, gamybos priemones, finansinius išteklius;
- nariai yra piniginių pajamų šaltinis namų ūkio biudžetui papildyti, už darbą, išnuomotus arba parduotus gamybos išteklius, parduotą produkciją ar suteiktas paslaugas namų ūkio nariai gauna lėšų, reikalingų prekėms ir paslaugims pirkti, kitiems tikslams;
- namų ūkiai sąveikauja su įvairiomis ekonominėmis institucijomis - parduotuvėmis, firmomis, fondais, bankais - ir yra jų prekių bei paslaugų vartotojai (Vitunskienė, 1997)

Socialinė - ekonominė grupė *yra nustatoma pagal namų ūkio galvos pagrindinį pajamų šaltinį. Pagal šį požymį yra skiriamos tokios socialinės – ekonominės grupės :*

1. *žemdirbiai – pagrindinės namų ūkio galvos pajamos yra iš asmeninio žemės ūkio;*
2. *samdomieji darbuotojai - pagrindinės namų ūkio galvos pajamos yra iš samdomojo darbo valstybės arba privačiame sektoriuje ;*
3. *dirbantys sau asmenys, darbdaviai - pagrindinės namų ūkio galvos pajamos yra iš verslo, amatų, laisvosios profesinės veiklos;*
4. *pensininkai – pagrindinės namų ūkio galvos pajamos yra pensijos;*
5. *kiti – pagrindinis pajamų šaltinis yra įvairios pašalpos, stipendijos, pajamos iš turto i kitos.*

Namų ūkio tipas *nustatomas pagal namų ūkio demografinę sudėtį, atsižvelgiant į tai, ar namų ūkyje yra vaikų. Vaikais laikomi visi asmenys iki 18 metų amžiaus ir ekonomiška neaktyvūs 18-24 metų amžiaus asmenys, gyvenantys su bent vienu iš tėvų (ar jiems prilygintu asmeniu). Vaikų kategorijai nepriskirti asmenys laikomi suaugusiais* (Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos, Statistikos departamentas, 2008, p. 11).

Pasak Vitalijos Rudzkienės (2005) išskiriami tokie namų ūkio tipai:

- vienišas asmuo;
- vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų;
- sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų;
- kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 m.. Šiam namų ūkio tipui priklauso namų ūkiai, kuriuos sudaro tėvai su vaikais iki 18m. ir vyresniais, kelių kartų namų ūkiai su vaikais iki 18m. seneliai su vaikaičiais iki 18m. ir pan.;
- sutuoktinių pora be vaikų;
- kiti namų ūkiai be vaikų.

Taigi, namų ūkis yra labai svarbus šalies ekonominis sektorius, atliekantis ekonominę funkciją kaip galutinių prekių bei paslaugų pirkėjas ir gamybos veiksnių savininkas. Namų ūkį gali sudaryti vienas asmuo ir keli, viename būste, gyvenantys asmenys, kurie dalijasi išlaidas, įskaitant bendrą apsirūpinimą gyvenimui būtinomis priemonėmis.

2.2. Namų ūkio pajamų samprata

Ne kiekvienas iš mūsų sukame galvas dėl valstybės ekonominės politikos, tačiau kiekvienas iš mūsu kasdieniame gyvenime susiduriame su klausimu susijusiu su pajamomis. Siekiant geriau suprasti pajamų sampratą svarbu išsiaiškinti, kas lemia namų ūkių pajamų augimą ir kokie yra jų šaltiniai.

Lietuvos Statistikos departamentas “Namų ūkio biudžetų“ tyrimo ataskaitoje (2008) pateikia tokias namų ūkio pajamų klasifikacijas:

Disponuojamos namų ūkio pajamos – *bendrosios pajamos atskaičius pajamų mokestį, nuolatinius turto mokesčius, darbuotojų, savarankiškai dirbančių asmenų ir bedarbių privalomojo socialinio draudimo įmokas ir reguliarius pervedimus kitiems namų ūkiams.*

Bendrosios namų ūkio pajamos *yra per tam tikrą laiką uždirbtos pajamos, iš kurių neatskaityti privalomieji mokesčiai (pajamų mokestis ir socialinio draudimo įmokos). Statistikos departamento teigimu, bendrosios namų ūkio pajamos susideda iš visų namų ūkio narių asmeninių pajamų iš samdomojo darbo ar savarnkiško darbo, pajamos iš nekilnojamojo turto arba žemės nuomos, socialinės išmokos senatvėje, netekus maitintojo, ligos, negalios, nedarbo atveju, stipendijos, piniginės išmokos šeimai, vaikams, su socialine atskirtimi susijusios išmokos, būsto pašalpos, reguliarūs piniginiai pervedimai iš kitų namų ūkių, palūkanos, dividendai.*

Piniginės samdomojo darbo pajamos *– apima algas ir atlyginimus, mokamus grynaisiais už dirbtą laiką arba atliktą darbą pagrindiniame darbe ir bet kokiame antraeiliame ar atsitiktiniame darbe (darbuose), atlyginimą už nedirbtą laiką (pvz. atostoginiai), mokėjimus už viršvalandžius, akcinių bendrovių direktoriams mokamus atlyginimus, išmokas pagal vienetinius įkainius, komisinius ir arbatpinigius, papildomus mokėjimus, premijas, išmokas, mokamas už darbą tolimose vietovėse, mokėjimus, kuriuos darbdavys moka darbuotojui vietoj algų ir atlyginimų per socialinio draudimo sistemą, kai darbuotojas negali dirbti dėl ligos, jei tokių mokėjimų negalima atskirai ir aiškiai identifikuoti kaip socialinių išmokų.*

Samdomojo darbo pajamos natūra – *nemokamas arba subsidijuojamas maistas, su būstu susijusių išlaidų (pvz. dujų, elekros vandens), telefono sąskaitos kompensavimas ar apmokėjimas. Darbdavio suteiktas tarnybinis automobilis asmeniniam naudojimui sąliginai įskaitomas į piniginės disponuojamąsias namų ūkio pajamas.*

Savarankiško darbo pajamos – *pajamos, gautos per tariamąjį pajamų laikotarpį kaip individų ir jų šeimos narių dabartinio ar ankstesnio užsiėmimo savarankiškų darbų rezultatas. Savarankiškas darbas yra darbas, kai atlyginimas tiesiogiai priklauso nuo pelno (arba pelno potencialo), gauto iš suskurtų prekių ir paslaugų. Savarankiško darbo pajamos įvertinamos apklausos būdu, surenkant duomenis apie pinigų, paimtų iš įmonės asmeniniam naudojimui (vartojimui ar taupymui), sumą. Į savarankiško darbo pajamas natūra įskaitoma žemdirbių namų ūkiuose savo reikmėms sunaudotos žemės ūkio produkcijos vertė.*

Blažienė (2002) teigia, jog gyventojų pajamų esmę apibrėžia dvi bazinės funkcijos - asmeninio vartojimo bei kaupimo funkcijos, kurias abi apsprendžia objektyvi gyventojų asmeninių poreikių patenkinimo būtinybė. Gyventojų pajamų atliekama vartojimo funkcija apibrėžiama kaip ekonominių gėrybių vartojimas trumpu laikotarpiu, siekiant patenkinti einamuosius asmeninius poreikius, o gyventojų pajamų atliekama kaupimo funkcija reiškia, kad dalis gyventojų pajamų nėra išleidžiama

einamajam vartojimui trumpu laikotarpiu, bet perkeliama į sekančius laikotarpius fizinio arba finansinio turto forma ir yra skiriama būsimų arba perspektyvių asmeninių poreikių tenkinimui.

Gyventojų pajamų apibrėžimą Blažienė (2002) formuluoja taip: "**gyventojų pajamos** - tai visuma piniginių ir natūrinių išteklių gyventojų gaunamų įvairiomis formomis ir atskleidžiančių patenkinti tam tikro objektyvaus lygio einamuosius ir perspektyvinius individų asmeninius - fizinius, dvasinius (intelektualinius) bei socialinius - poreikius" (p.18).

Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme 2str. gyventojų pajamų sąvoka apibrėžiama taip: „ pozityviosios pajamos, priskiriamos Europos ekonominių interesų grupės pajamos, nutraukus gyvybės draudimo sutartis ar išstojus iš pensijų fondo grąžinamos įmokos (ar jų dalis), atlygis už atliktus darbus, suteiktas paslaugas, už perduotas ar suteiktas teises, už parduotą ar kitaip perleistą, investuotą turtą ar lėšas ir (arba) kita nauda pinigais ir (arba) natūra (įstatyme numatytos išimtys).

Lietuvos statistikos metraštis (2015) pateikia tokį pajamų apibrėžimą: „visos piniginės ir natūrinės pajamos, gautos už darbą, iš tarpininkavimo, verslo, amatų, laisvosios profesinės veiklos, taip pat pensijos, įvairios pašalpos, stipendijos, pajamos iš turto, renta".

R.Vainienės sudarytame Ekonomikos terminų žodyne (2008) pajamų sąvoka apibrėžiama tiesiog kaip: „įmonės ar asmens gaunamos lėšos kaip atlygis už darbą, pastangas ar kitaip investicijų grąžą. Pajamos gali būti gaunamos pinigais arba natūra" (p. 198).

Ekonomikos moksle, ūkinių subjektų praktinės veiklos apskaitoje bei kasdieninėje kalboje vartojami labai įvairūs pajamas apibūdinantys terminai, pavydžiui: bendrosios pajamos, grynosios pajamos, darbo pajamos, disponuojamosios pajamos, piniginės pajamos, realiosios pajamos ir t.t.

Be to, pajamos namų ūkyje gali būti vertinamos kaip atlygis už produkcijos gamybą bei paslaugas. Pajamomis paprastai laikoma per tam tikrą laiką uždirbtų pinigų suma. Piniginės pajamos sudaro didžiausią daugelio namų ūkių pajamų dalį. Šeimos ar asmens piniginės pajamos yra vienas iš svarbiausių gyvenimo lygį lemiančių veiksnių, nes materialinių gėrybių pasiskirstymas tarp gyventojų ar jų grupių iš esmės priklauso nuo to, kokia pinigų suma šeima ar asmuo disponuoja.

Lazutka (2001) pajamų prigimtį analizuoja per žmogaus *socialinės raidos koncepciją,* kurioje vartojimas tampa dalyvavimo bendruomenės gyvenime priemone, tačiau pabrėžiama, kad šis vartojimas neapsiriboja vien tik asmeninių pajamų naudojimu. Taip pat svarbios kolektyviai vartojamos nematerialinės vertybės, kurios teikiamos viešai: socialinė apsauga, sveikatos apsauga, švietimas, transportas; bei gėrybės ir paslaugos, teikiamos namų ūkiuose nemokamo darbo ir gamtos išteklių. Atitinkamai žmonių gaunamos pajamos skirstomos į dvi stambias grupes:

1. pirminės pajamos, kai žmonės dalyvauja ūkinėse veiklose ir užsidirba pajamas kaip samdomi darbuotojai, savarankiškai dirbantieji ar kaip ekonominių išteklių (žemės, kaiptalo) savininkai. Prie pirminių pajamų priskiriamos taip pat ir savo ūkyje asmenų ar šeimų sukurti vartojimo

reikmenys. Pastarosios pajamos sudaro didesnę visų pirminių pajamų dalį menkiau išsivysčiusiose šalyse ir mažiau į visuomeninį darbo pasidalijimą integruotuose ūkiuose;

2. antrinės pajamos - tai valstybės perskirstytos pajamos. Valstybė renka mokesčius ir taip sumažina rinkose uždirbamas pajamas, kita vertus, moka socialines išmokas (socialinius transferus) ir taip gyventojų pajamas padidina.

Swedank Asmeninių finansų institutas (2008) išskiria tris pajamų rūšis: 1) pastovios pajamos, tai pajamos, kurios gaunamos dirbant darbą pagal sudarytą su darbdavių darbo sutartį, kurioje yra nurodoma darbo atlygio dydis kiekvieną mėnesį, darbo sąlygos ir pan.; 2) dalis pajamų fiksuotos, dalis - kintamos. Tokias pajamas gaunantys asmenys taip pat dirba pagal darbo sutartį, tačiau be jose numatyto darbo užmokesčio dalies, numatyta galimybė kas mėnesį gauti kintamą, kitaip - papildomą pajamų dalį. Kintamos pajamų dalies dydis gali priklausyti nuo pasiektų rezultatų, papildomų dirbtų valandų ir pan. Tai dažniausiai pajamos, gaunamos tokių profesijų žmonių kaip projektų vadovai, vadybininkai. Toks dviejų dalių užmokestis didina motyvaciją dirbti, pasiekti aukštesnių rezultatų; 3) nepastovaus dydžio pajamos. Tokias pajamas gaunantys asmenys neturi vieno nuolatinio darbdavio, o dirba pagal atskirus darbo užsakymus, sutartis, todėl jų pajamų dydis priklauso nuo atliktų, pavyzdžiui, užsakymo kiekio. Tai dažniausiai tokių profesijų žmonės kaip aktoriai, rašytojai, muzikantai.

Taigi galima daryti išvadą, jog gyventojų pajamos - tai iš tam tikros ūkinės veiklos gaunamų piniginių ir natūrinių (pirminių) pajamų ir (arba) valstybės teikiamų transferų (antrinių pajamų) suma, užtikrinanti individo asmeninių poreikių - fizinių, dvasinių ir socialinių - patenkinimą.

2.3. Namų ūkio išlaidos ir pajamų šaltiniai

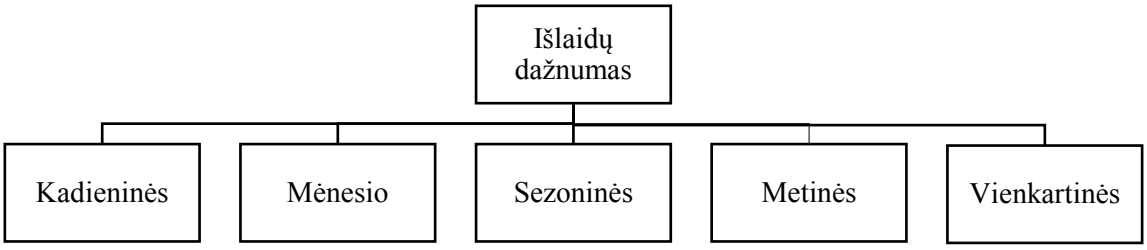
Swedbank asmeninių finansų institutas (2008) išskiria tokias namų ūkio išlaidas: 1) kasdienės išlaidos, skirtos patenkinti buitinius poreikius, tai maisto, buto išlaidos; 2) santaupos/išlaidos saugumui. Tai pinigų dalis, kurios neišleidžiame, o atidedame planuojamiems pirkiniams. Sukauptas lėšas taip pat galime panaudoti atsitikus nelaimei; 3) išlaidos pajamų augimui - investicijos; 4) labdara.

Pasak Gintaro Černiaus (2011, p. 70-71), siekiant tinkamai valdyti asmenines (namų ūkio) išlaidas ir pasiekti numatytą finansinį tikslą reikia gerai žinoti išlaidas. Išlaidos nėra vientisas išleidžiamų pinigų srautas, todėl šį srautą verta skaidyti į smulkesnes grupes. Rekomenduojamos tokios (iš esmės sutampančios su statistikoje naudojamomis) išlaidų grupės:

1. išlaidos maistui ir nealkoholiniams gėrimams;
2. išlaidos alkoholiniams gėrimams ir tabakui;
3. išlaidos drabužiams ir avalynei (taip pat jų priežiūrai, taisymui, valymui, nuomai ir kt.);
4. būsto išlaikymo išlaidos (būsto nuomai, mokesčiams už elektrą, dujas, šildymą, vandenį, atliekų surinkimą, kitiems mokesčiams);

5. būsto apstatymo išlaidos (kasdieninės priežiūros, remonto prekėms ir paslaugoms, baldams, kilimams, šviestuvams ir kt.);
6. išlaidos sveikatos priežiūrai (farmacijos gaminiams, medicinos paslaugoms);
7. transporto išlaidos (transporto priemonėms, jų priežiūrai, degalams, keleivių vežimo paslaugoms);
8. išlaidos ryšiams (paštui, telefonui, telefonijos paslaugoms);
9. išlaidos poilsiui ir kultūrai (laisvalaikio pramogoms, žaidimams, sporto prekėms, sodo, daržo prekėms, naminiams gyvūnėliams, kultūros paslaugoms, laikraščiams, knygoms, raštinės reikmėms, atostogų išvykoms);
10. išlaidos restoranams, kavinėms ir viešbučiams;
11. išlaidos kitoms prekėms ir paslaugoms (asmens higienos prekėms ir paslaugoms, kirpykloms, asmeniniams daiktams, juvelyriniams dirbiniams, draudimo paslaugoms);
12. išlaidos paskoloms;
13. piningai santaupoms;
14. išlaidos dovanoms;
15. kišenpinigiai.

Tinkamai valdyti išlaidas neužtenka jas sugrupuoti. Naudinga išlaidas dar suskirstyti pagal dažnumą ir pagal tai, kokį pragyvenimo lygį jos užtikrina: minimalų, normalų ar prabangų (žr. 2 pav).

Šaltinis: Černius, 2011, p. 72

2 pav. Išlaidų skirstymas pagal dažnumą

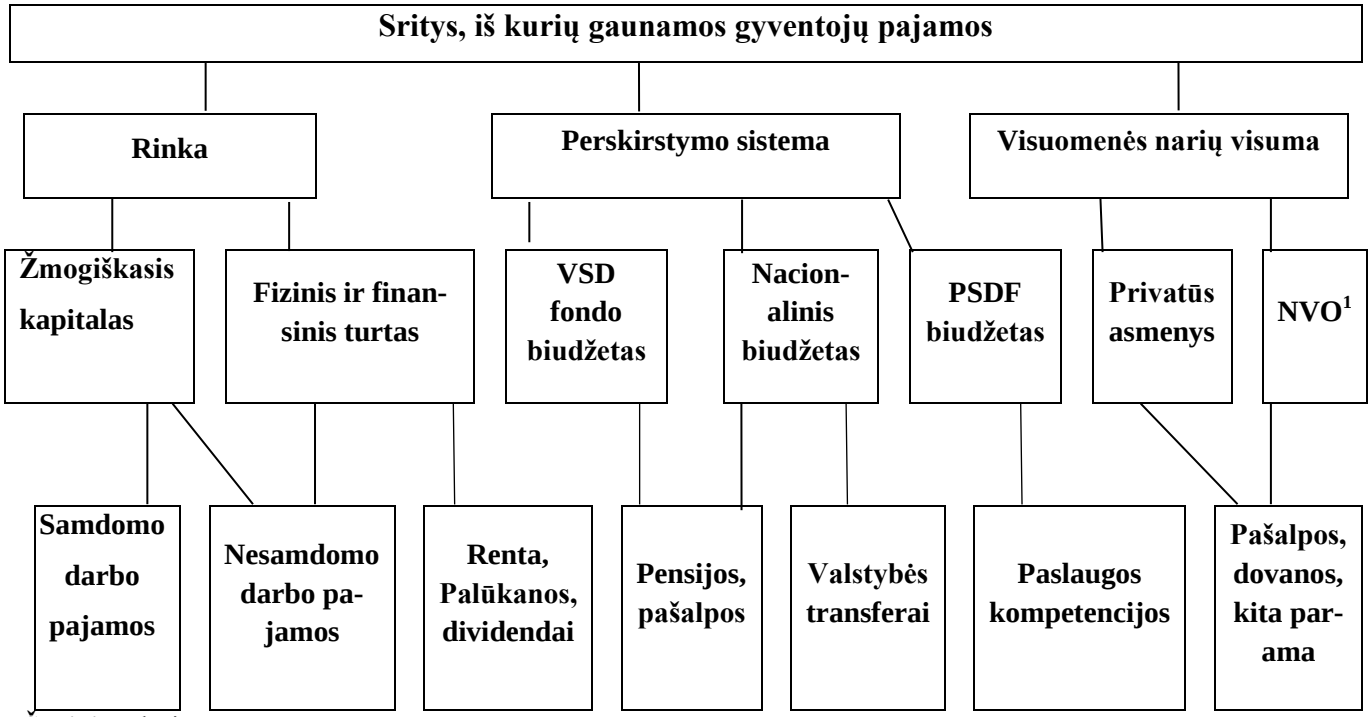
Skirstymas išlaidų pagal dažnumą, pasak Černiaus (2011), yra labai naudingas kuomet planuojamos išlaidos ilgesniam laikotarpiui. Kiekviena pagal dažnumą išlaidų grupė reikalauja skirtingų sprendimų ir veiksmų.

Kalbant apie namų ūkių pajamų šaltinius, įvairūs autoriai namų ūkio pajamų struktūrą ir šaltinius pateikia skirtingai. Pirmiausia aptarsime Blažienės (2002, p. 18) išskiriamas tris pagrindines sritis, iš kurių gaunamos individo pajamos, tai:

- rinka;
- perskirstymas;
- visuomenės narių parama.

Kiekvienoje iš paminėtų sričių pajamos gaunamos iš skirtingų šaltinių: rinkoje gyventojų pajamų šaltinis yra gyventojų turimi ištekliai - fizinis (nekilnojamas turtas) ir finansinis turtas (akcijos, valstybės vertybiniai popieriai ir banko sąskaitos) ir žmogiškasis kapitalas (mokymusi ir praktiniu patyrimu sukauptos žinios). Perskirstymas yra susijęs su tam tikrai valstybės įsipareigojimais, ir apima gyventojų pajamas, gaunamas iš socialinės apsaugos sistemos plačiąja prasme bei natūrinius valstybės transferus. Visuomenės narių paramos pagrindu gautos gyventojų pajamos yra privačių asmenų bei nevyriausybinių organizacijų parama, nuo perskirstymo sistemos ji skiriasi tuo, kad nėra susijusi su valstybės įsipareigojimais, tai laisvanoriška parama (Blažienė, 2002, p. 19).

Ribert Kiyosaki, analizuodamas pinigų srauto kvadratą, pateikia šiek tiek kitokį pajamų šaltinių skirstymą. Pasak jo, žmogus gali gauti pinigų keturiais būdais: kaip darbuotojas, samdomas žmogus, dirbantis sau verslininkas arba investuotojas. Černius išskiria dar ir penktą būdą - kai žmogus gauna pinigų kaip darbų autorius (2011, p. 78-80).

Šaltinis: Blažienė, 2002, p.20

3 pav. Gyventojų pajamų rūšys pagal sritis ir šaltinius

[1] NVO – nevyriausybinės organizacijos.

Antrame paveiksle pavaizduota sričių, iš kurių, gali būti gaunamos pajamos, klasifikacija, pajamų šaltiniai grupuojami pagal individo disponuojamą kapitalą ir valstybėje esančias atitinkamos kompetencijos institucijas, teikiančias gyventojui tam tikras pajamas.

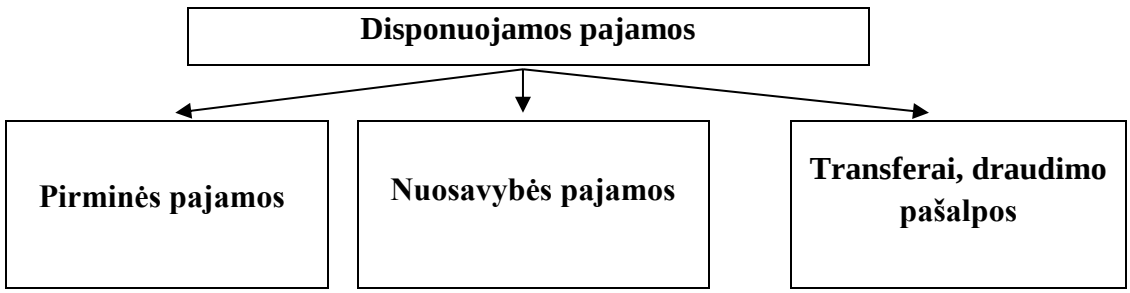
Pirmajame schemos lygmenyje išdėstomos sritys, iš kurių gali būti gaunamos pajamos, antrajame - įvertinami konkretūs pajamų šaltiniai kiekvienoje srityje ir trečiajame lygmenyje pateikiamos kiekvieno konkretaus pajamų šaltinio sąlygojamos gyventojų pajamų rūšys.

Rinkos pajamos gaunamos vienoje iš rinkų - darbo rinkoje, finansų rinkoje ar turto rinkoje, panaudojant vieną ar kelis individo turimus kapitalus - žmogiškąjį, fizinį ar finansinį kapitalą. Žmogiškojo kapitalo panaudojimas suteikia galimybę gauti samdomojo ir nesamdomojo darbo pajamas, tuo tarpu fizinis ir finansinis kapitalas užtikrina nesamdomojo darbo pajamų, rentos, palūkanų bei dividendų gavimą.

Perskirstymas - susijęs su tam tikrais valstybės įsipareigojimais ir apima gyventojų pajamas, gaunamas iš socialinės apsaugos bei natūrinius valstybės transferus. Perskirstymo sričiai priskiriami tokie pajamų šaltiniai, kaip valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas. Iš valstybinio socialinio draudimo fondo ir nacionalinio biudžetų gyventojams teikiamos pensijos, pašalpos; iš nacionalinio biudžeto teikiami natūriniai valstybiniai transferai; iš privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto teikiamos sveikatos paslaugų pilnos ar dalinės kompensacijos.

Visuomenės narių parama – tai savanoriška šeimos narių, draugų, giminių, nevyriausybinių organizacijų parama. Šiuo atveju gali būti gaunamos tokių rūšių pajamos, kaip: pašalpos, dovanos ir kita parama.

Martišius ir Molienė analizuoja pajamas vadovaudamiesi Jungtinių tautų Organizacijos principais, paibrėžiant *tris pajamų sritis* ir atitinkamus šių sričių pajamų šaltinius.

Šaltinis: Martišius, Molienė, 1995. p.8

4 pav. Gyventojų disponuojamų pajamų sritys

Kaip matyti iš 4 paveikslo, Martišius ir Molienė disponuojamąsias pajams išskyrė į tris rūšis: *pirmines pajamas, pajamas iš nuosavybės ir transferus.*

Visos uždirbtos (gautos) bendrosios namų ūkio pajamos skirstomos į tris dalis. Dalis bendrų namų ūkio pajamų *kaip privalomieji mokesčiai* yra atskaitoma į valstybės biudžetą arba valstybinio socialinio draudimo fondą. Likusios, t.y. *disponuojamosios namų ūkio pajamos* skiriamos *asmeniniams poreikiams tenkinti* ir *kaupti* arba investuoti.

Didžiąją gyventojų pajamų dalį gyventojai sumoka mokesčiams. Mokestis - mokesčių mokėtojui nustatyta piniginė prievolė valstybei (Mokesčių administravmo įst. 2 str.).

Viena svarbiausių mokesčių socialinių – ekonominių funkcijų yra ta, kad mokesčių mokėtojų lėšos, sukauptos nacionaliniame biudžete, perskirstomos subsidijų, paramos ir kitų pervedimų (transferų) forma gyventojams, ūkio subjektams, ekonominės veiklos sferoms, regionams.

Lietuvoje išskiriamos šios gyventojų mokesčių rūšys:

- gyventojų pajamų mokestis (toliai - GPM);
- paveldimo turto mokestis;
- pridėtinės vertės mokestis;
- privalomojo sveikatos draudimo įmokos;
- valstybinio socialinio draudimo įmokos;
- žemės mokestis;
- akcizai;
- nekilnojamojo turto mokestis.

Tačiau vienas svarbiausių yra GPM - tai mokestis, taikomas gyventojų gautoms pajamoms, tokioms kaip darbo užmokestis, autorinis atlyginimas, pajamos už parduotą turtą, kompensacijos ir kt. Gyventojų pajamų mokestis gali būti proporcinis, progresinis ir regresinis.

Individualiai ar bendromis pastangomis spręsdami, kaip paskirstyti disponuojamąsias pinigines pajams, namų ūkio nariai susiduria su pinigų panaudojimo galimybių ribotumu: pinigus išleidus vienoms reikmėms nebegalima patenkinti kitų reikmių.

Svarbiausi ekonominiai veiksniai, turintys įtakos skirstant disponuojamąsias namų ūkio pajamas yra trys: pajamų dydis, prekių ir paslaugų kainų lygis ir namų ūkio biudžetinio apribojimo laipnis.

Tiriant namų ūkio biudžetus nustatyta, kad didėjant namų ūkio pajamoms asmeniniam vartojimui skirta jų dalis mažėja. Ir atvirkščiai, kai namų ūkio pajamos mažėja, asmeniniam vartojimui skirta dalis didėja, o santaupoms skirta dalis mažėja.

Dėl vartojimo prekių ir paslaugų kainų kaitos kinta ir perkamoji namų ūkių galia (arba realiosios pajamos). Kainoms padidėjus už tokią pat pinigų sumą prekių galima nusipirkti mažiau nei iki to. **Realiosios** namų ūkio **pajamos** - tai perkamoji piniginių pajamų galia, išreikšta prekių ir paslaugų, kurias galima įsigyti už gautas pajamas, suma. Griežtas biudžetinis apribojimas reiškia, jog pritrūkusi pinigų šeima neturės galimybės kaip nors papildyti natūrinių ar piniginių pajamų.

Taigi darytine išvada, jog namų ūkių šaltiniai gali būti skirstomi įvairiai. Tarkime, Blažienė (2002) pajamų šaltinius skirsto į rinką, perskirstymą ir visuomenės narių paramą, Martišius ir Molienė (1995) - į pirmines pajamas, nuosavybės pajamas ir transferus, draudimo pašalpas. Kalbant apie namų ūkių pajamų paskirstymą, galima teigti, kad didelę dalį savo gaunamų pajamų ūkiai išleidžia mokesčiams. Savo ruožtu, šiuos mokesčius panaudoja vyriausybė mokėdama įvairias socialines išmokas bei kurdama tokias prekes ir paslaugas, kurias namų ūkiai gauna kaip nematerialiąsias gėrybes.

2. LIETUVOS IR AIRIJOS MOKESČIŲ SISTEMŲ VERTINIMAS

Formuojantis valstybinėms sistemoms, atsirado poreikis imti mokesčius valstybės funkcijoms vykdyti. Pasak, Laimos Šapalienės (2010) „mokesčiai - finansiniai santykiai, kurių dėka valstybė, naudodamasi savo neekonominės prievartos galia, be ekvivalentinių mainų ir su nuosavybės pasikeitimu centralizuoja dalį šalies bendrojo vidaus produkto savo funkcijoms vykdyti“ (p. 9). Pajuodienė (1993) pateikia trumpesnį mokesčių apibrėžimą „mokesčiai - tai privalomojo pobūdžio mokėjimai valstybei“ (p. 4).

„Mokesčių sistema - tai vienas su kitu susijusių mokesčių visuma. Ji formuojama atsižvelgiant į apokestinimui keliamus uždavinius ir kartu laikantis tam tikrų apmokestinimo principų“ (Pajuodienė, 1993, p. 4).

2.1. Mokesčių sistemų klasifikacija pagal apmokestinimo metodus

Pagal mokesčio tarifo priklausomybę nuo mokesčio bazės kitimo yra skiriamas proporcinis, progresinis, regresinis, degresinis ir mišrus apmokestinimo būdai (modeliai, metodai) (Medelienė, Sudavičius, 2011, p. 87).

Mokesčiai turi ekonominį efektą, kuris savo ruožtu sukelia visuomeninius padarinius. Mokesčių sistemos ir mokesčių normos pasirinkimas parodo, kam teikiama pirmenybė ir kokio ekonominio, o tuo pačiu ir socialinio rezultato norima pasiekti. Nuo to ir priklauso, kokia mokesčių sistema šalyje dominuoja (Kendrick, 1939, p. 92.). Būtent nuo mokesčių sistemos pasiskirstymo priklauso vykdomas ekonominis šalies reguliavimas.

Proporcinis apmokestinimas - tai mokestis, kai mokesčio tarifas išlieka pastovus, keičiantis (augant ar mažėjant) mokesčio bazei. Lietuvoje proporcinis apmokestinimas taikomas daugumoje mokesčių: pelno, žemės, nekilnojamojo turto ir kt. (Medelienė ir Sudavičius, 2011, p. 87).

Progresyviniai mokesčiai pasak Vengrienės (1992), tai mokesčiai kuomet mokesčio tarifas didėja augant pajamoms. Gaunantis didesnes pajamas moka ne tik absoliučiai didesnę sumą, bet ir didesnę dalį savo pajamų. Tuo progresiniai mokesčiai skiriasi nuo proporcinių, kai kiekvienas sumoka vieną ir tą pačią pajamų dalį. Skiriamos dvi progresijų rūšys - globalioji ir laipsniška. Globaliajai progresijai būdinga, tai, kad didesnis mokesčio tarifas nustatomas visai išaugusiai mokesčio bazei. Priešingai, laipsniška progresija reiškia laipsnišką mokesčio tarifo didinimą - didesnis mokesčio tarifas nustatomas ne visai išaugusiai mokesčio bazei, o tik atitinkamai jos daliai. Galutinė mokėtino į biudžetą mokesčio suma šiuo atveju gaunama sudedant mokesčio sumas, apskaičiuotas pagal mokesčio tarifus, nustatytus atitinkamos mokesčio bazės dalimis. Laipsniškos progresijos privalumas - ji

užtikrina laipsnišką mokesčio mokėtinos sumos augimą, dėl to ši progresijos rūšis taikoma plačiau nei globalioji (Medelienė ir Sudavičius, 2011, p. 87-88).

Mišrus apmokestinimas reiškia, kad tam tikrai mokesčio bazės daliai taikomas mokesčio tarifas, išreikštas tvirta pinigų suma, o kitai daliai - mokesčio tarifas, išreikštas procentais nuo mokesčio bazės. Mišriojo mokesčio tarifo pavyzdžiu galėtų būti Lietuvoje taikomi akcizai. Vienas iš akcizų, kaip pavyzdys, galėtų būti akcizo mokestis taikomas alui.

Išimtinais atvejais galimas ir regresinis apmokestinimas. Jis reiškia, kad mokesčio tarifas mažėja augant mokesčio bazei (Medelienė ir Sudavičius, 2011, p. 88). Pasak J. Stiglitz (2000), progresinė mokesčių sistema yra tuomet, kai sumokami mokesčiai auga sparčiau negu proporcingai pajamų augimui. Tuo tarpu esant regresinei mokesčių sistemai, mokesčiai auga mažiau negu proporcingai, palyginus su pajamų augimu (p. 159).

Taigi, vienas iš kriterijų nustatant mokesčių skirstymą į proporcinius, progresinius ir regresinius yra susijęs su pajamomis, t.y. atsižvelgiama į tai, kaip mokestis įtakoja mokesčių mokėtojo pajamas. Vartojimo mokesčiai dažniausiai yra regresiniai. Pavyzdžiui, vienas iš vartojimo mokesčių - PVM yra regresinis, kadangi mažas pajamas gaunantys gyventojai atiduoda didesnę dalį savo pajamų nei gaunantys dideles pajamas. Vartojimo mokesčiai labiau apkrauna mažesnes pajamas gaunančius asmenis, nes pastarieji vartojimo prekėms išleidžia didesnę dalį pajamų, negu turtingieji. Tad reikia pabrėžti tai, kad progresyvumas ar regresyvumas priklauso ne tik nuo mokesčio tarifo. Net esant tam tikram, visiems asmenims nepriklausomai nuo jų gaunamų pajamų, mokesčių tarifui, toks mokestis gali pasižymėti regresyvumu.

Pajamų mokesčio tarifų skalės taikymas gautoms pajamoms laikomas vienas iš būdų reguliuoti personalinius gaunamų pajamų mokesčius. Pastebėtina, kad pajamų diferencijavimą gali veikti ne tik personaliniai pajamų mokesčiai, bet ir kitos mokesčių rūšys : akcizai atskiroms prekių rūšims, mokesčiai už paveldėtą turtą ir kiti mokesčiai.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad pagrindinė gyventojų pajamų reguliavimo priemonė yra skirtingo mokesčio tarifo taikymo skalė. Valstybei tenka labai svarbus uždavinys rasti optimaliausią sprendimą, pasirenkant apmokestinimo tarifą.

2.2. Mokesčių sistemų apžvalga ES

Europos šalių gyventojų pajamų mokesčio sistemos turi savitų bruožų, tačiau daugelio jų sistemoms būdingi šie dalykai: mokesčių tarifai yra progresiniai; itin aukšti pajamų mokesčio tarifai nustatyti dideles pajamas gaunantiems gyventojams; nustatytos minimalios neapmokestinamos pajamos.

Progresinę mokesčių sistemą turinčiose šalyse mažiausias pajamas gaunančių gyventojų pajamos apmokestinamos nuliniu arba santykinai nedideliu tarifu. Pavyzdžiui, Austrijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Švedijoje, Kipre mažiausias pajamas gaunantiems taikomas nulinis pajamų mokesčio tarifas.

Aukštesnius nei 30 % tarifus ES senbuvės paprastai taiko didesnėms nei 1,000 eurų pajamoms. Didžiausias, kelis tūkstančius ir daugiau per mėnesį siekiančias pajamas gaunantiems gyventojams taikomi aukšti - 40 % ir daugiau siekiantys pajamų mokesčio tarifai. Tokie aukšti tarifai taikomi, Austrijoje, Belgijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Olandijoje, Lenkijoje, Airijoje, Vokietijoje, Portugalijoje, Jungtinėje Karalystėje.

Proporcinė mokesčių sistema yra penkiose Europos šalyse - Slovakijoje, Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje ir Rusijoje. Lietuvoje mokesčio tarifas yra gerokai mažesnis nei kitose proporcinę mokesčių sistemą turinčiose šalyse (Stačiokas, Ramanauskienė, 2003).

1 lentelė. GPM tarifas, mokesčių sistemos ir minimalus mėnesio atlyginimas atskirose ES šalyse (2016 1K)

Valstybė	**GPM tarifas %**	**Mokesčių sistema**	**Minimalus mėnesinis darbo užmokestis EUR (Bruto)**
Lietuva	15	Proporcinė	350,00
Latvija	23	Proporcinė	370,00
Estija	20	Proporcinė	430,00
Lenkija	18 - 32	Progresinė	431,24
Vokietija	14 - 45	Progresinė	1.473,00
Didžioji Britanija	45	Progresinė	1.529,03
Airija	20 - 40	Progresinė	1.546,35
Belgija	25 – 50	Progresinė	1.501,82
Bulgarija	10	Proporcinė	214,75
Kroatija	40	Progresinė	408,39
Ispanija	24,75 – 52	Progresinė	756,70
Prancūzija	45	Progresinė	1.466,62
Portugalija	14,50 – 48	Progresinė	618,33
Olandija	36,5 - 52	Progresinė	1.507,80

Šaltinis: parengta autorės pagal Eurostat, 2016

Lyginti Lietuvoje taikomus mokesčių tarifus su kitų Europos valstybių tarifais yra sudėtinga dėl to, kad mokesčių sistemos yra progresinės. Kai kurios vietos savivaldos institucijos apmokestina žmonių pajamas vienokia ar kitokia pajamų mokesčio forma. Be to, euro perkamoji galia skirtingose ES šalyse yra skirtinga.

Daugelis Europos valstybių įvykdė arba dabar vykdo pajamų mokesčio sistemos reformas, kurių pagrindinis tikslas - sumažinti mokesčio naštą.

Mokslininkų (Slavickienė, 2006; Novošinskienė, 2006) vienas iš pagrindinių argumentų prieš pajamų mokesčio tarifo sumažinimą ir progresyvumo panaikinimą paprastai būna teiginys, kad dėl to nukentės biudžeto pajamos.

„Progresiniai mokesčiai – tai tokie mokesčiai, kai pajamoms apmokestinti taikomas daugiau nei vienas pajamų mokesčio tarifas. Pajamos suskirstomos laipteliais ir kiekvienam aukštesniam pajamų laipteliui taikomas didesnis mokesčio tarifas“ (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2009). Skaičiuojant pagal progresinį tarifą, pasitelkiama mokesčio tarifų skalė. Progresinis tarifas gali būti sudarytas pagal paprastą ir sudėtingą (laipsniuotą) progresiją. Pagal paprastą progresiją padidėję tarifai taikomi visam mokesčio objektui, o pagal sudėtingą progresiją objektas skirstomas į dalis, ir kiekvienai tolesnei objekto daliai skiriamas vis didėjantis tarifo dydis. Sudėtingos progresijos tarifas sušvelnina mokesčio progresiją ir jo naštą. Proporciniai mokesčių tarifai apskaičiuojami pagal vienodą procentą, skaičiuojant nuo bendros apmokestinamojo objekto apimties, tuo tarpu progresiniai tarifai didėja augant objekto apimčiai (Dubauskas, 2011, p. 12).

Bittker (1974) pabrėžia svarbų progresinio mokesčio aspektą - realiai mokamą tarifą. Efektyvusis vidutinis mokesčio mokėtojo mokamas tarifas skiriasi nuo ribinio mokesčio tarifo, taikomo paskutiniam pajamų piniginiam vienetui. Realiai mokamas tarifas, arba efektyvusis mokesčio tarifas, yra faktiškai taikomas tarifas.

Šiuo metu Lietuvos gyventojų pajamos apmokestintos proporciniu tarifu. Kiekvienas gyventojas sumoka valstybei 15 % nuo savo pajamų, kad ir kokio dydžio bebūtų jo pajamos. Daugumoje ES šalių taikomas progresinis pajamų mokesčio tarifas. Nors progresinio pajamų mokesčio tarifai kiekvienoje valstybėje yra skirtingi, bendras bruožas išlieka vienodas - kuo didesnės pajamos, tuo didesnė jų dalis pervedama į valstybės iždą.

Bittker (1974) teigimu, nustatant mokesčių progresyvumą, reikia atsižvelgti ne tik į vidutinį mokesčio tarifą, bet ir į kitas aplinkybes. Gali būti taip, kad dalį gyventojo pajamų sudarys neapmokestinamos pajamos, pavyzdžiui pašalpos, kompensacijos, kurios nėra apmokestinamos pajamų mokesčiu. Tokiu atveju apmokestinamoji asmens pajamų suma bus mažesnė, negu bendrai gauta pajamų suma. Geriausiai mokesčio mokėtojo naštą atspindi efektyvusis tarifas (angl. effective tax rate), kuris apskaičiuojamas padalinant asmens sumokamą gyventojų pajamų mokestį iš gaunamų pajamų. Jeigu dalį mokesčio mokėtojo pajamų sudaro neapmokestinamosios pajamų mokesčiu

pajamos, tuomet galutinis apskaičiuotas mokesčio tarifas yra vadinamas efektyviuoju mokesčio tarifu, kurį mokės mokėtojas. Efektyvusis vidutinis tarifas tokiu atveju skirsis nuo apskaičiuoto vidutinio mokesčio tarifo. Efektyvusis tarifas yra faktiškai sumokamo pajamų mokesčio tarifas, kuris atspindi realią mokėtojo mokestinę naštą (Bittker, 1974, p.780).

Efektyviojo mokesčio tarifo apskaičiavimą įtakoja ir taikomas neapmokestinamasis pajamų dydis (NPD). Apmokestinant gyventojų pajamų mokesčiu, Lietuvoje taikomas neapmokestinamasis pajamų dydis, kurio dėka labiausiai pažeidžiamos gyventojų grupės apmokestinamos mažiau. NPD taikomas priklausomai nuo žmogaus gaunamų metinių su darbo santykiais susijusių pajamų dydžio: mažiausioms pajamoms taikomas didžiausias neapmokestinamasis dydis. Dėl to mažas pajamas gaunančių ir socialiai jautrių grupių pajamos realiai apmokestinamos mažesniu pajamų mokesčio tarifu.

Šiuo metu tik keliose šalyse yra taikomas proporcinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas. Proporcinis gyventojų pajamų mokestis išliko ne tik Lietuvoje, bet ir Latvijoje, Estijoje, Rumunijoje bei Čekijoje. Lietuvoje diskusijos dėl progresinio gyventojų pajamų mokesio tarifo kildavo dažnai, bet iki šiol konretus sprendimas nebuvo priimas ir valstybės valdžia nesiėmė šių planų įgyvendinimui. Nustatydama skirtingus mokesčių tarifus, valstybė gali skatinti šalyse vykstančius ekonominius procesus. Mokesčiais reguliuojama gamyba ir vartojimas, išlyginamos gyventojų pajamos ir net daromas poveikis demografiniams procesams (Marcijonas ir Sudavičius, 2003, p. 17). Neišvengiami pakeitimai ir Lietuvos mokesčių sistemoje. Iki šiol buvo daug svarstymų dėl progresinio pajamų mokesčio mūsų šalyje įvedimo. Jau nuo 2009 metų Lietuvoje buvo siūlomas gyventojų pajamų mokesčio pataisos (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2009). Pagal 2009 m. kovo mėn. Seime įregistruotą gyventojų pajamų mokesčio įstatymo pakeitimo projektą, įvedus progresinius mokesčius atsirastų keturi mokesčio laipteliai. Pajamų daliai iki 6,956 eurų per metus, būtų taikomas 15% tarifas, viršijant 6,956 eurų iki 17,391 eurų - 18%, nuo 17, 391 eurų neviršijant 34,782 eurų per metus – 40% tarifas (LR gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 6 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas, 2009). Siūlomos progresinius mokesčius numatančios gyventojų pajamų mokesčio pataisos kelia daug diskusijų. Kai kurių visuomenės veikėjų teigimu, progresiniai mokesčiai būtų naudingi biudžetui ir sukurtų prielaidas ekonomikos augimui. Tuo tarpu iškyla pagrįsta abejonė, dėl teisingumo mokesčių mokėtojų atžvilgiu. Anot Lietuvos verslo konferencijos atstovų, progresiniai mokesčiai apsunkintų ir taip silponos Lietuvos viduriniosios visuomenės klasės vystymąsi. Kelių tarifų GPM administravimas būtų daug sudėtingesnis, o ekonominė nauda ebejotina (Vakarų ekspresas, 2015).

Nors kai kurios šalys sėkmingai derina NPD ir progresinį pajamų mokesčio tarifą, anot Lietuvos Vyriausybės, įvedant progresinius mokesčius tektų atsisakyti NPD taikymo, nes priešingu atveju apmokestinimo sistemos administravimas taptų per daug sudėtingas. Jeigu, siekiant apsaugoti mažiausias pajamas gaunančius asmenis nuo mokestinės naštos padidėjimo, būtų nustatytas 136 eurų

NPD per mėnesį visiems dirbantiems asmenims, nacionalinis biudžetas netektų apie 121,74 mln. eurų pajamų. Bendras tokios mokestinės reformos rezultatas valstybės finansams būtų neigiamas: pritarus Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 6 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui, nacionalinis biudžetas netektų apie 64,35 mln. eurų (LR Vyriausybės nutarimas, 2010). Nepaisant to, kai kurios šalys jau ilgus metus derina neapmokestinimo pajamų dydžio taikymą su kitais progresyvumo elementais. Pavyzdžiui, JAV taiko NPD ir laipteliais suskirstytą augantį gyventojų pajamų mokesčio tarifą.

2.3. Lietuvos mokesčių sistema

"Mokesčių sistema – tai vienas su kitu susijusių mokesčių visuma. Ji formuojama atsižvelgiant į apmokestinimui keliamus uždavinius ir kartu laikantis tam tikrų apmokestinimo principų" (Pajuodienė, 1993, p.4).

Pagal Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 13 straipsnį administruojami šie mokesčiai: PVM, akcizai, GPM, nekilnojamojo turto mokestis, žemės mokestis, mokestis už gamtos išteklius, naftos ir dujų išteklių mokestis, mokestis už aplinkos teršimą, konsulinis mokestis, žyminis mokestis (neteko galios nuo 2005 m. liepos 1d.), paveldimo turto mokestis, privalomojo sveikatos draudimo įmokos, įmokos į garantinį fondą, valstybės rinkliava, loterijų ir azartinių lošimų mokestis, mokesčiai už pramoninės nuosavybės objektų registravimą, pelno mokestis, valstybinio socialinio draudimo įmokos, pertekliaus mokestis cukraus sektoriuje, gamybos mokestis cukraus sektoriuje (neteko galios nuo 2007 m. balandžio 26d.), muitai, atskaitymai nuo pajamų pagal Lietuvos Respublikos miškų įstatymą, mokestis už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise, socialinis mokestis (neteko galios nuo 2007 m. lapkričio 22d.), papildomos baltojo cukraus gamybos kvotos ir pridėtinės izogliukozės gamybos kvotos vienkartinio išsipirkimo mokestis.

Pagal mokesčių nustatymą, rinkimą ir įplaukų paskirstymą mokesčiai sąlygiškai skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius.

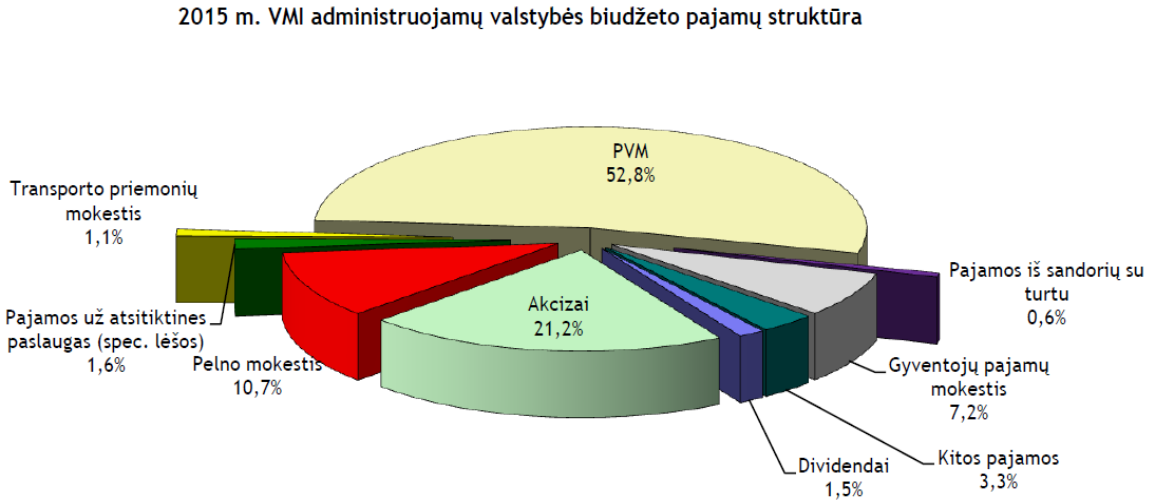
Tiesioginiai mokesčiai - kurie, nustatomi tiesiogiai mokesčių subjektams ir jie yra šių mokesčių mokėtojai. Prie tiesioginių mokesčių, priskiriami: fizinių asmenų pajamų mokestis, juridinių asmenų pelno mokestis, turto ir turto nuomos mokestis, žemės mokestis ir t.t. Nustatant tiesioginius mokesčius bandoma atsižvelgti į mokesčių subjektų pajamingumą ir kitus veiksnius (pvz. šeimyninė padėtis, invalidumas ir t.t.) (Levišauskaitė, Rūškys, 2003).

Netiesioginiai, kitaip vadinami, **valstybiniai -** tokie, kurie nustatomi prekėms, paslaugoms, ir juos apmoka tie, kurie perka prekes ir naudojasi paslaugomis (Levišauskaitė, Rūškys, 2003). Netiesioginiai mokesčiai yra įtraukiami į prekių ar paslaugų kainą. Parduodamas prekę ar paslaugą, savininkas gauna iš mokėtojo ir mokesčio sumą, kurią vėliau perduoda valstybei. Šį mokestį vienodai

moka ir turtingi ir vargingi žmonės, kai įsigija prekę ar paslaugą. Valstybiniams mokesčiams paprastai priklauso netiesioginiai mokesčiai, GPM, pelno mokesčiai ir socialinio draudimo mokesčiai.

Valstybiniai (netieisoginiai) mokesčiai mokami į valstybės iždą arba nebiudžetinius fondus, vietiniai (tiesioginiai) - į savivaldybių iždus. Visi šie mokesčiai sudaro bendrą mokesčių naštą, kuri nulemia pamokestinimo lygį šalyje.

Yra išskiriami keturi pagrindiniai mokesčiai, kurių pagalba surenkama didžiausia pajamų dalis. Šie mokesčiai tai: PVM (pridėtinės vertės mokestis), GPM (Gyventojų pajamų mokestis), akcizai ir pelno. Šių mokesčių vaidmuo didelis ne tik nacionalinio biudžeto surinkimo, bet ir poveikio šalies ūkiui, fizinių bei juridinių asmenų finansinės padėties požiūriu (žr. 5 pav.).

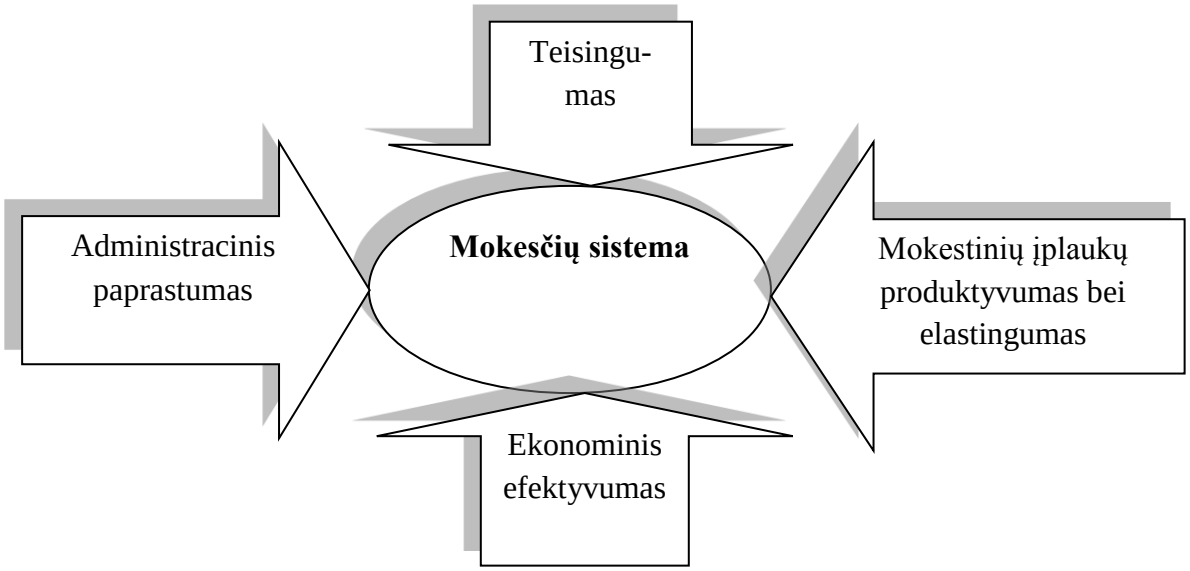
Šaltinis: VMI

5 pav. VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga

Pažymėtina, kad MAĮ 13 straipsnyje įteisinta valstybinė mokesčių sistema apima ne tik mokesčius, suprantamus tradicine, siaurąja prasme, bet ir kitas privalomas įmokas į biudžetą: žyminį ir konsulinį mokesčius, valstybės rinkliavą, mokestį už pramoninės nuosavybės objektų registavimą. Tokios įmokos (mokėjimai) skiriasi nuo kitų mokesčių pirmiausia tuo, kad jomis yra atsilyginama už atitinkamus valstybės ar savivaldybės institucijų atliekamus veiksmus konkretaus mokesčio mokėtojo naudai. Antra vertus, tokios įmokos (mokėjimai) dažniausia yra vienkartinio pobūdžio. Nežiūrint to, privalomų įmokų įtraukimas į bendrąją valstybinių mokesčių sistemą Lietuvoje paremtas, tuo kad tokios įmokos, kaip ir kiti mokesčiai, yra privalomos jų mokėtojams; jos nustatomos įstatymu ir įskaitomos į biudžetą (Medelienė ir Sudavičius, 2011, p. 46-47).

Teoriškai valstybės mokesčių sistema turėtų būti sudaroma atsižvelgiant į apmokestinimo principus ir apmokestinimui keliamus uždavinius. Svarbiausias apmokestinimo uždavinys yra gauti pajamų valstybės funkcijoms vykdyti.

Valstybės mokesčių sistema reikėtų laikyti visumą įstatymais reglamentuojamų tarp savęs glaudžiai susietų mokesčių bei rinkliavų rūšių, privalomų mokėti valstybei ar teritoriniam vienetui. Dvidešimto amžiaus ekonomistai, sociologai ir filosofai išskiria tokius apmokestinimo principus (žr. 6 pav.): teisingumą, ekonominį efektyvumą, administracinį paprastumą ir mokestinių įplaukų produktyvumą bei elastingumą.

Šaltinis: parengta pagal: Pajuodienė, 1993; Stiglitz, 2000.

6 pav. Pagrindiniai mokesčių sistemos apmokestinimo principai

Pagal **teisingumo** principą mokesčiai turu būti nustatomi, remiantis bendrosiomis objektyviosiomis taisyklėmis, kurios daugumos pripažįstamos kaip teisingos ir protingos. Kiekvienas turi atiduoti valstybei deramą savo dalį. Teisingumo principas reikalauja, kad mokesčius mokėtų tie, kurie naudojasi valstybės teikiamomis paslaugomis, nes jie gauna naudos, tad privalo už tai atsilyginti, o valstybei gauti lėšų toliau šias paslaugas finansuoti. Šiuo požiūriu sumokėtas mokestis prilygtų mokėtojo gaunamai naudai. Apmokestinant mokesčių objektus, kartu reikia atsižvelgti į mokėtojo gebėjimą mokėti. Gebėjimas mokėti daugelio specialistų laikomas apmokestinimo teisingumo etalonu; jis dar skirstomas į horizontalųjį ir vertikalųjį teisingumą.

Horizontalus teisingumas reikalauja, kad individai, turintys lygias ekonomines galimybes (matuojama, turtu ar vartojimu) mokėti mokesčius, būtų vienodai apmokestinami (dažnai tai vadinama lygybės principu). Lygios galimybės siejamos tiek su ekonominėmis individo galimybėmis, tiek su jo poreikiais. Ekonominės galimybės gali būti matuojamos individo pajamomis, turtu arba vartojimu.

Kadangi nepakankamai aišku kaip šiuos parametrus suderinti, dažniausiai naudojamasi pajamų rodikliu. Individo poreikiai siejami ne tik su jo paties, bet ir su jo vaikų bei išlaikytinių poreikiais ir kitomis asmeninėmis aplinkybėmis, turinčiomis įtakos gebėjimui mokėti mokesčius.

Vertikalus tesingumas pasireškia tada, kai skirtingas galimybes turintys individai apmokestinami skirtingai, t.y. taip, kaip atrodo teisinga visuomenei. Vadinasi, fiziniai ar juridiniai asmenys praktiškai turėtų būti apmokestinami diferencijuotai, t.y. augant mokesčio mokėtojo pajamoms, vis didesnė jų dalis būtų skiriama mokesčiams.

Ekonominio efektyvumo principas reikalauja, kad mokesčiai netrugdytų siekti ekonominių tikslų (ūkio stabilumo, jo augimo, visiško užimtumo), skatintų šiuos tikslus pasiekti, neiškreiptų išteklių paskirstymo, nepakenktų individų darbingumui, o priešingai jį skatintų. Reikėtų siekti nustatyti tokius mokesčius, kurie mažiausiai iškreiptų krašto išteklių paskirstymą. Optimalų išteklių paskirstymą sąlygoja grynosios rinkos sąlygos. O mokesčiai, įtraukti į produktų kainas, ar kiti ekonominiai svertai sukelia krašto išteklių perpaskirstymą, kadangi rinkos veikėjai, priimdami sprendimus, dažnai remiasi kainomis. Apmokestinimas neturėtų mažinti minimalaus vartojimo, neigiamai veikti ekonomines motyvacijas.

Apmokestinimo įtaka ekonominiams stimulams pasireiškia dvejopai: pajamų ir pakeitimo efektais.

Pajamų efektas **–** mokesčio mokėtojo pajamų dydžio sumažėjimas dėl sumokėtų mokesčių, skatinantis taupyti bei rezultatyviau dirbti, kad galima būtų paprastas pajamas atkurti.

Pakeitimo efektas – santykinis pajamų dydžio sumažėjimas, kai prarandamas stimulas investuoti bei diegti naujoves, taupyti bei tęsti veiklą (Buškevičiūtė, 2005, p. 25-26).

Pasak, Pajuodienės (1993), "apmokestinimas turi ne tik nepakenkti ekonominiam efektyvimui (neiškreipti išteklių paskirstymo, nepakenkti individų darbingumui, nesumažinti stimulų dirbti, taupyti ir pan.), bet ir prisidėti prie jo mokėjimo. Reikia sudaryti tokias apmokestinimo sąlygas, kurios skatintų pageidautinas veiklos rūšis ir stabdytų tokias, kurios susijusios su dideliais socialiniais kaštais" (p. 6).

Kai kurų užsienio šalių ekonomistų nuomone, vartojimu (išlaidomis), o ne pajamomis pagrįstas mokestis leistų sparčiau įgyvendinti mokesčių ekonominio efektyvumo ir teisingumo principus (Pajuodienė, 1993).

Pagal **administracinio** paprastumo principą mokesčio ėmimas turi būti lengvai įgyvendinamas, nesudaryti mokėtojams rūpesčių, mokesčio ėmimo kaštai turi būti minimalūs ir sudaryti kuo mažesnę mokesčio dalį. Neturėtų veikti tokie mokesčio įstatymai, kai mokesčių pajamos yra mažos, o jo ėmimo kaštai dideli. Šiuo atveju svarbūs šie principiniai aspektai: paprastumas bei apibrėžtumas, pigumas ir patogumas mokėtojams. Kai mokesčio instrumentarijaus taisyklės yra painios ir netiksliai apibrėžtos,

dažniausiai tokie mokesčiai ne visi surenkami, sukelia mokesčių mokėtojų ir mokesčių ėmėjų konfliktus.

Mokestinių **įplaukų produktyvumas** reiškia pakankamą pajamų apimtį, reikalingą valstybės išlaidoms padengti. Valstybei naudinga turėti elastingų įplaukų mokesčių sistemą, kuriai esant neįvedami nauji mokesčiai, nedidinami tarifai, o mokestinės įplaukos didėja sparčiau nei nacionalinės pajamos. **Elastingumas**, arba dar kitaip vadinamas mokestinių įplaukų automatinis reagavimas į ekonomikos sąlygas, naudingas ekonomikos augimo požiūriu. Mokestinių įplaukų automatinis didėjimas leidžia išvengti dažno mokesčių didinimo, į kurį mokesčių mokėtojai paprastai reaguoja neigiamai (Buškevičiūtė, 2006; Levišauskaitė ir Rūškys, 2003).

Praktiškai suderinti minėtuosius apmokestinimo principus bei uždavinius sunku, nes jie vienas kitam prieštarauja. Pavyzdžiui, nustatant pajamų mokesčio tarifą, pasiekti kuo didesnių įplaukų, kuo mažesnio ekonominio efektyvumo sumažėjimo ir kuo didesnio apmokestinimo teisingumo yra sunku. Apmokestinimo taisyklės, atitinkančios mokesčių teisingumo ir ekonominio efektyvumo principų reikalavimus, gali būti labai sudėtingos ir brangios mokesčio ėmimo požiūriu. Pavyzdžiui, jeigu nustatant fizinio asmens pajamų mokestį, atsižvelgsime į jo šeimyninę padėtį bei vaikų skaičių, pajamų dydį šeimos nariui, tai reikės nustatyti neapmokestinamas pajamas atitinkantį tokio asmens padėtį tarifą, o tada mokestis gali tapti sudėtingas, gali padidėti jo rinkimo kaštai. Jeigu atsižvelgsime į asmens šeimyninę padėtį, tai pajamų mokesčio taisyklės taps paprastesnės, tačiau toks mokestis nepakankamai atitiks teisingumo ir ekonominio efektyvumo principų reikalavimus. Be to egzistuoja atskirų mokesčių ir minėtųjų principų suderinamumo problema. Pasak Buškevičiūtės (2005), teisingumo principą nuodugniau galima realizuoti, taikant tiesioginius nei netiesioginius mokesčius, ir, priešingai, ekonominio efektyvumo principui įgyvendinti parankesni yra netiesioginiai mokesčiai. Todėl bet kurios valstybės mokesčių sistema visada yra kompromisinė (p. 27).

Nepriklausomoje tarpukario Lietuvoje taip pat buvo keliamos valstybės mokesčių sistemos formavimo problemos. Pranas Viktoras Raulynaitis dienraštyje "Lietuvos ūkis" 1923 metais rašė „kad kiekvienos gerai sutvarkytos valstybės vyriausybė valdo šalies finansus taip, kad būtų mažiausia piliečiams našta valstybės išlaidoms padengti. Įstatymų leidėjai, norėdami nustatyti kiekvieno mokesčių mokėtojo finansinį pajėgumą ir kartu patenkinti būtinus valstybės reikalus, turi vadovautis tam tikrais mokesčių sistemos sudarymo principais, vadinamaisiais pamatiniais dėsniais" (Pajamų ir pelno mokesčiai, 1996):

1. **Teisingumo principas**. Visi gyventojai moka mokesčius priklausomai nuo jų finansinio pajėgumo, kad mokesčių našta nebūtų sunki.
2. **Politinės ekonomijos principas**. Šis principas reikalauja, kad tautos ūkis mokesčių naštos nebūtų slopinamas, skurdinamas arba vedamas į bankrotą. Jeigu ūkininkaujantis asmuo

savo pajamas ar pelną atiduoda mokesčiams, tada nyksta patsai mokesčių šaltinis ir kartu su juo kaskart mažėja reikalinga valstybės išlaidoms padengti pinigų suma.

3. **Finansinis principas**. Šiuo atveju reikalauja, kad valstybės išlaidos, į nieką neatsižvelgiant, būtų padengtos.

Pagrindiniai apmokestinimo principai, į kuriuos buvo atsižvelgiama kuriant Lietuvos mokesčių sistemą ir kuriems neturi prieštarauti visi mokesčių teisės aktais yra: mokesčių mokėtojų lygybės principas (taikant mokesčių įstatymus, visi mokesčių mokėtojai dėl šių įstatymų nuostatų yra lygūs); teisingumo ir visuotinio privalomumo principas (mokesčius privalo mokėti visi mokesčių mokėtojai); nustatyti individualaus pobūdžio mokesčio lengvatas yra draudžiama; mokesčių administratorius, administruodamas mokesčius, privalo vadovautis protingumo kriterijais; apmokestinimo aiškumo principas (LR Finansų Ministerija).

Taigi priimami mokesčių įstatymai turi atitikti apmokestinimo principus, ir palaikyti valstybės idėją sukurti darnią šiuolaikinę Lietuvos mokesčių sistemą, skatinančią sparčią ekonomikos raidą, užtikrinančią stabilias biudžeto pajamas, teisingą ir proporcingą mokesčių paskirstymą ir teisingą konkurenciją.

2.3.1. Lietuvos gyventojų pajamų mokesčio objektas, bazė ir tarifai

Antroje vietoje pagal svarbą valstybės ir savivaldybių biudžetų konsoliduotos visumos pajamų struktūroje **yra gyventojų pajamų mokestis**, kurį reglamentuoja Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (2002) ir jo pagrindu priimti įstatymo įgyvendinamieji teisės aktai.

2 lentelė. Gyventojų pajamų mokesčio nacionalinio biudžeto planas ir vykdymas

tūkst. Eur

GPM	2012 m. faktas	2013 m. faktas	2014 m. faktas	2015 m. planas	2015 m. faktas	2015 m. ir 2014 m. fakto palyginimas		2015 m. ir 2014 m. fakto plano palyginimas	
						+ / -		%	
valstybės biudžetas	446,630	536,329	416,795	381,219	387,822	-28,973	93,0%	6,603	101,7%
savivaldybių biudžetai	713,140	713,447	908,597	1,020,302	1,052,175	143,578	115,8%	31,873	103,1%
Iš viso	1,159,770	1,249,777	1,325,393	1,401,521	1,439,998	114,605	108,6%	38,476	102,7%

Mokesčių ir kitų įmokų į biudžetus suvestinės apyskaitos Formos 1-VP duomenys. Formoje 1-VP ir jos prieduose duomenys apie į biužetus įskaitytas pajamas pateikiami eurais, ataskaitoje, duomenys - tūkstančiais eurų, dėl šios priežasties galimos duomenų paklidos.

Šaltinis: VMI

Pagal Lietuvos Respublikos 2015 m. valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 2 str. 1 d. 1 p. nuostatą GPM dalis, tenkanti visų savivaldybių biudžetams

nuo pajamų į nacionalinį biudžetą, sudarė 72,8 %, t.y., palyginti su 2014 m., padidėjo 5,02 procentinio punkto, o šio mokesčio dalis, įskaitoma į valstybės biudžetą, tiek pat sumažėjo ir sudarė 27,2 % Kasmet keičiantis GPM paskirstymo procentui tarp valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų, atitinkamai persiskirsto GPM pajamos tarp biudžetų (VMI, 2015).

Pagal Gyventojų pajamų mokesčio (toliau - GPM) įstatymo 3 straipsnį, pajamų mokestį moka "pajamų gavęs ir uždirbęs gyventojas". Pajamų apmokestinimo požiūriu, visi „pajamų gavę ir (arba) uždirbę gyventojai" skirstomi į nuolatinius ir nenuolatinius Lietuvos gyventojus. Nuolatiniais Lietuvos gyventojais įstatymas priskiria: 1) fizinius asmenis, kurių nuolatinė gyvenamoji vieta mokestiniu laikotarpiu yra Lietuvoje; 2) fizinius asmenis, kurių asmeninių, socialinių ar ekonominių interesų buvimo vieta mokestiniu laikotarpiu yra veikiau Lietuvoje, nei užsienyje; 3) fizinius asmenis, kurie Lietuvoje išbūna ištisai arba su pertraukomis 183 ar adugiau dienų vienas paskui kitą einančiais mokestiniais laikotarpiais ir vienu iš jų išbuvo Lietuvoje ištisai arba su pertraukomis 90 ar daugiau dienų; 5) fizinius asmenis, kurie LR piliečiai, neatitinkantys išbuvimo Lietuvoje termino reikalavimo, tačiau kuriems atlyginimas pagal darbo ar ją atitinkančią sutartį mokamas arba jų buvimo užsienyje išlaidos dengiamos iš Lietuvos valstybės ar savivaldybių biudžetų. Fiziniai asmenys, atitinkantys nurodytas sąlygas, automatiškai tampa Lietuvos nuolatiniais gyventojais.

Nustatant, ar fizinis asmuo laikytinas nuolatiniu Lietuvos gyventoju, šie kriterijai turi būti nagrinėjami paeiliui.

Visi kiti fiziniai asmenys yra laikomi nenuolatiniais Lietuvos gyventojais. Tokiais taip pat yra laikomi fiziniai asmenys, kurie nors ir formaliai atitinka visus nuolatinio Lietuvos gyventojo reikalavimus yra: 1) užsienio valstybės diplomatai; 2) diplomatinių atstovybių, konsulinių įstaigų ar tarptautinių organizacijų atstovybių administracinio, techninio ar aptarnaujančio personalo nariai ne LR piliečiai (išskyrus asmenis be pilietybės); 3) ne LR piliečiai, gaunantys tik su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais susijusias pajamas už darbą Lietuvoje iš užsienio valstybės, jos politinio ar teritorinio administracinio padalinio arba vietos valdžios; 4) ne LR piliečiai, kurie Lietuvoje vykdo tik individualią veiklą per nuolatinę bazę ir tai yra vienintelis jų atvykimo tikslas.

Gyventojų pajamų mokesčio objektas yra gyventojo gautos ir (arba) uždirbtos pozityvios[2] pajamos, kurios yra uždirbtos per mokestinį laikotarpį, gautas atlygis už atliktus darbus, suteiktas paslaugas, už perduotas ar suteiktas teises, pajamos iš individualios veiklos, pajamos už parduotą ar kitaip perleistą, investuotą turtą ar kitaip gyventojo gauta nauda pinigais ar natūra. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad įstatymas išskiria dvi žmogaus vykdomas veiklas - tai darbo veikla, kuri vykdoma kaip darbo santykiai ir individuali veikla.

[2]**Pozityviosios pajamos** – kontroliuojamos vieneto, įregistruoto ar kitaip organizuoto į finansų ministro 2001 m. gruodžio 22 d. įsakymu Nr. 344 patvirtintą Tikslinių teritorijų sąrašą įtrauktose valstybėse (zonose) pajamos ar jų dalis, kuri įskaitoma į Lietuvos gyventojo (kontroliuojamo asmens) pajamas proporcingai jo turimo akcijų, balsų ar teisių į kontroliuojamojo vieneto pelną skaičiui (Medelienė, Sudavičius, 2011, p. 344).

Darbo santykiai - tai tokie teisiniai santykiai, kurie darbo sutarties pagrindu susiklosto tarp darbdavio ir darbuotojo. Esminės sąlygos susidaryti darbo santykiams - viena šalis įsipareigoja dirbti tam tikros profesijos, specialybės ar kvalifikacijos darbą pagal nustatytą darbo vietoje tvarką, o kita šalis įsipareigoja sumokėti už atliktus darbus, užtikrinti darbų saugą. Šie santykiai įforminami darbo sutartimi.

Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (GPM 2str.) individulią veiklą apibrėžia kaip savarankišką veiklą, kuria versdamasis gyventojas siekia gauti pajamų ar kitokios ekonominės naudos per tęstinį laikotarpį. Pažymėtina, kad šiai veiklai būdingi du požymiai: veiklos tęstinumas, kuomet sandoriams yra būdingas tma tikras atsikartojimas (atsitiktiniai sandoriai nepripažystami individualia veikla) ir savarankiškumas, abi sandorio pusės neturi darbo santykiams būdingų požymių (susitariama dėl darbo vietos, apmokėjimo, darbo funkcijų, drausmės ir pan.), gyventojas pats sprendžia su veikla susijusius klausimus. Įstatymas individuliai veiklai priskiria: 1) bet kokio pobūdžio komersinę arba gamybinę veiklą, išskyrus tas komercines arba gamybines veiklos sritis, kuriomis verstis įstatymai įsakmiai numato reikalavimą įsteigti juridinius asmenis; 2) savarankišką kūrybą, profesinę ir kitą panašaus pobūdžio savarankišką veiklą, įskaitant tą, kuria verčiamasi turint verslo liudijimą; 3) savarankišką sporto veiklą; 4) savarankišką atlikėjo veiklą.

Gyventojų pajamų įstatymas išskiria ir gyventojo pajamas gautas natūra. Pajamų gautų natūra pripažinimas ir vertinimas atliekamas pagal 2009 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1K-162 patvirtintą pajamų, gautų natūra, įvertinimo tvarkos aprašą. Gautos natūra yra apmokestinamos šios pajamos: 1) už darbą gautos vietoj piniginio atlygio turtas ir suteiktos paslaugos; 2) piniginės dovanos ir laimėjimai; 3) gyventojo gauta nauda. Tokios pajamos įvertinamos pagal turto davėjo patirtas išlaidas šiam turtui įsigyti ar paslaugoms apmokėti.

Pajamomis, gyventojų pajamų mokesčio prasme, nėra šios gyventojo gautos pajamos: 1) dėl įstatinio kapitalo didinimo akcininkams išduotos nemokamos akcijos; 2) pagal gyventojų santaupų atkūrimo įstatymą atkurtos santaupos; 3) pagal piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymą susigrąžinti nekilnojamieji daiktai; 4) PVM mokėtojo apskaičiuotas pardavimo PVM; 5) kitos įstatyme nurodytos pajamos (Medelienė, Sudavičius, 2011, p. 347).

Nuolatinio Lietuvos gyventojo pajamos skirstomos į pajamas, kurių šaltinis yra Lietuvoje ir ne Lietuvoje. Prie pajamų, kurių šaltinis yra Lietuvoje priskiriamos pajamos, gautos iš kitų nuolatinių Lietuvos gyventojų, Lietuvos vienetų, užsienio vienetų per jų nuolatines buveines[3] ir iš nenuolatinių Lietuvos gyventojų per jų nuolatines bazes[4]; pajamos, gautos iš Lietuvoje vykdomos bet kokios

[3] **Nuolatinė buveinė** – užsienio vieneto veiklos Lietuvoje išraiška. Užsienio vienetas laikomas veikiančiu per nuolatinę buveinę Lietuvoje: nuolat vykdo veiklą, arba vyykdo savo nuolatinę veiklą per priklausomą atstovą (agentą); arba naudoja statybos teritoriją, statybos, surinkimo ar įrangos objektą; arba gamtos išteklių tyrimui ar gavybai nuolat naudoja įrangą arba konstrukciją, įskaitant tam naudojamus gręžinius arba laivus (Medelienė, Sudavičius, 2011, p. 347).

[4] **Nuolatinė bazė** – tai nenuolatinio Lietuvos gyventojo individualios veiklos (išskyrus sporto ir atlikėjo veiklą) Lietuvoje išraiška. Nenuolatinis Lietuvos gyventojas laikomas veikiančiu per nuolatinę bazę, jei jis Lietuvoje nuolat vykdo veiklą ara ją nuolat vykdo per

veiklos; pajamos, gautos pardavus ar kitaip perleidus nuosavybėn daiktą. Visos kitos nuolatinio Lietuvos gyventojo pajamos priskiriamos pajamoms, kurių šaltinis yra ne Lietuvoje. Tačiau yra atvejų, kai mokesčio mokėtojas yra ne Lietuvos respublikos pilietis, laikomas nuolatiniu Lietuvos gyventoju pagal išbūtą Lietuvoje laiką, kuris pajamų mokesčio tikslais yra laikomas nuolatiniu gyventoju šalies, su kuria yra sudaryta dvigubo apmokestinimo išvengimo sutartis. Tokiu atveju mokesčio objektas yra tik tokios gyventojo pajamos, kurių šaltinis yra Lietuvoje (Medelienė, Sudavičius, 2011, p. 347).

Nenuolatinio gyventojo pajamos (GPM 17str): per nuolatinę bazę vykdomos individualios veiklos pajamos; ne per nuolatinę bazę Lietuvoje gautos palūkanos, pajamos iš paskirstonojo pelno ir pajamos už Lietuvoje esančio nekilnojamojo turto nuomą; honoraras; sporto veiklos pajamos ir kitos įstatyme nurodytos pajamos.

Nors Gyventojų pajamų įstatymas skelbia, kad gyventojų pajamų mokesčio objektu laikomos gyventojo gautos pajamos, tačiau gyventojų pajamų mokesčiu apmokestinamos tik apmokestinamosios pajamos t.y. tik ta dalis, nuo kurios yra atskaitytos tam tikros pajamos ar leidžiami atskaitymai.

Apskaičiuojant gyventojo apmokestinamąsias pajamas iš pajamų pirmiausia atimama neapmokestinamosios pajamos: 1) pašalpos, kurias gyventojui mirus išmoka asmuo, su kuriuo gyventojas buvo susijęs darbo ar jo esmę atitinkančiais santykiais, jo sutuoktiniui, vaikams (įvaikiams), tėvams (įtėviams), taip pat pašalpos, išmokamos mirus gyventojo sutuoktiniui, vaikams (įvaikiams), tėvams (įtėviams); 2) iš valstybės, savivaldybių biudžetų ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto, išskyrus ligos, motinystės mokamos pašalpos; 3) pelno nesiekiančių vienetų pašalpos savo nariams, išmokėtos iš lėšų, sukauptų iš nario mokesčio, išskyrus pašalpas, kurias gauna gyventojai, susiję su šiais vienetais darbo arba jų esmę atitinkančiais santykiais, ir kurios nėra nurodytos kituose šios dalies punktuose; 4) pašalpos išmokamos stichinių nelaimių atvejais, jeigu jos išmokamos remiantis valstybės arba savivaldybių institucijų sprendimais; 5) kompensacijos išmokamos už žalą ar nuostolius patirtus karo veiksmų arba busvusio politinio persekiojimo; 6) ne gyvybės draudimo išmokos; 7) pensijos gautos iš LR valstybės, savivaldybių ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetų, taip pat iš užsienio valstybių valstybinių fondų; 8) palūkanos už Vyriausybės ar savivaldybių vertybinius popierius; 8) palūkanos už Lietuvos kredito įstaigose saugomus indėlius; 9) mokymo įstaigų studentų ir moksleivių stipendijos; 9) pajamos gautos kaip parama LR labdaros ir paramos įstatymo nustatyta tvarka; 10) teismo priteistas arba pagal sutartį gautas išlaikymas; 11) kitos GPM įstatymo 17 straipsnyje nurodytoms pajamoms.

---

priklausomą agentą (atstovą). Nenuolatinio Lietuvos gyventojo veiklos nuolatinumas bei jos atstovo priklausomumas yra nustatomi vadovaujantis finansų ministro 2002 m. rugsėjo 25 d. įsakymu Nr. 301 "Dėl nenuolatinio Lietuvos gyventojo veiklos nuolatinumo apibrėžimo ir nenuolatinio Lietuvos gyventojo atstovo (agento) statuso priklausomumo ar nepriklausomumo kriterijų patvirtinimo" nustatytais kriterijais (Medelienė, Sudavičius, 2011, p. 347).

Atėmus iš gyvetojų gautų pajamų, pajamas, kurios nėra laikomos apmokestinamosiomis, atimami leidžiami atskaitymai, susiję su individualios veiklos pajamų gavimu, per mokestinį laikotarpį parduoto ar kitaip perleisto nuosavybės ne indiviadualios veiklos turto įsigijimo kaina ir su šiuo turto perleidimu susijusios išlaidos. Gyventojo, kuris verčiasi individualia veikla leidžiamais atskaitymais laikomos individualios veiklos pajamoms gauti patirtos išlaidos, tačiau laidžiamų atskaitymų suma negali viršyti per tą mokestinį laikotarpį faktiškai gautų individualios veiklos pajamų. Leidžiamiems atskaitymams priskiriamos individualios veiklos ilagalaikio materialaus turto bei kompiuterinių programų, išskyrus gyventojų pastatų ir patalpų, lengvųjų automobilių, įsigijimo išlaidos; ilgalaikio materialaus turto eksploatavimo, remonto, rekonstravimo išlaidos ir t.t. Prie leidžiamų atskaitymų nepriskiriama: PVM ir gyventojų pajamų mokestis; mokėtojo sumokėtos netesybos ir kitos sankcijos; išlaidos paramai ir dovanos; reprezentacinės išlaidos. Pardavus ar kitaip perleidus nuosavybėn ne individualios veiklos turtą (akcijas), iš gautų pajamų gali būti atskaitoma: turto įsigijimo kaina; sumokėtas komisinis atlyginimas bei mokesčiai ir rinkliavos, susijusios su turto perleidimo nuosavybėn.

Darytina išvada, jog gyventojų pajamų mokesčio objektu yra tik pozityviosios pajamos, ir tik apmokestinamosios (atskaičius neapmokestinamąsias pajamas ir leidžiamus atskaitymus).

Apskaičiavus gyventojo apmokestinamąsias pajams, jos yra mažinamos **neapmokestinamuoju pajamų dydžiu** (toliau - NPD) ir **papildomu neapmokestinamuoju dydžiu** (toliau - PNPD), paskaičiuojant mokestinio laikotarpio vieno mėnesio apmokestinamąsias pajamas, arba **metiniu neapmokestinamuoju pajamų dydžiu** (toliau - MNPD) ir **metiniu papildomu neapmokestinamuoju pajamų dydžiu** (toliau - MPNPD), apskaičiuojant mokestinio laikotarpio apmokestinamąsias pajamas.

Pajamų mokesčio tarifas yra 15 % individualios veiklos pajamoms, gaunamoms iš gamybos, prekybos ar daugelio paslaugų teikimo, taikomas 5 procentų pajamų mokesčio tarifas. Pajamoms iš laisvųjų profesijų veiklos ir pajamoms iš vertybinių popierių (įskaitant pajamas iš investicinių finansinių priemonių) taikomas 15 % pajamų mokesčio tarifas. Pajamų mokesčio 20 % tarifas taikomas pajamoms iš paskirstytojo pelno. Už per mokestinį laikotarpį gautas pajamas, nuo kurių mokestis sumokamas įsigyjant verslo liudijimą, mokamas savivaldybių tarybų nustatytas fiksuoto dydžo pajamų mokestis, kuris negali būti mažesnis už pajamų mokestį, apskaičiuojamą dvylikos minimaliųjų mėnesinių algų, galiojančių mokestiniu laikotarpiu, einančiu prieš mokestinį laikotarpį.

Lietuvos Respublikos Seimas priėmė LR gyventojų pajamų mokesčio įstatymo Nr. IX-1007 17, 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymą, kuriuo įtvirtino:

- ✓ gyventojui, kurio su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamoms per mėnesį neviršijančioms minimalios mėnesinės algos (toliau - MMA), galiojusios 2016 kalendorinių metų sausio 1 dieną, vieno dydžio, taikomas mėnesio NPD nuo 166 eurų padidėja

iki 200 eurų. Maksimalus 200 eurų NPD kiekvieną 2016 m. mokestinio laikotarpio mėnesį taikomas gyventojams, kurių su darbo santykiais susijusios pajamos per mėnesį neviršys 350 eurų (nuo 2016-01-01 MMA - 350 eurų). Gyventojams, kurių per mėnesį gaunamos su darbo santykiais susijusios pajamos bus didesnės nei minimali mėnesinė alga, taikytinas mėnesio NPD apskaičiuojamas pagal formulę: mėnesio NPD = 200 - 0,34 x (gyventojo mėnesio su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos - 350 Eur);

- ✓ metinis NPD = 2,400 - 0,34 x (metinių pajamų suma - 12 minimalios mėnesinės algos, galiojusios einamųjų kalendorinių metų sausio 1 dieną, dydžiu). Kadangi MMA, nustatytas 2016 m. sausio 1 d., yra 350 eurų, tai, pagal formulę apskaičiuojant 2016 m. taikytiną metinį NPD, iš gyventojo gautų metinių pajamų sumos atimama 4,200 eurų (350 x 12). Gautas skirtumas, padaugintas iš 0,34 koficiento, atimamas iš 2,400 eurų sumos.
- ✓ padidintas mėnesio NPD riboto darbingumo asmenims:
    - gyventojams, kuriems nustatytas 0-25 % darbingumo lygis, arba senatvės pensijos amžių sulaukusiems asmenims kuriems yra nustatytas didelių specialiųjų poreikių lygis arba sunkus neįgalumo lygis, nuo 2016-01-01 nustatyta taikyti 270 eurų (iki 2016-01-01 buvo 235 eurų) mėnesio NPD;
    - gyventojams, kuriems nustatytas 30-55 % darbingumo lygis, arba senatvės pensijos amžių sulaukusiems asmenims, kuriems nustatytas vidutinių ar nedidelių specialiųjų poreikių lygis arba vidutinis ar lengvas neįgalumo lygis, nuo 2016-01-01 nustatyta taikyti 210 eurų (buvo – 175 eurai) mėnesinio NPD;
- ✓ mėnesio papildomas NPD nuo 60 eurų padidintas iki 120 eurų už kiekvieną vaiką (įvaikį) iki 18 metų, taip pat vyresnį vaiką (įvaikį), jeigu jis mokosi mokykloje pagal bendrojo ugdymo programą grupinio mokymosi forma kasdieniu, nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdais, pavienio mokymosi forma savarankišku, nuotoliniu mokymo proceso organizavimo būdais.

Pajamų mokesčio mokestinis laikotarpis sutampa su kalendoriniais metais.

Remiantis žemiau, esančioje 3 lentelėje pateiktais duomenimis, pagrindinis GPM tarifas 2008 - 2016 laikotarpiu suvienodintas nuo 24 iki 15 % Gyventojai gauna ne tik pajamas iš su darbo santykiais susijusjų pajamų, bet taip pat iš paskirstyto pelno, individualios veiklos, parduoto turto, vertybinių popierių.

Trumpai apie kiekvieną iš jų (išskyrus su darbo santykiais susijusias pajamas, kurias jau aptarėme anksčiau):

- ***Vertybiniai popieriai (toliau - VP)*** - tai patvirtinantys jį išleidusio asmens įsipareigojimus šių dokumentų turėtojui. VP gali patvirtinti dokumento turėtojo teisę gauti iš emitento[5] palūkanas, dividendus, dalį likviduojamos įmonės turto ar emitentui paskolintų lėšų (akcijų, obligacijų ir pan.), teisę ar pareigą atlygintinai ar neatlygintinai įsigyti ar perleisti kitus VP (pasirašymo teises, būsimuosius sandorius, opcionus, konvertuojamas obligacijas ir pan.), teisę gauti tam tikras pajamas ar pareigą sumokėti, pasikeitus VP rinkos kainoms (indeksui ir kt.) VP taip pat laikomas dokumentas, kuriuo pavedama tiesiogiai išmokėti tam tikrą pinigų sumą (čekis) ar kuris patvirtina pareigą tam tikrą pinigų sumą somokėti šiame dokumente nurodytam asmeniui, ar kuris įrodo nuosavybės teisę į prekes, taip pat dokumentas, patvirtinantis teisę ar pareigą įsigyti ar perleisti prekinius VP. VP laikomi: akcijos, obligacijos, čekiai, vekseliai, pajai**.** (LR Teisingumo ministerija)
- ***Dividendai*** - akcininkui (vieneto dalyviui) paskirta pelno dalis, proporcinga jo turimų vieneto akcijų nominaliai vertei.
- ***Individuali veikla*** - tai savarankiška veikla, kuria versdamasis gyventojas siekia gauti pajamų ar kitokios ekonominės naudos per tęstinį laikotarpį (GPMĮ 2 str. 7 dalis).
- ***Parduoto turto pajamos*** - pajamos, už parduotą ar kitokiu būdu perleistą nuosavybėn kilnojamąjį daiktą, jeigu šios rūšies daiktui pagal LR teisės aktus privaloma teisinė registracija ir šis daiktas yra įregistruotas Lietuvoje, taip pat už nekilnojamąjį daiktą, esantį Lietuvoje, gautos pajamos (GPMĮ 15 str. 2 dalis).

3 lentelė. GPM tarifų pakeitimai

GPM tarifų pakeitimai	2008 %	2009 %	2010 %	2011 %	2012 %	2013 %	2014 %	2015 %	2016 %
Su darbo santykiais susijusios ir jiems prilygintos pajamos	15 ir 24	15	15	15	15	15	15	15	15
Pajamos iš paskirstytojo pelno	15	20	15	15	20	20	15	15	15
Individualios veiklos pajamos	15 ir 24	15	5 *	5 *	5 *	5 *	5 *	5 *	5 *
Pajamos už parduotą turtą	15(3)**	15(3)**	15(3)**	15(5)**	15(5)**	15(5)**	15(5)**	15(5)**	15(10)**
Vertybinių	15(10,000Lt)*	15(10,000Lt)*	15(10,000Lt)*	15(10,000Lt)*	15(10,000Lt)*	15(10,000Lt)*	15(10,000Lt)*	15(3000 Eur)***	15(3000 Eur)***

[5] Emitentas - Vertybinių popierių rinkos dalyvis, kuris leidžia vertybinių popierius, su tikslu pritraukti investuotojų lėšas (investicijas).

3 lentelės tęsinys kitame puslapyje

popierių pardavimo pajamos	**	**	**	**	**	**	**		

* išskyrus laisvąsias profesijas ir pajamas iš vertybinių poperių, kuriems taikomas 15 proc tarifas.

** metų skaičius, kurį nekilnojamas turtas privalo būti išlaikyas prieš jį parduodant.

*** vertybinių popierių pardavimo neapmokestinamosios pajamos.

Šaltinis: sudaryta autorės

Lietuvoje GPM tarifas vienas mažiausių ES. Mažesnį šio mokesčio tarifą taiko tik Bulgarija 10 %, Slovakija 10 %, Čekija 5,6 % Didžiausi gyventojų pajamų mokesčiai – Švedijoje (56,9 %), Olandijoje, (52 %) ir Austrijoje (50 %). Ne EU šalyse: Čilėje 7 % GPM tarifas, Meksikoje 9,5 %. Nuo 2000 metų gyventojų pajamų mokesčio dydis Lietuvoje sumažėjo net 18 procentinių punktų (nuo 33%) (žr. 3 lent.) (Ruškytė ir kt., 2012).

Darytina išvada, jog gyventojų pajamų mokesčio objektu yra tik pozityviosios pajamos, ir tik apmokestinamosios, atskaičius neapmokestinamąsias pajamas ir leidžiamus atskaitymus. Lietuva kaip Latvija, Estija taiko proporcinę mokesčių sistemą, dauguma kitų ES šalių mokesčiams taikomos progresinės mokesčių sistemos.

Pažymėtina taip pat, kad be GPM gyventojas nuo su darbo santykiais susijusių pajamų taip pat moka privalomojo sveikatos draudimo (6 %) ir valstybinio socialinio draudimo (3%) įmokas, kurios nuo 2016 metų 1 dienos yra administruojamos Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigos (“Sodra”). Iki 2015 metų gruodžio 31 dienos privalomas sveikatos draudimas buvo administruojamas Valstybinės mokesčių inspekcijos (Deloitte, 2015).

2.4. Airijos mokesčių sistema

Prieš pradėdami žvelgti giliau į Airijos mokesčių sistemą, norėčiau trumpai papasakoti apie šalies istoriją, paminėti svarbias istorines datas, turėjusias įtakos šalies ekonomikos vystymuisi ir mokesčių sistemai.

Airija - pagal 1937 metų konstituciją Parlamentinė Respublika. Airijos respublika užima penkis šeštadalius Airijos salos, likusi salos dalis priklauso Didžiajai Britanijai.

Seniausieji Airijos gyventojai keltai savo šalį vadino Éire – „Vakarų kraštu“. Iš čia kilęs ir lotyniškas jo pavadinimas Hibernia. Kaimynai anglosaksai šalies gyventojus vadino airiais (angl. ire), o šalį – Ireland.

Po 1972 metais vykusio referendumo, kuriame 83 procentas šalies gyventojų pasisakė „už“, 1973 sausio pirmąją Airija tapo oficialia Europos Sąjungos nare. 2002 metais nacionaline valiuta paskelbtas “euras” (Laffan, Mahony, 2008, p. 30).

Airija (1961m.), viena iš pirmųjų šalių pasirašiusių Tarptautinės ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (angl. Organization for Economic Co-operation and Development) konvenciją.

Asmuo laikomas Airijos gyventoju, kai asmuo gyveno Airijos teritorijoje:

- 183 ar daugiau dienų einamaisiais finansiniais metais arba;
- 280 dienų esamais ir praėjusiais finansinais metais.

Asmuo, gyvenantis Airijoje ilgiau nei tris metus laikomas nuolatiniu gyventoju, ir atvirkščiai, nuolatinis Airijos gyventojas praranda nuolatinio gyventojo statusą, praleidęs daugiau nei tris metus ne Airijos respublikoje.

Airijoje taikoma progresyvinė mokesčių sistema, pagal kurią dalinai arba visiškai nuo mokesčių atleidžiami žemas pajamas gaunantys ir apmokestinami didesnes pajamas gaunantys gyventojai. Tačiau didesnioji dalis valstybės mokesčių yra surenkama iš pridetinės vertės, akcizų ir kitų paslaugų mokesčių. Pajamų mokestis, kaip dauguma kitų mokesčių, yra vienas žemiausių pasaulyje 12.5%, todėl ši šalis yra labai patraukli užsienio investuotojams. Airijoje egzistuoja pajamų mokestis, pridetinės vertės mokestis ir daugybė kitų mokesčių. Dirbantieji moka mokestį nuo atlyginimo pagal PAYE (moki kai uždirbi) sistemą.

Surinti valstybės mokesčiai pirmiausiai paskirstomi įvairioms mokesčių programoms finansuoti tokioms kaip švietimas, sveikatos, socialinės apsaugos, nedarbo pašalpoms išmokėti.

Airijos mokesčių sistemą sudaro tokie mokesčiai (rinkliavos):

- pajamų mokestis (angl. Income Tax)
- kapitalo prieaugio mokestis (angl. Capital Gain Tax)
- pridėtinės vertės mokestis (angl. Value added Tax)
- indėlių palūkanų mokestis (angl. Deposit Income Retention Tax)
- žyminiai mokesčiai (angl. Stamp duty tax)
- tonažo mokesčiai (angl. Tonnage Tax)
- kapitalo įsigijimų, investicijų (angl. Capital Acquisitions Tax)
- pelno mokestis (angl. Corporation Tax)
- truto mokestis (angl. Local property Tax)
- aplinkos apsaugos rinkliava, skatinanti mažinti naudojimąsi plastikiniais maišeliais prekybos vietose (0,22 eurų mokestis įtrauktas į pirkinio čekį) (angl. Environmental Levy)
- akcizai, licenzijos (angl. Excise & Licences)
- dividendų (angl. Dividend Witholding Tax)
- universalus socialinis mokestis (angl. Universal Social Charge)
- pridėtinės vertės mokestis (angl. Value-Added Tax)

- automobilių registravimo mokestis (angl. Vehicle Registration Tax)

Kaip matome iš žemiau pateiktos biudžeto pajamų struktūros (žr. 4 lent.), daugiausia pajamų į valstybės biudžetą surenkama iš pajamų, pridėtinės vertės ir pelno mokesčių (Exchequer Tax Receipts end December 2015, Ireland Department of Finance).

4 lentelė. 2014 - 2015 metų biudžeto pajamų analizė

	Year-on-Year Performance - Cumulative			
Exchequer Tax receipts	**End - December 2015 €m**	**End - December 2014 €m**	**Y-on-Y change €m**	**Y-on-Y change %**
Income Tax (including USC)	18,359	17,157	1,202	7,00%
VAT	11,944	11,153	7791	7,10%
Corporation Tax	6,872	4,614	2,257	48,90%
Excise	5,292	4,991	301	6,00%
Stamps	1,268	1,687	-418	-24,80%
Capital Gains Tax	669	561.0	108	19,20%
Capital Acquisitions Tax	400	357.0	43	12,10%
Customs	327	270.0	58	21,40%
Levies	1	0	0	86,30%
Local property Tax	469	491.0	-22	-4,50%
Unallocated Tax Deposits	0	0	0	n/a
Total	45,601	41,282	4,319	10,50%

Note: Rounding effect total

Šaltinis: Airijos Finansų ministerija (angl. Department of Finance)

Mokesčių mokėtojai moka mokesčius pagal "Mokėk kada uždirbsi" arba "Mokesčio dydžio sau nustatymas" sistemas.

Pagal "Mokėk kada uždirbsi" ("Pay As You Earn"(PAYE)) sistemą pajamų mokestis pradedamas mokėti nuo tos dienos kai gaunamas pirmas atlyginimas. Kiekvienų mokestinių metų pradžioje (Sausio 1 diena) Mokesčių inspekcija išsiunčia gyventojams „Mokestinių lengvatų sertifikatą" (angl. Tax Credit certificate), kuriame nurodoma mokesčių suma mokėtina einamais mokestiniais metais, atskaitymai ir kitos mokestinės lengvatos[6]. Tokią pačią certifikato kopiją gauna ir darbdavys, kuris išskaičiuoja mokesčius ir sumoka mokesčius surenkančiai institucijai. Pažymėtina, kad kitaip nei Lietuvoje gyventojas pats turi informuoti mokesčių inspekciją dėl darbo vietos pakeitimo (pateikti juridinio asmens registro numerį, užpildyti A12 formą). Iš buvusios darbovietės naujam darbdaviui privaloma pristatyti formą P45, kuriuoje yra nurodyta mokėtina mokesčių suma

[6] Mokesčio mokėtojui įstatymo nustatytos išskirtinės apmokestinimo sąlygos, dėl kurių reikia mokėti mažesnį mokestį arba mokesčio mokėjimo terminas atidėtas ar mokestį galima sumokėti per keletą kartų (Žvirblis, 1998, p. 71).

einamaisiais mokestiniais metais, suma atskaitymų, lengvatų pritaikytų mokestiniais metais. Nepateikus formos P45 ir neinformavus Mokesčių inspekcijos dėl darbo vieots pasikeitimo, darbavys darbuotojo gautom pajamom taiko padidinto tarifo mokestį (angl. Emergency tax).

„Self-assessment“ arba „Mokesčių dydžio nustatymas sau pačiam“ sistema taikoma darbuotojams, kurie yra patys sau darbdaviai (pavyzdžiui, žmogus individuliai teikiantis santechnikos paslaugas) ir nemoka mokesčių pagal “Mokėk kada uždirbsi” sistemą. Pagal “self-assessment” sistemą mokesčių mokėtojas privalo:

- mokėti mokesčius už einamus metus;
- sumokėti nesumokėtus mokesčius už praėjusius metus ir
- laiku užpildyti pajamų deklaraciją už praėjusius metus.

Pajamų deklaracija (forma 11) turi būti užpildyta iki Spalio 31-os dienos, deklaracijos, kurios pildomos per elektroninę duomenų bazę - iki lapkričio vidurio.

Jei mokesčio mokėtojas nesumokėjo visų mokesčių, yra taikomi delspinigiai, 0,0219 % palūkanų už kiekvieną nesumokėtą dieną. Mokesčių nemokėjimas, vengimas mokėti gali būti baudžiamas bauda arba mokėtojo įrašymu į nemokamų asmenų sąrašą.

Pagal Airijos Valstybinės mokesčių inspekcijos paskelbtą 2015 metų lapkričio mėnesio biuletenį, kuriame pateikiamos 2016 metų prognozės (Ready Reckoner - Post Budget 2016) didžiausia dalis mokesčių mokėtojų, net 44 % apmokestinami žemesniu mokesčio tarifu 20 % (žr. 5 lent.).

5 lentelė. Mokesčių mokėtojų skaičius pagal mokestį ir mokestinį tarifą

Tax	Rate	Number of Taxpayer Units*	% of Taxpayer Units
Income Tax	Higher rate (40%)	474,200	20
	Standart rate (20%)	1,068,500	44
	Exempt	862,300	36
USC	8% rate	200,900	8
	5.5% rate	1,052,600	44
	3% rate	447,600	19
	Exempt	703,800	29
Paying neither Income Tax or USC		703,800	29
Total Income Earners		2,405,000	29

**Married persons or civil partners who have elected or who hav been deemed to have elected for joint assessment are counted as one tax unit.*

Šaltinis: Ireland Revenue office, 2016

Žemiau pateiktoje (žr. 6 lent.) lentelėje pateikiama pajamų diferenciacija pagal gaunamą bruto metinį atlyginimą, yra puikus progresinių mokesčių sistemos pavyzdys, kuomet augant gautinoms pajamos auga ir surenkamų į valstybės biudžetą pajamų suma (Ready Reckoner – Post Budget 2016).

6 lentelė. Mokesčių mokėtojų skaičius pagal bruto atlyginimą

Range of Gross Income €		Number of Taxpayer Units*	Income € Million	Tax / USC € Million
0	10,000	413,823	1,822	2,70
10,000	13,000	111,637	1285	5,50
13,000	15,000	81,266	1,139	18
15,000	18,000	125,513	2,074	45
18,000	20,000	89,617	1,703	62
20,000	25,000	209,953	4,72	253
25,000	27,000	82,537	2,146	143
27,000	30,000	117,182	3,338	258,0
30,000	35,000	177,165	5,754	535
35,000	40,000	150,975	5,653	642
40,000	50,000	236,001	10,544	1,547
50,000	60,000	166,411	9,099	1,641
60,000	70,000	114,186	7,392	1,465
70,000	75,000	44,997	3,260	689
75,000	100,000	137,627	11,806	2,787
100,000	150,000	92,25	10,989	3,097
150,000	200,000	25,801	4,408	1,429
200,000	275,000	13,753	3,180	1,108
Over	275,000	14,243	7,530	2,974
Total		**2,404,937**	**97,842**	**18,701**

**Married persons or civil partners who have elected or who hav been deemed to have elected for joint assessment are counted as one tax unit.*

Šaltinis: Ireland Revenue office, 2015.

Mažiausiai apmokestinamos metinės namų ūkių pajamos iki 10,000 eurų, per metus į biudžetą sumokama 2,7 mln. eurų, virš 1 mlrd. pajamų mokesčio surenkama apmokestinant pajamas virš 40,000 eurų ir daugiau į metus.

Taigi pirmą vietą Airijos surenkamų mokesčių hierachijoje „karaliauja“ pajamų mokestis, vėliau seka pridėtinės vertės ir pelno mokesčiai, akcizas ketvirtoje vietoje. Tuo tarpu Lietuvoje daugiausiai mokesčių surenkama iš pridėtinės vertės, akcizo ir pelno mokesčių. Kalbant, apie su darbo santykiais susijusių pajamų apmokestinimą, pažymėtina, kad Lietuvoje PNPD taikomas apmokestinamosioms pajamoms, o Airijoje mokesčių lengvatos (Tax credits) – nuo apskaičiuotų mokesčių.

2.4.1. Airijos gyventojų pajamų mokesčio objetas, bazė ir tarifai

Airijoje pajamų mokesčiai yra mokami už gautas pajamas, pelną, nuosavybę. Nuo 2002 metų Airijos mokesčių sistema perėjo prie kalendorinių metų sistemos, kuomet finansiniai metai sutampa su kalendoriniais metais (Nuo Sausio 1-os iki Gruodžio 31-os). Šis pasikeitimas siejamas su euro įvedimu Airijoje.

Gyventojų pajamų mokesčio (su darbo santykiais susijusioms pajamoms) tarifai priklauso nuo gaunamų pajamų dydžio, šeimyninės padėties ir asmeninių aplinkybių.

Gyventojų pajamų mokesčio bazė apskaičiuojama iš gauto atlyginimo minusavus lengvatas: pensijų įmokas, su darbu susijusias išlaidas (pagal „Važiuok į darbą su dviračiu“ programą įsigyto dviračio kaina išskaičiuojama iš apmokestinamų pajamų).

Iš gautų pajamų, atėmus lengvatas, gaunama gyventojų pajamų mokesčio bazė, kuriai taikomi žemiau nurodyti mokesčių tarifai priklausomai nuo šeimyninės padėties ir gaunamų pajamų: 20 % arba 40 % (žr. 7 lent.).

7 lentelė. Gyventojų pajamų mokesčio tarifai Airijoje

	Finansiniai metai 2016	
Tarifas	**20%**	**40%**
Vienas asmuo	€ 33,800	Balansas
Susituokusi pora/ civiliniai partneriai - vienas asmuo gauna pajamas	€ 42,800	Balansas
Susituokusi pora / civiliniai partneriai - abu asmenys gauna pajamas	Pajamos iki €67,600 (42,800 pajamos 20, antro asmens pajamos 25,000 20)	Balansas
Vieniša motina / tėvas	€ 37,80	Balansas

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Airijos Mokesčių inspekcijos duomenis (ang. Ireland Revenue office).

Pateiksime pavyzdį: pagal aukščiau pateiktus 2016 metų pajamų apmokestinimo tarifus, vedusios poros arba dviejų civilinių partnerių, metinės pajamos iki 42,800 tūkst. eurų yra apmokestinamoms baziniu mokesčio tarifų t.y. 20 prc., pajamos viršijančios 48,800 tūkst. eurų - 40 % Jeigu abu asmenys yra dirbantys, tuomet mažesnes pajamas gaunančio asmens pajamoms taikomas 25,000 tūkst. limitas, kuriam bus taikomas bazinis 20 % mokesčio tarifas. Taigi, pavyzdžiui, šeimoje vieno asmens metinės pajamos yra 48,000 tūkst. eurų, mokėtina mokesčių suma, neatskaičius neapmokestinamų pajamų bus 8,560 eurų (42,800 x 20%=8,560 eurų) ir 2,080 eurų (5,200 x 40%=2,080 eurų). Antrojo asmens metinės pajamos 25,000 tūkst. eurų, mokėtina mokesčių suma bus

apskaičiuojama taip: 24,800 x 20 % = 4,960 eurų plius 200 x 40 =80 eurų. Mokėtina bendra pajamų mokesčio suma per metus 8,560+2,080+4,960+80=15,680 eurų.

Apskaičiavus mokėtiną gyventojų pajamų mokesčio sumą taikomi mokesčių kreditai (angl . Tax credits), lengvata kuria sumažinama mokesčių mokėtina suma valstybei. Lietuvoje atitikmuo būtų neapmokestinamas pajamų dydis. Kuomet metinė mokesčių kreditų suma viršija metinę mokėtiną mokesčių sumą valstybei, nepanaudotų mokesčių lengvatų suma perkeliama į kitus finansinius metus ir sumuojama prie kitų metų kreditų sumos.

Pagal galiojančią mokesčių sistemą, kiekvienam asmeniui priklauso mokestinės lengavatos (Tax credits) atsižvelgiant į asmenines aplinkybes. Tam tikros mokesčių lengvatos, kaip „ameninės mokesčių lengavtos“ (angl. Personal Tax credits) yra taikomos automatiškai, kitoms lengvatoms gauti reikia kreiptis į mokesčių inspekciją ir užpildyti atitinkančias norimą lenvatą gauti formas. Papildomos mokestinės lengvatos, dėl kurių, kaip monėjome, reikia kreiptis į mokesčių inspekciją yra:

- **Vaikų priežiūros lengvata** – taikoma, asmenims globojantiems vaikus savo namuose. Metinės vaikų globos pašalpos, neviršijančios 15,000 eurų, neapmokestinamos gyventojų pajamų mokesčiu. Ši lengvata taikoma tik tuomet, kai vaikas globojamas ne savo namuose ir globa teikiama ne daugiau nei trims vaikams.
- **Indėlių palūkanų lengvata įsigijant, arba pasistačius gyvenamąjį būstą (ang. Deposit Interest retention tax).** Gautos palūkanos už indėlius banke yra apmokestinamos (nuo 2014 metų sausio 1 dienos) 41%. Asmenys įsigiję pirmą gyvenamąjį būstą, ar pasistatę gyvenamąjį namą, gali susigražinti sumokėtą pajamų mokestį už palūkanas. Ši lengvata taikoma įsigytam būstui, pastatytam namui nuo 2014 metų spalio 10 dienos iki 2017 metų gruodžio 31 dienos, ir tik tik tuomet, kai įsigytas gyvenamasis būstas (pastatytas namas) yra tinkamas gyventi nuo įsigijimo, pastatymo momento.
- **Asmenų, besiverčiančių individulia veikla metinė pajamų apmokestinimo lengvata (angl. Earned income tax credit), taikant 550 eurų mokestinę lengvatą.** Pagal 2016 metų biudžetą, pajamoms, gautoms iš individualios veiklos, taikomas 20 % apmokestinimo tarifas. Asmenys, kurių, pajamų mokesčio suma neviršija 550 eurų, atleidžiami nuo šio mokesčio. Jeigu asmuo gauna ir kitų su darbo santykiais susijusių pajamų, bendra metinė mokesčių lengvatos suma negali viršyti 1,650 eurų.
- **Sveikatos išlaidų lengvata (angl. Health expenses relief).** Asmuo gali susigrąžinti išlaidas, susijusias su sveikata ne už ilgiau kaip už praėjusius 4 metus. Sveikatos išlaidoms priskiriamos tokios išlaidos: gydytojų konsultacijos, ambulatorinis gydymas, šeimos gydytojų, stomatologų išrašyti vaistai, ligoninės suteiktos paslaugos, medicinos įrenginiai prietaisai būtini gydymuisi, pfizioterapija, greitosios pagalbos iškvietimas,

vaikų, sergančių sunkiomis ligomis, sveikatos gydymosi išlaidos, taip pat išlaidos asmenims, turintiems inskstų sveikatos negalavimų.

- **Šeimoms, kuriose vienas iš sutuoktinių dirba namuose tam, kad galėtų rūpintis fizinę ar psichinę negalią turinčiu vaiku arba asmeniu vyresniu nei 65 metai, taikoma 1,000 tūkst. eurų atleidimo nuo mokesčių lengvata (angl. Home carer tax credit), jei metinės pajamos neviršija 7,200 eurų.** Atitikamai gaunant didesnes pajamas, mokestinės lengvatos suma mažėja ir nebetaikoma gaunant didesnes nei 9,200 eurų metines pajamas (žr. 10 priedą).
- **Renovacijos skatinimo lengvata, taikomas asmenims, kurie renovuoja, taiso, arba atlieka kitus atnaujinimo darbus gyvenamajame buste, name (įskaitant nuomojamą).** Didžiausia išlaidų suma, kuriai gali būti taikoma lengvata yra 30,000 tūkst. eurų. Mokestinis tarifas 13,5% (30,000 tūkst. x 13,5% = 4,500 eurų).
- **Gyventojų pajamų mokesčio lengvata mokantiems palūkanas už vartojimo kreditą,** paimtą iš banko, gyvenamojo būsto renovavimui, tvarkymui, apstatymui. Asmenims, leidžiama iš metinių apmokestinamų pajamų atimti palūkanas, sumokėtas už paskolą.
- **Mokymosi lengvata** (angl. Tax relief for tuition fees), kuri sudaro 20 % studijų kainos, taikoma leidžiant iš metinių apmokestinamų pajamų atimti mokymosi išlaidas, universitetuose, kolegijose, kitose kvalifikacijos kėlimosi įstaigose.

Bazinė metinė mokesčių lengvata (Tax credit) yra €1,650, taikoma vienam asmeniui ir €3,300 - šeimoms. Išlyga taikoma našlėms (-iams) tais metais, kuriais tapo našle (-iu), taip pat tėvams netekusiems vaikų, bet tik 5-iems metams nuo netekties, jiems taip pat gali būti suteikta metinė €3,300 mokesčių lengvata. Mokesčių kreditai negali būti perleisti sutuoktiniui (daugiau mokesčių kreditų galima rasti 2 priede).

Gyventojų pajamos neapmokestinamos gyventojų pajamų mokesčiu :

- iš sudarytų pensijų fondų gauta išmoka;
- išeitinės kompensacijos susijusios su juridinio asmens likvidavimu, darbo vietų įmonėje mažinimu;
- tam tikros socialinės pašalpos: grįžimo į darbą, vaiko pašalpos (angl. Back to work Family Dividend, Child Benefit), neįgalumo pašalpa, žemės ūkyje dirbančių ūkininkų pašalpa;
- bedarbio pašalpa;
- stipendijos;
- loterijų laimėjimai;
- sveikatos apsaugos ministerijos mokėjimai šeimoms globojančioms vaikus;
- kariuomenės pensijos ir pašalpos;

- palūkanos, gautos už suteiktas paskolas.

Airijoje gyventojų pajamos apmokestinamos ne tik gyventojų pajamų mokesčiu bet taip pat ir socialinio draudimo (angl. Pay Related Social Insurance - PRSI) bei visuotiniu socialiniu (angl. Universal Social Charge - USC) mokesčiais. Šis mokestis skaičiuojamas nuo bruto darbo užmokesčio (žr. 8 lent.).

8 lentelė. Visuotinio socialinio mokesčio tarifai (angl. Universal Social Charge)

Tarifas	Pajamos
1%	iki €12,012
3%	nuo €12,012.01 iki €18,668.00
5.5%	nuo €18,668.01 iki €70,044.00
8%	nuo €70,044.01 iki €100,000.00 ir daugiau
11%	Dirbantis pagal verslo liudijimą €100,000

Šaltinis: Ireland revenue office

Pažymėtina, jei gyventojo metinės pajamos yra mažesnės nei 13,000 tūkst. eurų, pajamoms nebus taikomas vosuotinis socialinis mokestis. Jeigu gyventojas gauna 13,001 eurų metinių pajamų, tuomet bus taikomas 1% tarifas pajamoms iki 12,012 tūkst eurų, ir 3% tarifas pajamoms nuo 12,012,01 iki 13,001 tūkst. eurų.

Yra taikomos išimtys vyresnio amžiaus žmonėms (70 ir daugiau metų), kurių metinės pajamos yra 60,000 ir mažiau eurų, taip pat žmonėms turintiems medicininę kortelę (angl. Medical card holder). Šios lenvatos turėtojai turi teisę gauti tam tikras medicinines paslaugas nemokamai.

Trečias mokestis, kuris yra išskaičiuojamas darbdavio iš gautų pajamų - visuotinis socialinio draudimo mokestis (ang. PRSI), kuris pervedamas į socialinį draudimo fondą, kuriame kaupiamos lėšos išmokoms iš pensijoms.

Gyventojai, kurių savaitės pajamos neviršija 352 eurų, atleidžiami nuo visuotinio socialinio draudimo mokesčio, šį mokestį sumoka darbdavys. Visos pajamos viršijančios 352 eurus apmokestinamos 4 %

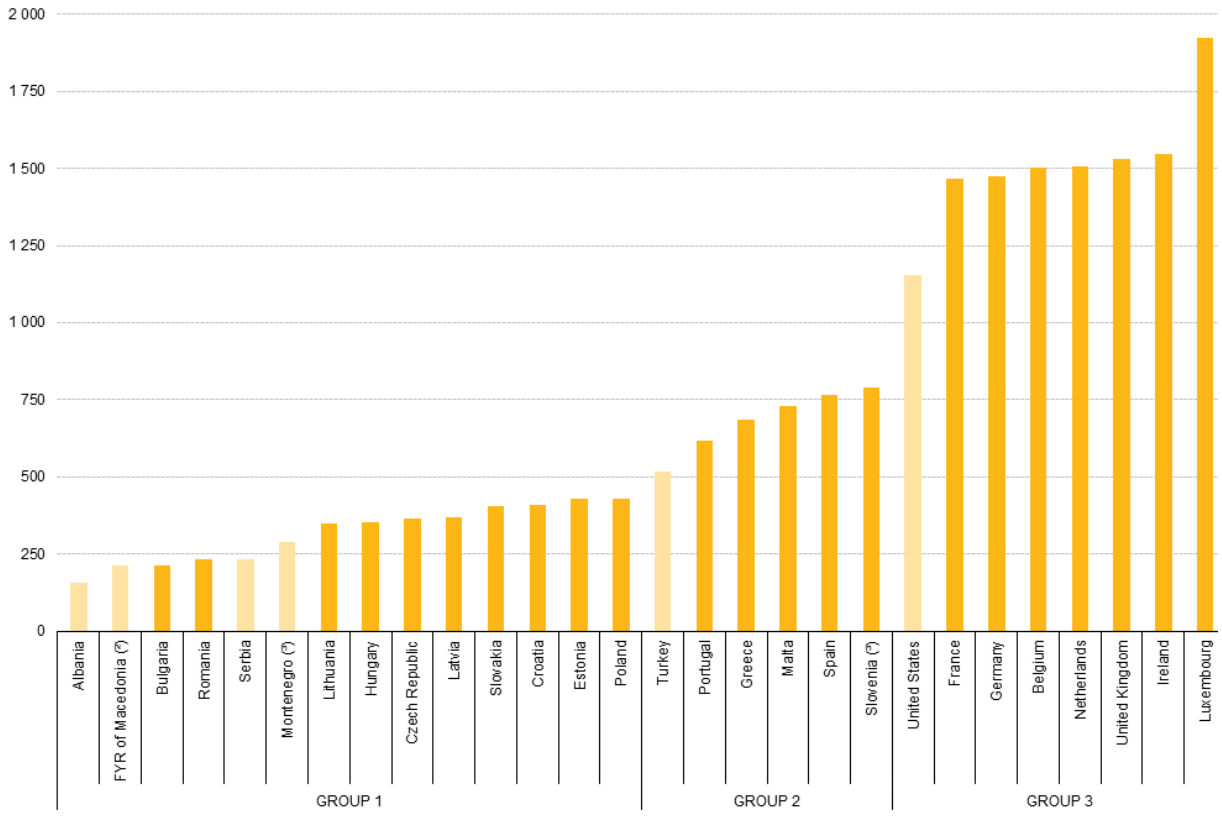
Taigi darytina išvada, taip pat kaip ir Lietuvoje, Airijoje iš gautų pajamų atimamos tam tikros patirtos išlaidos ir tik tuomet taikant mokesčių tarifus apskaičiuojamas gyventojų pajamų mokestis. Be gyventojų pajamų mokesčio Airijos ir Lietuvos gyventojai nuo gautų pajamų moka: visuotinio socialinio (Airijoje atitikmuo būtų: Universal social charge) ir socialnio draudimo (Airijoje atitikmuo būtų: Pay Related Social charge) įmokas.

3. LIETUVOS IR AIRIJOS MOKESČIŲ SISTEMŲ ĮTAKA NAMŲ ŪKIAMS

Ankstesniuose skyriuose patarėme namų ūkio sampratą, namų ūkio išlaidų pasiskirstymą, Lietuvos mokesčių sistemą, principus, gyvetojų pajamų mokestį. Šiame skyriuje analizuosime Lietuvos – Airijos namų ūkių pajamų statistinius duomenis, aptarsime gyventojų pajamų mokesčio įtaką šeimos biudžeto pajamoms.

3.1. Pagrindiniai Lietuvos – Airijos socialiniai (ekonominiai) rodikliai

Pagal 2016 metų sausio mėnesio Eurostat statistinius duomenis minimalus mėnesinis darbo užmokestis (toliau MMA), neatskaičius mokesčių, ES šalyse svyravo nuo 215 eurų (Bulgarija) iki 1,923 eurų (Liuksemburgas).

Šaltinis: Eurostat, 2016

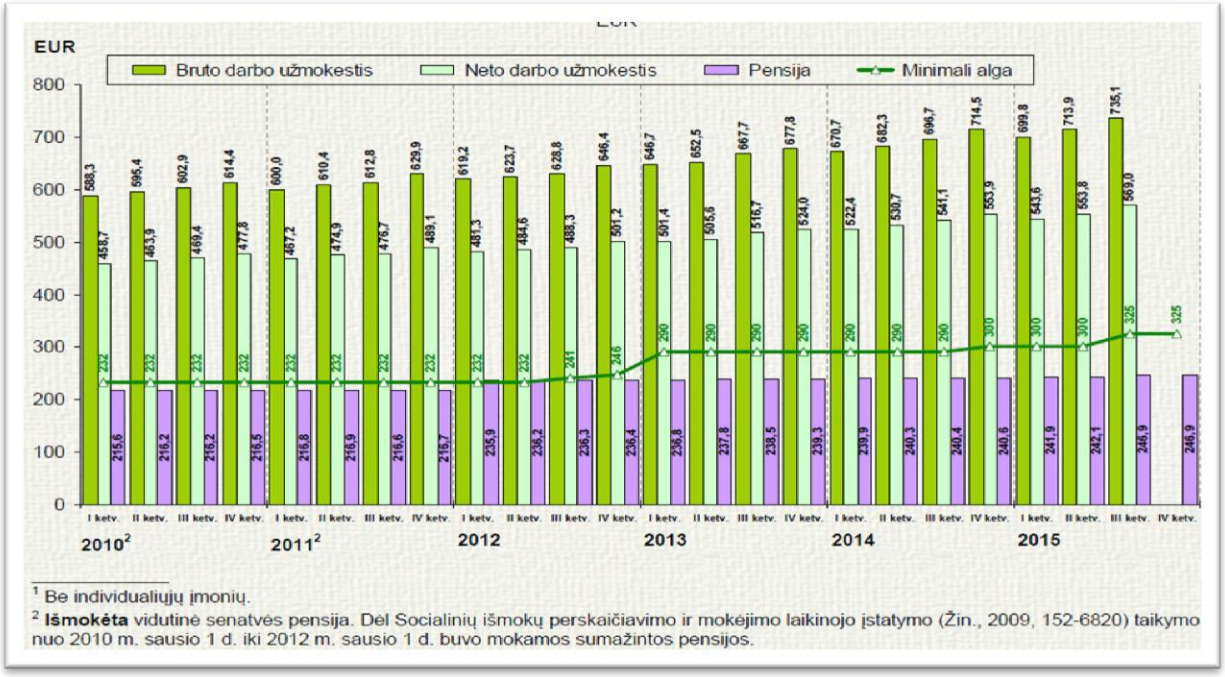
7 pav. Darbo užmokesčio minimumas ES šalyse 2016 sausio mėnesį

Aukščiau pateiktoje Eurostat minimalaus atlyginimo diagramoje (žr. 7 pav.) šalys yra suskirstytos į grupes, pirmoji grupė – 10 šalių, kuriose MMA nesiekia 500 eurų į mėnesį, tai Bulgarija, Rumunija, Lietuva, Vengrija, Čekijos Respublika, Slovakija, Latvija, Estija, Kroatija ir Lenkija (įskaičiuojant penkias šalis kandidates: Albanija, Serbija, Makedonija, Montenegro, Turkija). Antrai

grupei šalių priskiriamos: Portugalija, Graikija, Malta, Ispanija ir Slovėnija, tai ES narės, kuriose MMA yra nuo 500 eurų iki 1,000 tūkst. eurų per mėnesį. Pastebėtina, jog visose į antrą grupę priskiriamose šalyjse MMA nesiekė 800 eurų į mėnesį. Trečioji, paskutinė grupė – šiai grupei priskiriamos likusios 7 šalys (Prancūzija, Airija, Vokietija, Belgija, Jungtinė Karalystė, Olandija ir Liuksemburgas), kuriose MMA yra 1,000 tūkst. eurų ir daugiau. Į šią grupę įrašome ir Jungtinės Amerikos valstijos.

Pasak Eurostat, vienintelė šalis, kurioje MMA sumažėjo lyginant su 2008 metų duomenimis buvo Graikija (14 %). Kitose šalyse, Rumunijoje, Bulgarijoje, Slovakijoje ir Latvijoje MMA pakilo ženkliai nuo 57 % iki 95 %, kitaip nei Airijoje, kurioje MMA liko nepakitęs (Survey:Minimum wages uneven in EU, 2015).

Darbo užmokestis. Kalbant apie vidutinį mėnesio darbo užmokestį, Lietuvoje 2015 metais 3 ketvirtį, pagal LR statistikos departamento pateiktus pagrindinius socialinius rodiklius (vidutinis mėnesio darbo užmokestis 735 eurų "ant popieriaus", atskaičius mokesčius - 569 eurai (žr. 8 pav.).

Šaltinis: VMI, Lietuvos ekonomikos raida, Gyventojai ir socialinė statistika 2015/12, p. 8

8 pav. Šalies ūkio darbuotojų vidutinis mėnesinis darbo užmokestis ir vidutinė valstybinio socialinio draudimo senatvės pensija 2010 - 2015 m. (ketvirčiai)

Airijoje, pagal Eurostat duomenis, minimalus mėnesinis darbo užmokestis siekė 1,546.35 eurų (žr. 9 priedą). Kaip teigia Airijos Centrinis statistikos departamentas vidutinis mėnesio bruto atlyginimas 2015 3 ketvirtį buvo 2,851.20 eurų (712,75 x 4), užfiksuotas 1,4 % darbo užmokesčio padidėjimas lyginant su 2014 4 ketvirčiu. Vidutinis valandos darbo užmokestis, neatskaičius

mokesčių, 2015 4K (K-ketvirtis) 21,94 eurai, kas rodo 0,5 % sumažėjimą lyginant su 2014 4K (žr. 9 lent.).

9 lentelė. Darbo užmokestis ir darbo sąnaudos

Earnings and Labour Cost Quarterly Q3 2015 (Final) Q4 2015 (Preliminary Estimates)				
Quarter	**Average Weekly Earnings €**	**Average Hourly Earnings €**	**Average Weekly paid Hours**	**Average Hourly Total Labour Cost €**
Q4 2014	702,61	22,04	31,90	25,55
Q3 2015	691,81	21,46	32,20	24,79
Q4 2015 *	712,75	21,94	32,50	25,45
Quarterly change %	+3,0	+2,2	+0,9	+2,7
Annual change %	+1,4	-0,5	+1,9	-0,4

Šaltinis: Ireland Central statistic office

Tuo tarpu Lietuvoje, pasak LR statistikos departamento paskelbtame informaciniame pranešime (2015) "Darbo užmokestis apskrityse ir savivaldybėse": vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis 2015 m. pirmąjį ketvirtį, palyginti su 2014 m. ketvirtuoju ketvirčiu, sumažėjo nuo 2,4 % iki 3,5 % visų apskričių įmonėse (žr. 15 priedą.), įstaigose ir organizacijose. Darbo užmokesčio sumažėjimą 2015 m. pirmąjį ketvirtį, palyginti su 2014 m. ketvirtuoju ketvirčiu, lėmė išmokėtos mažesnės vienkartinės premijos, priedai, priemokos ir piniginės išmokos, sezoniškumas, mažesnis darbo dienų skaičius ir kitos priežastys.

2015 m. pirmąjį ketvirtį didžiausią bruto darbo užmokestį gavo Vilniaus (773,4 Eur), Klaipėdos (687,7 Eur) ir Kauno (680,7 Eur) apskričių įmonėse, įstaigose ir organizacijose dirbantys darbuotojai. Tauragės apskrityje darbuotojų vidutinis darbo užmokestis buvo mažiausias – 567,2 Eur (206,2 Eur mažesnis nei Vilniaus apskrityje).

Kalbant apie gyventojų pajamų mokesčio įtaką šeimos ūkiams verta aptarti pagrindinius šalies statistinius rodiklius.

Gyventojų skaičius. Gyventojų registro tarnybos duomenų bazė, kuri yra pagrindinis duomenų apie gyventojų skaičių, ištuokas, gimimus, mirtis, tarptautinę ir vidaus migraciją šaltinis pateikia tokius statistinius duomenis: „2015 metų pradžioje Lietuvoje gyveno 2 921, 3 tūkst. žmonių – tai 22,2 tūkst. mažiau negu 2014 m. pradžioje. Šalies gyventojų skaičius 2014 m. mažėjo dėl dviejų priežasčių – dėl neigiamos migracijos (55 %) ir dėl neigiamos natūralios kaitos [7] (45 %)" (Lietuvos statistikos metraštis, 2015, p. 68) (žr. 10 lent.).

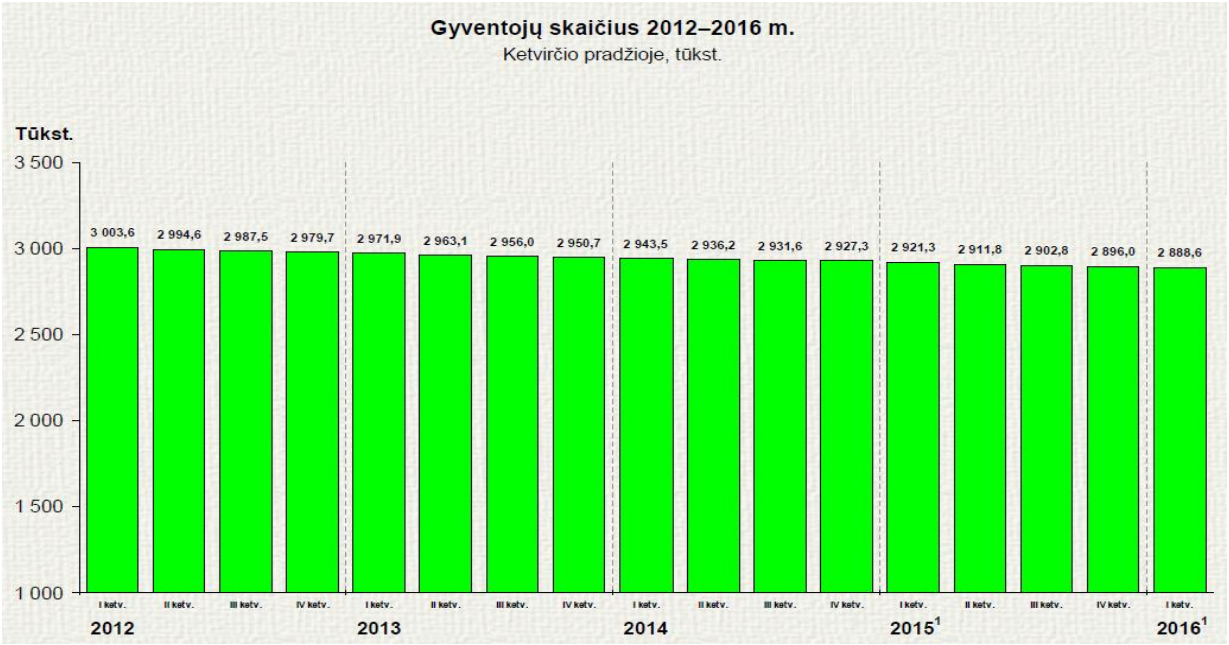
[7] Natūrali kaita - gyvų gimusių kūdikių ir mirusių asmenų skaičiaus skirtumas (Lietuvos statistikos metraštis, 2015 m., p.67)

10 lentelė. Gyventojų skaičiaus pokyčiai

	Gyventojų skaičius metų pradžioje *Population at the beginning of the year*	Gyventojų skaičiaus pokytis *Population change*			Gyventojų skaičiaus pokytis, % *Population change, %*		
		Bendras gyventojų skaičiaus pokytis *Total population change*	Iš jo dėl: *Of which due to:*		Bendras gyventojų skaičiaus pokytis *Total population change*	Iš jo dėl: *Of which due to:*	
			natūralios gyventojų kaitos *natural population change*	neto tarptautinės migracijos *net international migration*		natūralios gyventojų kaitos *natural population change*	neto tarptautinės migracijos *net international migration*
2005	3355220	-65385	-14289	-51096	-1,95	-0,43	-1,52
2010	3141976	-89388	-11444	-77944	-2,84	-0,36	-2,48
2011	3052588	-48947	-10769	-38178	-1,60	-0,35	-1,25
2012	3003641	-31736	-10479	-21257	-1,06	-0,35	-0,71
2013	2971905	-28433	-11626	-16807	-0,96	-0,39	-0,57
2014	2943472	-22210	-9883	-12327	-0,76	-0,34	-0,42
2015	2921262						

Šaltinis: Lietuvos statistikos metraštis 2015, p. 73

Pagal LR statistikos departamento 2016 1 ketvirčio pateiktus rodiklius šiuo metu Lietuvoje (2016 K1) 2,888,582 mln. Gyventojų (žr. 9 pav.).

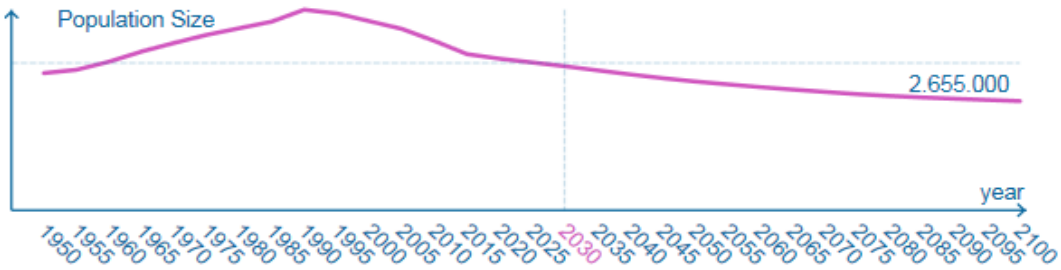
Šaltinis: Lietuvos Respublikos statistikos departamentas, Lietuvos ekonomikos raida 2015/12, Gyventojai ir socialinė statistika, Vilnius 2016, p. 5

9 pav. Nuolatinių Lietuvos gyventojų skaičius mėnesiais

Pažymėtina kad gyventojų skaičius yra ženkliai mažėjantis toliau: nerimą ypač kelia prognozės dėl darbingo amžiaus žmonių skaičiaus kritimo, rodo Lietuvos nekilnojamojo turto plėtros asociacijos atliktas demografinis tyrimas. Vienintelė pozityvi tendencija - kaip niekad sparčiai augantis atvykstančiųjų skaičius. Po penkiolikos metų Lietuvoje turėtų likti 2,6 mln. gyventojų - 14 % mažiau

nei dabar. Darbingo amžiaus gyventojų turėtų sumažėti apytikriai ketvirtadaliu, o pensinio - išaugti kiek daugiau nei penktadaliu, rodo Lietuvos nekilnojamojo turto plėtros asociacijos (LNTPA) užsakymu atliktas tyrimas 2010-2014 m. laikotarpiu į Lietuvą reemigravusių žmonių skaičius išaugo beveik penkis kartus (nuo 5,200 iki 24,300) dauguma jų renkasi gyventi trijuose didžiuosiose Lietuvos miestuose. Tačiau daugiau nei pusė savivaldybių per pastaruosius keturiolika metų neteko apie penktadalio gyventojų. 2030-aisiais 40% mažės jaunuolių skaičius 25 - 29 metų amžiaus grupėje, tiek pat trauksis ir 30 - 34 metų grupė. O 65 - 69 metų amžiaus gyventojų skaičius padidės 27%. Pasitvirtinus prognozėms, 2030 m. Lietuvoje gyvens 1,44 mln. darbingo (15-64 metų amžiaus) žmonių ir apie 670,000 tūkst. 65 metų ir vyresnio amžiaus žmonių (Jankaitytė, Verslo žinios, 2015).

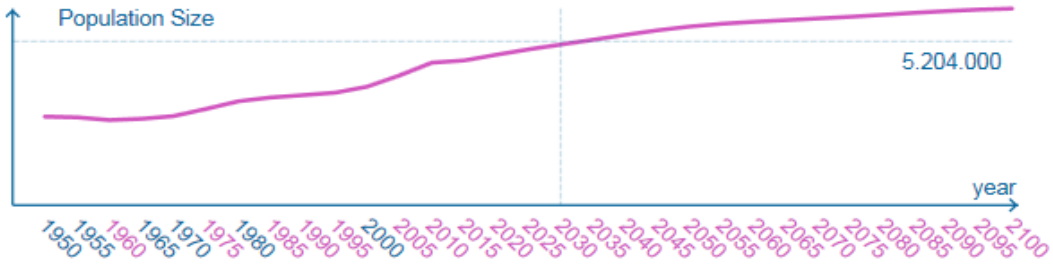
Mažėjančio Lietuvos gyventojų skaičiaus prognozės taip pat patvirtina ir Jungtinių Tautų Ekonomikos ir Socialinių reikalų komitetas, pasak jo 2030 metais Lietuvjoe gyvens 2,6 mln gyventojų (žr. 10 pav.).

Šaltinis: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Population Prospects: The 2015 Revision.

10 pav. Lietuvos gyventojų skaičius 2030 (prognozės)

Šiuo metų Airijoje gyvena 4,6 milijono gyventojų ir pagal pateiktus Jungtinių Tautų ekonomikos ir socialinių reikalų departamento statistinius duomenis ateinančius 15 metų gyventojų skaičius turėtų pasiekti 5 mln. (žr. 11 pav.)

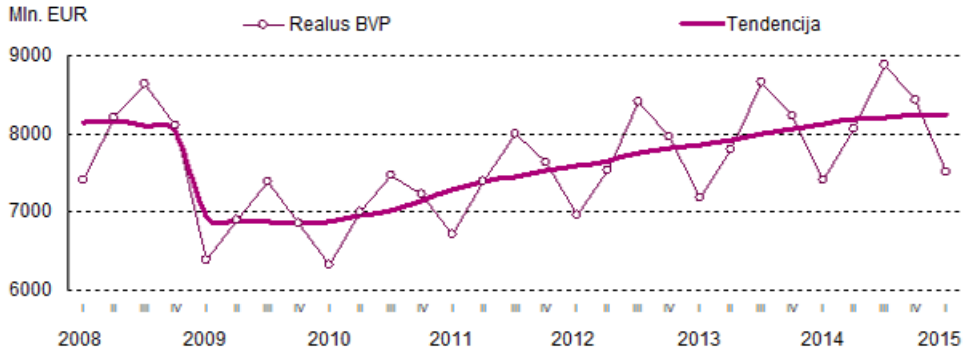
Šaltinis: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Population Prospects: The 2015 Revision. (Medium variant)

11 pav. Airijos gyventojų skaičius 2030 (prognozės)

Bendrasis vidaus produktas (toliau – BVP) (angl. Gross Dometstic Product) - tai bendrosios pajamos, pagamintos šalies teritorijoje, tame tarpe užsienio gamybos veiksnių gautos pajamos šalyje, bet nepriklauso pajamos, gautos šios šalies piliečių užsienyje (Drilingas, Čiburienė, Snieška, 1997, p. 18). BVP gali būti apskaičiuotas iš Bendro nacionalinio prdukto [8](toliau BNP) atėmus šios šalies piliečių gautas pajamas užsienyje, kurios buvo atsiųstos į šalį, ir pridėjus užsienio piliečių išvežtas pajamas, gautas iš ūkinės veiklos šioje šalyje (Davulis, 2003, p. 208).

Savo dydžiu BNP ir BVP nedaug skiriasi, tačiau nedidelių šalių kaip Lietuva paprastai BVP yra didesnis, nes jų užsienio investicijos ir atitinkamai pajamos yra didesnės negu mažų šalių investicijos ir jų piliečių gaunamos pajamos užsienyje (žr. 12 pav.). Uždaroje ekonomikoje BNP ir BVP nesiskiria ir reškia tą patį. (Davulis, 2003, p. 208).

Įvertinęs pagal turimus statistinius duomenis ir ekonometrinius modelius, Lietuvos statistikos departamentas praneša, kad 2015 metų pirmąjį ketvirtį BVP to meto kainomis siekė 8,228,4 mln. Eur. Palyginti su tuo pačiu 2014 metų ketvirčiu, realus BVP pokytis sudarė 1,5 % (nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos - 1,2 %).

Šaltinis: LR statistikos departamentas

12 pav. BVP kitimas Lietuvoje

Airijos bendras nacionalinis produktas yra vienas iš dižiausių tarp 20-ties šalių turinčių didžiausius bendrus nacionalinius produktus. Lietuvos BNP tenkantis vienam gyventojui pagal 2014 metų Eurostat duomenis (žr. 5 priedą) 3,25 karto mažesnis.

Bendras nacionalinis produktas tai makroekonominis rodiklis atspindintis valstybės ekonominę padėti, o ne gyvenimo lygį, todėl siekiant įvertinti mokesčių įtaką fiziniam asmeniui, namų ūkiams, reikia pereiti prie individualių pajamų.

[8] Bendras nacionalinis produktas - reiškia visų šalies piliečių ir tiktai jų ūkinės veiklos rezultatus, nesvarbu, kurioje šalyje ši veikla buvo vykdoma (Davulis, 1993, p. 208)

Tačiau reikia suvokti, kad šie rodikliai, pasak Vengrienės (1992) neatspindi gyvenimo lygio, nes bendrojo nacionalinio produkto rodiklis apima ne tik gyventojų asmeninio vartojimo išlaidas, bet ir bendrąsias kapitalo investicijas, tiesiogines valstybės išlaidas. Tai rodiklis, atspindintis labiau bendrą šalies ekonominį potencialą, o ne gyvenimo lygį.

Dirbančiųjų skaičius. Vidutinis sąlyginis darbuotojų skaičius šalies ūkyje, įskaitant individualiąsias įmones, 2014 m. sudarė 1 046,3 tūkst: valstybės sektoriuje - 355, 3 tūkst, privačiame sektoriuje - 691,0 tūkst., ir palyginti su 2013 m. šalies ūkyje padidėjo 1,7 % (17,9 tūkst.): privačiame sektoriuje padidėjo 3,2 % (21,2 tūkst.), o valstybės sektoriuje - sumažėjo 0,9 % Vidutinis sąlyginis darbuotojų skaičius 2014 m., palyginti su 2013 metais, labiausiai padidėjo apdirbamosios gamybos (4,4 %), statybos (4,1 %) ir žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės veiklos (4 %) įmonėse, o labiausiai sumažėjo švietimo bei finansinės ir draudimo veiklos įmonėse (po 1,6 %) (LR Statistikos departamentas, 2015).

11 lentelė. Vidutinis sąlyginis darbuotojų skaičius

	2005	2010	2011	2012	2013	2014	
Šalies ūkis	**1078898**	**953439**	**990562**	**1010180**	**1028380**	**1046293**	***Whole economy***
Valstybės sektorius	403953	366694	366371	361083	358525	355280	*Public sector*
Privatusis sektorius	674945	586745	624191	649097	669855	691013	*Private sector*

Šaltinis: LR Statistikos departamentas, Lietuvos metraštis 2015, p. 188

Minimaliąją mėnesinę algą ar mažesnį bruto užmokestį gaunančių visą ir ne visą darbo laiką dirbančių darbuotojų dalis šalies ūkyje, įskaitant individualiąsias įmones, 2014 m. mėn. sudarė 19,4 % (2013 m. spalio mėn. - 20,7 %), valstybės sektoriuje - 12,3 % (2013 m. spalio mėn. - 12,8 %), privačiajame sektoriuje - 22,8 % (2013 m. spalio mėn. - 24,6 %)(žr. 12 lent.).

Visą darbo laiką dirbančių bei minimaliąją mėnesinę algą gaunančių darbuotojų skaičius, palyginti su visu visą darbo laiką dirbančių darbuotojų skaičiumi, šalies ūkyje sudarė 9,2 % (2013 m. - 10,5 %). 2014 m. daugiausia minimaliąją mėnesinę algą gaunančių ir visą darbo laiką dirbusių darbuotojų buvo apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veiklos įmonėse - 23,8 %, ir kitos aptarnavimo veiklos įmonėse - 20,5 % (LR Statistikos departamentas, Lietuvos metraštis 2015, p. 183)(žr. 16 priedą).

2014 m. žemesnį nei vidutinį mėnesinį darbo atlyginimą (615 Eur) Lietuvoje gavo daugiau nei pusė gyventojų 59,5 %, kas palyginti labai panašu yra ir Airijoje, kurioje mažesnes nei vidutines pajamas (gauna taip pat didesnioji (55 %) gyventojų dalis (žr. 6 lent.).

3.2. Namų ūkių vartojimo išlaidos pagal paskirtį

Remiantis Lietuvos Respublikos statistikos 2012 pateiktais duomenimis (žr. 13 lent.) daugiausiai namų ūkiai išleidžia maistui, būstui, tarnsportui, alkoholiniams gėrimams, tabakui, įvairioms prekėms ir paslaugoms, poilsiui ir kultūrai.

12 lentelė. Namų ūkių vartojimo išlaidos pagal paskirtį

Individualaus vartojimo išlaidų pagal paskirtį klas-ifikatorius (COICOP)	**2012**	**%**
Maistas ir nealkoholiniai gėrimai	5,083.50	24
Būstas, vanduo, elektra, dujos ir kitas kuras	3,368.54	16
Transportas	3,175.94	15
Alkoholiniai gėrimai, tabakas	1,547.89	7
Įvairios prekės ir paslaugos	1,509.15	7
Poilsis ir kultūra	1,427.94	7
Apranga ir avalynė	1,298.02	6
Būsto apstatymo, namų ūkio įranga ir kasdieninė namų priežiūra	1,270.65	6
Sveikata	992.35	5
Restoranai ir viešbučiai	603.74	3
Ryšiai	536.43	3
Švietimas	118.14	1
Suma / mln. Eur	20,932.30	100

Šaltinis: LR Statistikos departamentas

Pagal žemiau pateiktą lentelę, kurioje matomas kasmetinis gyventojų pajamų didėjimas (GPM 15% išliko nepakitęs nuo 2008). Swedbank asmeninių finansų intituto pateiktose 2015 metų išvadose, bendri namų ūkio išlaidų rodikliai, nepaisant Euro įvedimo ir neženkliai padidinto minimalaus mėnesinio atlyginimo (nuo 2016 m 350 Eur į mėnesį) o NPD iki 200 Eur (buvo 166 Eur iki 31-12-2015) ir PNPD šeimoms, auginančioms 2 vaikus (120 Eur nuo 01-01-2016) stiebiasi į viršų. „*Šalies statistikos departamento išankstiniais duomenimis, trečiąjį šių metų ketvirtį bendrosios namų ūkio vartojimo išlaidos buvo 4,8 % didesnės nei tuo pačiu laikotarpiu pernai. <...> Šiemet gyventojų vartojimo išlaidos pasiekė naujas aukštumas. Gyventojai sau leido pirkti daugiau nei bet kada anksčiau, o tam palankias sąlygas visų pirma sudarė augantis vidutinis darbo užmokestis. Natūralu, kad gerėjant finansinei situacijai, daugiau žmonių galėjo sau leisti didesnes išlaidas. Gerėjančią*

gyventojų finansinę situaciją rodo ir tai, kad daugiausia augo išlaidos ne maistui, o kitoms ne pirmo būtinumo prekėms. Maistui, gėrimams ir tabako gaminiams lietuviai per tris pirmuosius šių metų ketvirčius išleido 2,9 mlrd eurų, arba 2,7 % daugiau nei per tą patį laikotarpį 2014 metais. Tuo tarpu drabužiams, avalynei, technologijų įrenginiams, baldams, knygoms ir kitoms ne maisto prekėms skiriama pinigų suma augo dar sparčiau - 6 % iki 2,4 mlrd. Eurų.“(Swedbank, 2015).

13 lentelė. Vidutinio darbo užmokesčio (bruto) kaita 2000 -2015

Metai	Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis Eur (Bruto)
2000	284,3
2001	284,7
2002	293,9
2003	310,9
2004	333,1
2005	369,9
2006	433,5
2007	522,4
2008	630,2
2009	594,8
2010	548,4
2011	593,0
2012	615,6
2013	661,7
2014	681,9
2015	735,0

Šaltinis: LR statitikos departamentas

Airijos Respublikos Statistikos departamentas kas penkeri metai atlieka Namų ūkio biudžetų tyrimą. Paskutinis atliktas tyrimas apima periodą nuo 2005 iki 2010. Žemiau pateiktoje keturioliktoje lentelėje pateikiamos vidutines savaitės namų ūkių išlaidos. Vidutinės savaitės šeimos išlaidos sudaro beveik 811 eurų, tai sudaro 3 % daugiau nei per pastaruosius penkerius metus, kuomet išlaidos siekė 787 eurų. Pagal šiuos duomenis matyti, jog dviejų tipų išlaidos iš pateiktų devynių ženkliai padidėjo, tai buto išlaidos (padidėjo 53 poc.) 2004-2005 metais buvo 94 eurai, ir degalai 15,3 % Didesnes degalų išlaidas sąligojo elektros ir dujų kainų kilimas 2005 - 2010 nuo 17 iki 24,29 eurų.

14 lentelė. Vidutinės savaitės namų ūkio išlaidos 2002 - 2004 ir 2009 - 2010 metais (Airijoje)

Commodity Groups	2004-2005		2009-2010		% change
	€	%	€	%	%
Food	142.74	18.1	131.28	16.2	-8.0
Alcoholic drink and tobacco	47.18	6.0	39.48	4.9	-16.3
Clothing and footwear	42.67	5.4	40.11	4.9	-6.0
Fuel and light	30.65	3.9	35.35	4.4	15.3
Housing	94.51	12.0	147.73	18.2	56.3
Household non-durables	17.42	2.2	16.49	2.0	-5.3
Household durables	35.55	4.5	30.06	3.7	-15.5
Transport	122.74	15.6	116.31	14.3	-5.2
Miscellaneous goods, services and other expenditure	253.61	32.2	253.81	31.3	0.1
Total	787.07	100.0	810.61	100.0	3.0

Šaltinis: Househod Budget survey 2009-2010

Į išlaidų kategoriją “Įvairios išlaidos, paslaugos ir kitos išlaidos” (nagl. “Miscellanous goods, services and other expenditure”) įeina tokios išlaidų grupės kaip išlaidos vaistams, telefono, sporto, mokymosi, vaikų ugdymo, švietimo išlaidos (žr. 16 lent.).

Į kategoriją „Įvairios išlaidos, paslaugos ir kitos išlaidos“ įeina sveikatos, sporto, atostogų, telekomunikacijų, vaikų ugdymo išlaidos. Pastebėtina, kad nemažą dalį namų ūkio išlaidų sudaro sveikatos, pensijų kaupimo išlaidos, tuo tarpu Lietuvoje namų ūkiuose sveikatos išlaidos sudaro tik 5 % visų išlaidų.

15 lentelė. Vidutinės savaitės išlaidos įeinančios į "Įvairios išlaidos, paslaugos ir kitos išlaidos" (angl. Miscellaneous goods, services and other expenditure) Airijoje

Expenditure categories	Urban		Rural		State	
	€	%	€	%	€	%
Medical	37.44	14.2	37.15	15.7	37.33	14.7
Phone	24.65	9.3	25.53	10.8	24.98	9.8
Charitable donations	3.83	1.5	5.37	2.3	4.40	1.7
Sports and leisure activities	15.63	5.9	12.33	5.2	14.40	5.7
Television*	10.82	4.1	7.99	3.4	9.77	3.8
Betting and lotteries	5.80	2.2	6.62	2.8	6.11	2.4
Education and training	17.35	6.6	10.82	4.6	14.92	5.9
Holiday**	17.67	6.7	12.27	5.2	15.66	6.2
Pension contributions	44.12	16.7	33.96	14.3	40.34	15.9
Childcare	6.65	2.5	6.75	2.8	6.68	2.6
Money given to other households in the state	9.89	3.7	11.35	4.8	10.43	4.1
Books, newspapers and magazines	7.89	3.0	8.62	3.6	8.16	3.2
Remainder	62.04	23.5	58.19	24.6	60.61	23.9
Total	263.78	100.0	236.96	100.0	253.81	100.0

*Excludes expenditure on television sets which is included in *Household durables*.

**Includes package holidays, money spent abroad on holidays and holiday accommodation (foreign and domestic).

Šaltinis: Househod Budget survey 2009-2010

Jeigu lygintume Lietuvos ir Airijos 2016 metų vasario mėnesio vartojamų prekių ir paslaugų apytikslias kainas (Cost of living 2016), tai maisto kainos vidutiniškai du kartus didesnės Airijoje, gyvenamojo būsto kainos ir nuomos kainos bei neto mėnesinis atlyginimas skiriasi tris kartus (žr. 16 lent.).

16 lentelė. Lietuvos ir Airijos namų ūkių vartojimo prekių ir paslaugų palyginimas (2016)

Type of cost	Lithuania €	Ireland €	Difference €	Diff times (round.)
Markets				
Milk (regular), (1 liter)	0,84	1,04	0,2	1
Loaf of Fresh White Bread (500g)	0,87	1,42	0,55	2
Eggs (12)	1,48	2,56	1,08	2
Potato (1kg)	0,38	1,41	1,03	4
Domestic Beer (0,5 liter bottle)	0,83	2,67	1,84	3
Pack of Cigarettes (Marlboro)	3	10	7	3
Transportation				
One-way Ticket (Local Transport)	0,95	2,5	1,55	3
Monthly Pass (Regular Price)	28,96	100	71,04	3
Taxi Start (Normal Tariff)	0,7	4,2	3,5	6
Taxi 1km (Normal Tariff)	0,62	1,22	0,6	2
Gasoline (1 liter)	1,11	1,36	0,25	1
Rent Per Month				
Apartment (1 bedroom) Outside of Centre	232,71	856,44	623,73	4
Apartment (3 bedrooms) Outside of Centre	365,54	1360,81	995,27	4
Buy Apartment Price				
Price per Square Meter to Buy Apartment in City Centre	2008,36	4822,47	2814,11	2
Price per Square Meter to Buy Apartment Outside of Centre	1078,7	3269,37	2190,67	3
Salaries And Financing				
Average Monthly Disposable Salary (After Tax)	588,48	2337,62	1749,14	4
Mortgage Interest Rate in Percentages (%), Yearly	2,74	4,08	1,34	1
Last update:	February, 2016	February, 2016		

Šaltinis: Internetinė prieiga: Cost of living

Antroje vietoje, pagal išlaidų dydį, namų ūkiai Airijoje išleidžia transportui (15,6 %), Lietuvoje transporto išlaidos trečioje vietoje (15 %), antroje vietoje - būsto, vandens, elektros ir kuro išlaidos (16

%). Pastebėtina, jog Airijoje mėnesio pajamos nuo Lietuvoje gaunamų pajamų skiriasi keturis kartus, įskaitant ir gyvenamosios paskirties nekilnojamojo turto nuomos kainas, tačiau ši proporcija neatitinka kai kurių maisto produktų, komunalinių paslaugų, aprangos kainų (žr. 17 priedą).

3.3. Su darbo santykiais susijusių pajamų apmokestinimas

Norėdami geriau suprasti proporcinių ir progresinių sistemų įtaką gyventojų pajamoms, uždirbtoms dirbant samdomą darbą, pateiksime pavyzdį, kaip apskaičiuojami mokesčiai taikant proporcinį ir progresinį metodus. Kaip monėjome Airijoje taikoma progresinė mokesčių sistema, Lietuvoje - proporcinė (žr. 7,8 lent.).

Airijoje dirbančio fizinis asmens pajamos, apmokestinamos 20 % ir 40 % pajamų mokesčių tarifais, 4 % socialinio draudimo (angl. PRSI), ir provalomojo sveikatos draudimo mokesčiais, dar kitaip vadinamam - USC (anlg. Universal Social charge) (pajamoms iki € 12,012 taikoma 1 % tarifas; pajamoms nuo € 12,012 iki € 18,668 - 3 %; nuo € 18,668.01 iki € 70,044.00 – 5,5 %; nuo € 70,044.01 iki € 100,000.00 – 8 %). Asmenys, kurių pajamos mažesnės nei 13,000 eurų, atleidžiami nuo socialinio draudimo mokesčio (šį mokestį sumoka darbdavys).

17 lentelė. Atlyginimas ir mokesčiai - Airijoje

Priskaičiuotas atlyginimas "ant poperiaus"	**€ 2,585.00**
Pajamų mokestis 20 % (metinės pajamos 31,020 eurų) (metinė lengvata € 3,300/12 - € 2,585* 20%)	€ 242.00
Socialinio draudimo mokestis (angl. PRSI) 4%	€ 103.40
Universalus socialinis mokestis (angl. USC) € 12,012 > 1% € 12,012.01 iki € 18,668 - 3% € 18,668.01 iki € 70,044 - 5.5% € 70,044.01 < 8%	€ 83.26
Iš viso priskaičiuota darbuotojo mokesčių nuo atlyginimo	**€ 428.66**
Neto darbo užmokestis "į rankas"	**€ 2,156.34**
Socialinio draudimo mokestis (angl. PRSI) Mėnesio pajamos < € 1,504.00 8.5% Mėnesio pajamos > € 1,504.00 10.75%	€277.88
Darbdavio sumokami mokesčiai	**€ 277.88**

17 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Visa darbo vietos kaina	**€ 2,862.88**
Viso sumokėti mokesčiai nuo atlyginimo per mėnesį	**€ 706.54**
Mokesčiai nuo darbo vietos €706.54/ € 2,862.88	**24%**

Šaltinis: parengta autorės

Šiuo metu Lietuvoje dirbantis fizinis asmuo, gaunantis pajams už samdomą darbą moka: gyventojų pajamų mokestį 15 %, privalomojo sveikatos draudimo (PSD) 6% ir pensijų ir socialinio draudimo (VSD) 3% įmokas. Darbadavys moka privalomo sveikatos draudimo 3% įmoką, sodros 27,98 % ir socialinio draudimo įmokas nuo nelaimingų atsitikimų, taip pat įmoką į garantinį fondą 0,2 % (žr. 19 lent. - Atlyginimas ir mokesčiai Lietuvoje).

18 lentelė. Atlyginimas ir mokesčiai – Lietuvoje

Priskaičiuotas atlyginimas "ant poperiaus"	**€ 2,585.00**
NPD = 200 - 0,34 x (mėnesio pajamos – 350)	€ 0.00
PNPD (1-as vaikas, auginamas santuokoje)	€ 120.00
Pajamų mokestis 15 % (pajamos – PNPD)	€ 369.75
Sodra. Sveikatos draudimas 6 %	€ 155.10
Sodra. Pensijų ir soc. draudimas 3 %	€ 77.55
Iš viso priskaičiuota darbuotojo mokesčių nuo atlyginimo	**€ 602.40**
Neto darbo užmokestis	**€ 1,982.60**
Sodra 30.98 %	€ 800.83
Įmokos į garantinį fondą 0.2 %	€ 5.17
Darbdavio sumokami mokesčiai	**€ 806.00**
Visa darbo vietos kaina	**€ 3,391.00**
Viso sumokėti mokesčiai nuo atlyginimo per mėnesį	**€ 1,408.40**
Mokesčiai nuo darbo vietos €1,408.40/ € 3,391.00	**41%**

Šaltinis: parengta autorės

Taigi galima teigti, jog Lietuvoje darbo sąnaudų mokestinė našta 2 kartus didesnė nei Airijoje: Lietuvoje - 41 %, Airijoje - 24 % 2014 metais visoje Europos Sąjungoje - 34 % Akivaizdžiai darbdavio mokestinė našta nuo mokėtino atlyginimo Lietuvoje didesnė (Sodra 30.98 %, Garantinis fondas 2%) nei Airijoje (socialinio draudimo mokestis angl. PRSI 10,75 %). Didelė darbo sąnaudų mokestinė našta mažina Lietuvos kaip patrauklios investicijoms šalies įvaizdį, tuo darydama įtaką gyventojų gyvenimo gerovei, o tuo pačiu ir valstybės pajamoms (žr. 16 priedą).

3.4. Progresinė mokesčių sistema „už“ ir „prieš“

Įvairių organizacijų nariai, potikos atstovai, teisininkai skirtingai vertina proporcinių ir regresinių mokesčių įtaką gyventojų pajamoms, valstybės surenkamiems mokesčiams.

Pasak Andriaus Paulausko (2008), Vilniaus universiteto Teisės fakulteto lektoriaus socialinių mokslų daktaro „teikiamų siūlymų įvesti progresinius mokesčius koncepcinio aiškumo stoka palyginti su proporcinio apmokekstinimo paprastumu, leidžia teikti tokius mokesčių bazės pasiūlymus, kad galiausiai atsiveria galimybės mokesčių baze manipuliuoti darant grynai politinius skaičiavimus. Mokesčių našta padidėtų viduriniajam gyventojų sluoksniui, o tai reikštų, jog nukentėtų realiai ir potencialiai versliausias gyventojų sluoksnis. Staipsnyje nagrinėtų valstybių (Estija, Latvija, Rusija) patirtis rodo, kad įvedus proporcinius mokesčius bendros biudžeto mokestinės pajamos nesumažėjo, t.y. dėl mažesnių tiesioginių mokesčių sparčiau didėjo ekonomika, dėl to iš tiesioginių mokesčių negautas pajamas kompensavo pajamos, gautos iš netiesioginių mokesčių. Progresinių mokesčių įvedimas gali sulėtinti ekonomikos augimą, nukreipti investicijas į kitas valstybes, sumažinti vartojimą, o tai gali turėti neigiamą įtaką biudžeto pajamoms. Todėl siekiant, didesnių biudžeto pajamų bei geresnio jo perskirstymo, reikėtų, taikant vienodą mokesčių tarifą, atsisakyti didžiosios dalies Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme numatytų lengvatų, o paramą tikslinėms asmenų grupėms suteikti ne mokesčių lengvatomis. Atsisakius lengvatų, gaunamų pajamų pakaktų finansuoti valstybinio sektoriaus darbo užmokesčio, socialinio saugumo, sveikatos priežiūros, nedarbo ir kitas socialinio draudimo programas ir sumažinti spaudimą įvesti progresinį pajamų mokesčio tarifą. (Paulauskas, 2008, p. 79-80)

Priešingai nei Paulauskas, Kaetana Leontjeva, Lietuvos laisvosios rinko vyriausia ekspertė pateikia Didžiosios Britanijos pavyzdį, kuomet mokesčių sumažinimas padidino biudžeto įplaukas „*2010 metais leiboristų vadovaujama vyriausybė paliko valdžią padidinusi aukštutinį progresinio gyventojų pajamų mokesčio tarifą nuo 40 iki 50 procentų. Toks tarifas taikytas metinėms pajamoms, siekiančioms 150 tūkst. svarų sterlingų (115 tūkst. eurų) ir daugiau. Pernelyg didelį mokestį kritikavusi konservatorių vadovaujama vyriausybė praėjusiais metais sumažino viršutinį laiptelį nuo 50 iki 45 procentų. Tuomet kalbėta, kad biudžetas gali netekti 100 mln. svarų sterlingų (apie 29 mln. eurų). Tačiau oficialios prognozės dėl mokesčių mažinimo pasekmių nepasitvirtino. Realūs šio žingsnio rezultatai – šokiruojantys, bet geraja prasme. Biudžetas, užuot netekęs lėšų, jau per pirmus metus buvo papildytas stulbinamais 9 mlrd. svarų sterlingų (apie 6,93 mlrd. eurų), kuriuos sumokėjo daugiausia uždirbantys britai. Iš viso pagal aukščiausią progresinio mokesčio tarifą sumokėto gyventojų pajamų mokesčio (GPM) suma per vienus metus padidėjo nuo 40 iki 49 mlrd. svarų. Taigi GPM tarifo sumažinimas 5 % padidino sumokėtą mokestį 23 %, t. y. beveik ketvirtadaliu. Išaugusios pajamos leido apkarpyti mokesčius dar ir mažiausiai uždirbantiems žmonėms.*

Žymus amerikiečių ekonomistas Arthuras Lafferas ryšį tarp mokesčių tarifų ir mokesčių pajamų pavaizdavo kreive, kuri ilgainiui ir pradėta vadinti autoriaus vardu – Lafero kreive. Ji parodo, kad pasitaiko atvejų, kai mokesčių kėlimas gali padidinti mokesčių pajamas, bet lygiai taip pat mokesčių didinimas pajamas gali sumažinti, o mokesčių mažinimas – padidinti.

Kodėl taip yra? Kaip aiškino ekonomistas, mokesčių tarifo keitimas visuomet turi dvi pasekmes: aritmetinę ir ekonominę. Aritmetinė pasekmė yra tokia, kad mažinant mokestį mažėja ir to mokesčio pajamos, o ekonominė - kad mažinant mokestį atsiranda paskatų daugiau dirbti, gaminti, įdarbinti dar žmonių, ir tai teigiamai atsiliepia visai ekonomikai. Žymiosios kreivės autoriaus žodžiais, "aritmetinis efektas visuomet veikia priešinga linkme nei ekonominis. Taigi, kai sudedamos aritmetinės ir ekonominės mokesčių tarifo keitimo pasekmės, mokesčių keitimo poveikis mokesčių pajamoms nebėra toks akivaizdus. Vienas svarbiausių dalykų, lemiančių mokesčių keitimo poveikį ekonomikai ir surenkamoms pajamoms, yra mokesčio mažinimo apimtis. Jeigu du skirtingi tarifai mažinami vienodai, ryškesnį poveikį turės didesnio tarifo sumažinimas. Tai sukurs daugiausia ekonominių paskatų dirbti ir kurti daugiau" (Leontjeva, 2010).

„JAV ir Europos Sąjungoje pagrindinės kovos su skurdu priemonė - progresinių mokesčių sistema" - taip teigia Rakauskienė ir Servetkienė monografijoje „Lietuvos gyvetojų gyvenimo kokybė: dvidešimt metų rinkos ekonomikoje" (2011, p. 265). Pasak autorių, tik nenumaldomas siekimas turtų, asmenų, kurie turi įtakos valdžios sprendimams stabdo progresinių mokesčių įvedimą. Vyriausybės atstovai teigia, jog pirmiausia reikia uždirbti, o poto tik dalinti, beto progresiniai mokesčiai „atimtų" viską iš turtingųjų. Rakauskienė ir Servetkienė pasisako už siekimą, kad šalies gyventojai uždirbtų daugiau, pirmiausia atgaivinant gamybą ir žemės ūkį Lietuvoje, stengtis sukurti didensį realųjį BVP ir tik poto progresinių mokesčių pagalba sukurtas nacionalines pajamas teisingai perskirstyti (p. 266).

Žemiau pateiktoje devynioliktoje lentėje pateikiama Airijos mokesčių mokėtojų pasikirstymas: 39 % mokesčių mokėtojų yra atleisti nuo mokesčių, mokestinė našta „krenta" ant 60 % mokesčių mokėtojų, gaunančių vidutines ir didesnes pajamas. Daugiausiai mokesčių surenkama (74 %) iš didesnes pajamas gaunančių gyventojų (žr. 19 lent.).

19 lentelė. Mokesčių mokėtojų pasiskirstymas Airijoje pagal pajamas ir pajamų mokesčio tarifus

Income Tax rates	**Totals**					
	Number of Cases	**% of Total**	**Income € M**	**% of Total**	**Tax € M**	**% of Total**
Exempt	838,164	39.04	8,239.86	10.92	0.00	0.00
Marginal Relief	24,11	1.12	1,047.98	1.39	78.77	0.67
20%	901,314	41.98	31,562.75	41.84	2,975.52	25.33
41%	383,26	17.85	34,581.64	45.84	8,692.99	74.0
Totals	**2,146,848**	**100**	**75,432.24**	**100**	**11,747.29**	**100**

Šaltinis: Ireland Revenue Office, Income tax 2013

„Dabartinė mokesčių sistema Lietuvoje yra regresinė, ir pajamų perskirstymo koncepcija neleidžia išlikti valstybei (valstybės biudžetui), neskatina ekonomikos išteklių plėtros ir smukdo gyventojų gyvenimo gerovę ir kokybę. Mokesčių sistema Lietuvoje didina socialinę nelygybę. Tokia mokesčių sistema labai palanki oligarchams ir milijonieriams, naujajai Lietuvos "buržuazijai", kurios didelę dalį sudaro politikai (Lietuvos seime - 47 milijonieriai) ir stambaus verslo atstovai, bankininkai. Tokią mokesčių sistemą palaiko ir visais būdais stengiasi pateisinti ir mūsų oficialūs ekonomistai, kurie dažniausiai yra bankininkai. Tačiau tai labai brangiai kainuoja Lietuvos visuomenei ir ekonomikai, ir labai svarbu, kad nuo to kenčia biudžetas." (Rakauskienė, Servetienė, 2011, p. 267-268).

Internetinė sveitainė "www. Mano seimas.lt" pateikia seimo narių ir partijų pozicijas tam tikrų projetų klausimais. Internetinės svetainės lankytojas gali taip pat išreikšti savo nuomonę balsuodamas "už" arba "prieš. Klausimo "Ar pritariate progresinių mokesčių tarifo įvedimui Lietuvoje?" argumentai "už" ir "prieš" pateikti 21 lentelėje.

20 lantelė. Progresinių mokesčių įvedimo "už" ir "prieš" argumentai

Už	Prieš
Stipresnė vidurinė klasė Progresiniais mokesčiais siekiama mažinti mažiausiai uždirbančių asmenų mokesčius, kad jiems liktų daugiau pajamų. Taip tikimasi plėsti ir stiprinti vidurinę klasę, kurios pagrindas - vidutines pajamas gaunantys žmonės. Jiems, atskaičiavus išlaidas būtiniausioms reikmėms, turėtų likti bent trečdalis pajamų, kurias galėtų išleisti savo nuožiūra. Auganti vidurinė klasė užtikrina vartojimo augimą, o tai skatina įmones teikti daugiau prekių ir paslaugų. Tuo tarpu pajamų nelygybė mažina vartojimą, nes pinigai būna sukoncentruoti nedidelės visuomenės dalies rankose, kurios vartojimo potencialas yra ribotas.	***Skatina šešėlinę ekonomiką*** Baiminamasi, kad progresiniai mokesčiai didina šešėlinę ekonomiką, nes kuo didesni mokesčiai, tuo didesnė paskata jų vengti. "Danske bank" vyriausiojo analitiko Larso Christenseno nuomone, Lietuvoje jau egzistuoja didelės problemos su šešėline ekonomika (EK paskaičiavimais, ji siekia 29% Lietuvos BVP2), ir vienintelis būdas su ja kovoti yra mažinti mokesčius. Tuo tarpu progresiniai mokesčiai duos priešingą efektą.
Už	**Prieš**
Mažesnė socialinė atskirtis Progresinis pajamų mokesčio tarifas mažintų gaunamų pajamų diferenciaciją ir socialinę atskirtį šalyje. Nedideles pajamas gaunantys gyventojai mokėtų mažiau, todėl jiems liktų daugiau pajamų. Pasak LSDP pirmininko Algirdo Butkevičiaus, tai pagrindinė priežastis, dėl kurios Lietuvoje reikia įvesti progresinių mokesčių tarifą.	***Mažėja investicijos*** Įvedus progresinių mokesčių tarifą, verslininkams nebus paskatų investuoti į didelio produktyvumo (pridėtinės vertės) įmones, kuriose darbo užmokestis gerokai viršija šalies vidurkį. Gali būti sunkiau surasti aukščiausios kvalifikacijos darbuotojų, nes jiems bus apmokestinama didesnė užmokesčio dalis. Šiuo metu Lietuvos valdžia orientuojasi būtent į aukštos pridėtinės vertės įmonių skatinimą (Lietuva 2030, Versli Lietuva, Investicijų pritraukimo 2011-2019 m. programa), kurių plėtrą progresiniai mokesčiai gali paveikti labiausiai. Liberalų sąjūdžio pirmininko Eligijaus Masiulio teigimu, įvedus progresinių mokesčių tarifą, mažėtų užsienio investicijos į Lietuvą

20 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Papildomos pajamos į biudžetą Progresiniai mokesčiai valstybės biudžetui būtų naudingi, nes, jo skaičiavimais, 10 % gyventojų, uždirbančių daugiau nei 1,000 eurų, į biudžetą papildomai sumokėtų apie 50 mln. eurų per metus.	***Didina emigraciją*** Progresiniai mokesčiai dar labiau didina ir taip aukštą lietuvių emigracijos lygį. Lietuvos Laisvosios Rinkos Instituto duomenimis, įvedus progresinį gyventojų pajamų mokesčio tarifą, didės paskatos emigruoti aukštos kvalifikacijos darbuotojams.
	Mažėja motyvacija dirbti Progresinių mokesčių didėjimas mažina motyvaciją dirbti ir siekti daugiau, todėl gali mažėti darbo produktyvumas. Lietuvos darbuotojų motyvacija dirbti ir taip yra viena mažiausių ES. Įvedus progresinių mokesčių tarifą, jauni žmonės ar darbuotojai nebus skatinami studijuoti ar siekti aukštesnės kvalifikacijos, nes įvertinus studijų kainą ir didesnius mokesčius daugiau uždirbantiems, tai gali tapti finansiškai nepatrauklu.

Šaltinis: Internetinė prieiga „Mano.seimas.lt“, 2016

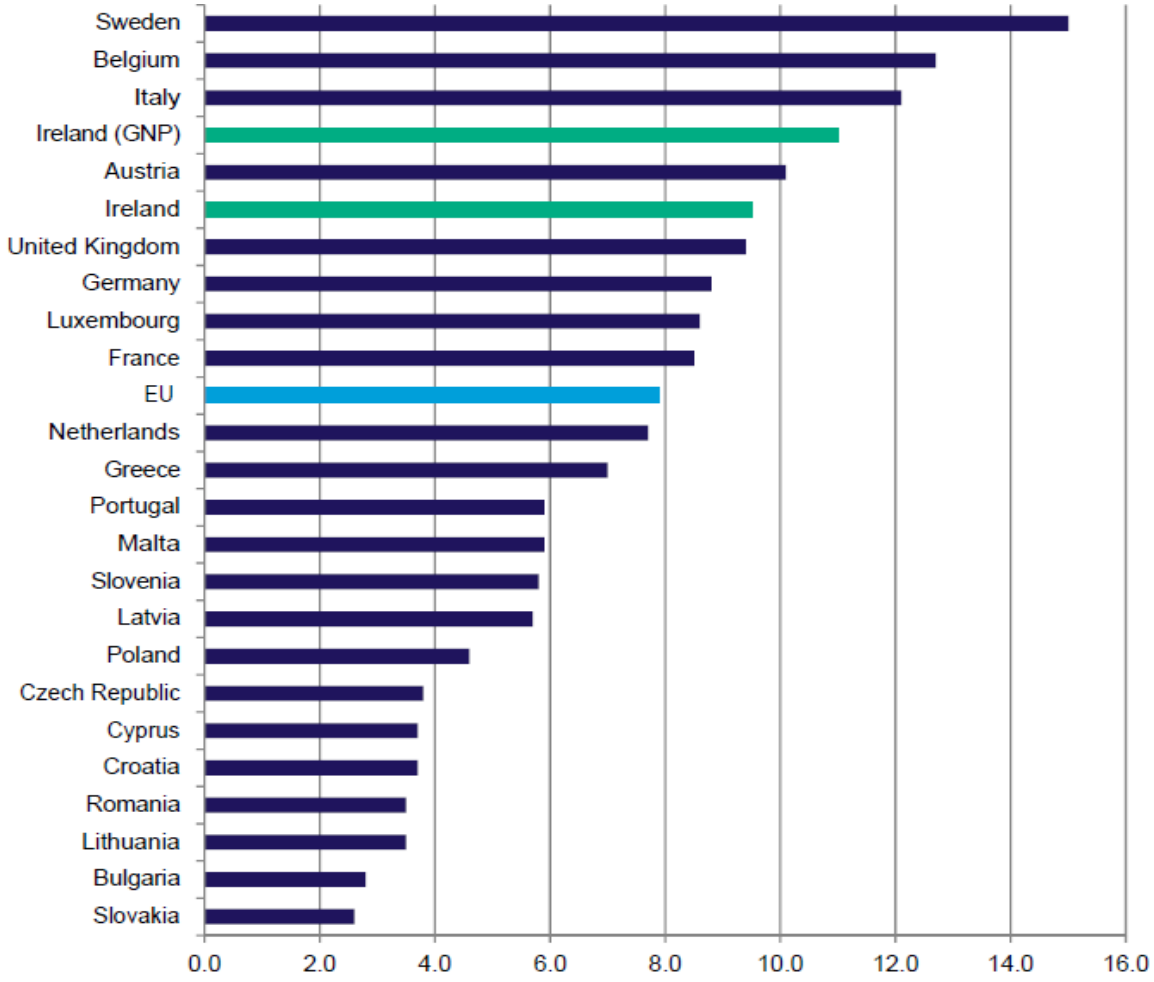
Taigi, yra daug nuomonių, kuri iš pajamų apmokestinimo sistemų yra naudingesnė visuomenės gerovei, o tuo pačių ir valstybei. Tačiau viena aišku, jog sprendimai mokesčių srityje turės būti padaryti, nes ne vieną kartą pateiktose Europos Komisijos rekomendacijose Lietuvai rekomenduojama: “sumažinti didelį mokesčių pleištą mažas pajamas gaunantiems asmenims, perkeliant mokesčių naštą kitiems šaltiniams, kurių apmokestinimas mažiau kenkia ekonomikos augimui. Tie “kiti šaltiniai” neįvardijami, tačiau akivaizdu (remiantis 2014 metų EK rekomendacijomis), kad siūloma plėsti mokesčių bazę, pirmiausia turto (nekilnojamojo turto), ir aplinkos (automobilių) mokesčius“ (Balčytis, 2015).

3.4. Progresinės ir proporcinės mokesčių sistemų vertinimas

Kaip teigia Airijos verslo ir darbavių asociacija (IBEC, 2014) pranešime „Debunking Irish system myths“ Airijos mokesčių ir socialinė sistema pasižymi aukščiausiu progresyvumu ir mokesčių perskirstymu tarp didžiausių Europos Sąjungos šalių. Tai patvirtina ir tarptautinio ekonominio bendardarbiavimo ir plėtros organizacijos pranešimas „Taxing wages 2015”. Mokesčių sistemos progresyvumas matuojamas pasitelkiant (pagal OECD) metodą, kuomet lyginama vieno gyventojo, gaunančio 167 % didenes pajamas nuo vidutinių metinių pajamų (54,442 tūkst. eur), mokėtina mokesčių sumą, su mokesčių suma, kurią moka, 67 % nuo vidutinių pajamų gaunamas pajamas asmuo (21,842 eur). Pagal šį kriterijų Airija laikoma viena iš valstybių, turinčių aukšto progresyvumo mokesčių sistemą. Šis išvada grindžiama tuo, kad Airijoje, asmens, gaunančio aukštas pajamas mokestinė našta yra 19,3 % didesnė. (IBEC, 2008, p. 8).

“Airija nėra mažų pajamų mokesčių šalis” taip teigia Airijos verslo ir darbdavių asociacija (2008 p. 1). Lyginant su 2010 metais Airijos gyventojų pajamų apmokestinimas pakilo nuo 8,7 % iki 11,7 %

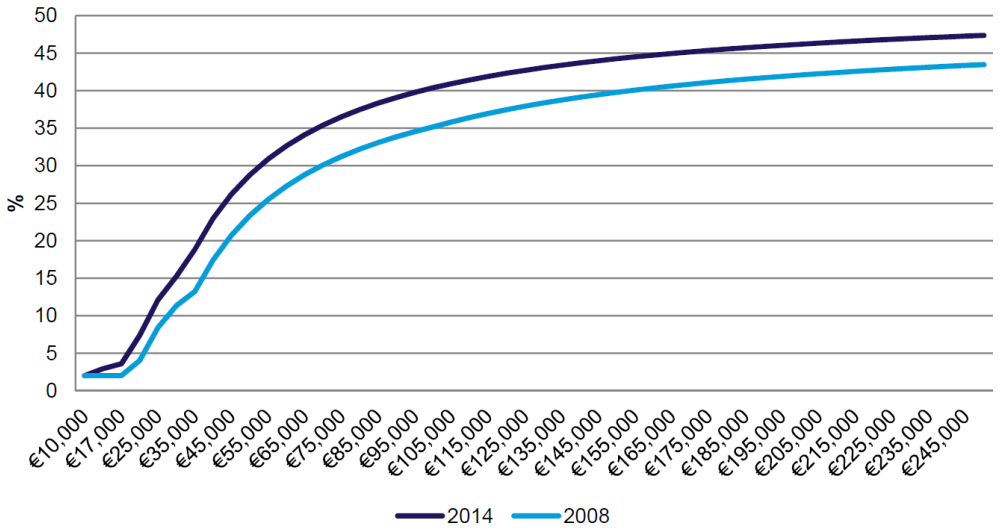
nuo bendrų valstybės pajamų, kas yra aukščiau ES – 9,5 % (žr. 13 pav.). 2014 metais rugsėjo mėnesį, Airija nominuojama, tarp penkių didžiausius mokesčių tarifus nuo BVP turinčių šalių.

Šaltinis: IBEC, 2014, p. 15

13 pav. Gyventojų pajamų mokesčiai nuo BVP (%)

Aukšto progresyvumo pagrindas yra siaura pajamų mokesčio bazė (beveik 38 % apmokestinamų naų ūkių yra atleisti nuo pajamų mokesčių mokėjimo) ir maži mokesčio tarifai tarp mažas pajamas gaunančių namų ūkių ir vidutines bei aukštas pajamas gaunančių namų ūkių. Šis faktas yra labai svarbus vertinant nelygybę.

Šaltinis: IBEC, Debunking Irish income tax myths, September 2014, p. 6.

14 pav. Pajamų mokesčiai mokėtini nuo gautų pajamų (vienas asmuo)

Airijos progreinė mokesčių sistema namų ūkių mokestinę naštą paskirsto tolygiai augant mokestinėms pajamoms. 1 % namų ūkių, kurių pajamos viršija 200,000 tūkst eurų į metus, kas sudaro 9,1 % visų pajamų, sumoka 30,4 % visų surenkamų pajamų mokesčių, 5 % – 55 % visų surenkamų mokesčių, nuo 22,7 % pajamų. Darytina išvada, kad namų ūkiai, kurių metinės pajamos 100,000 tūkst. eurų ir daugiau, sumoka daugiau nei pusę surenkamų pajamų mokesčių ir atlieka didelį perskirstomąjį vaidmenį mokesčių sistemoje (IBEC, Debunking Irish Income tax myths, 2014, p.8) (žr. 21 pav.).

21 lantelė. Pajamų ir mokesčių pasiskirstymas Airijoje

	Income	Cases	Tax %	Income %
Top 1%	€200,000+	18,741	30.4	9.1
Top 5%	€100,000+	99,129	54.6	22.7
Top 10%	€75,000+	199,802	58.1	33.9

Šaltinis: Business and employer association for organizations based in Ireland (IBEC), Debunking irish income tax myths, 2014, p. 8

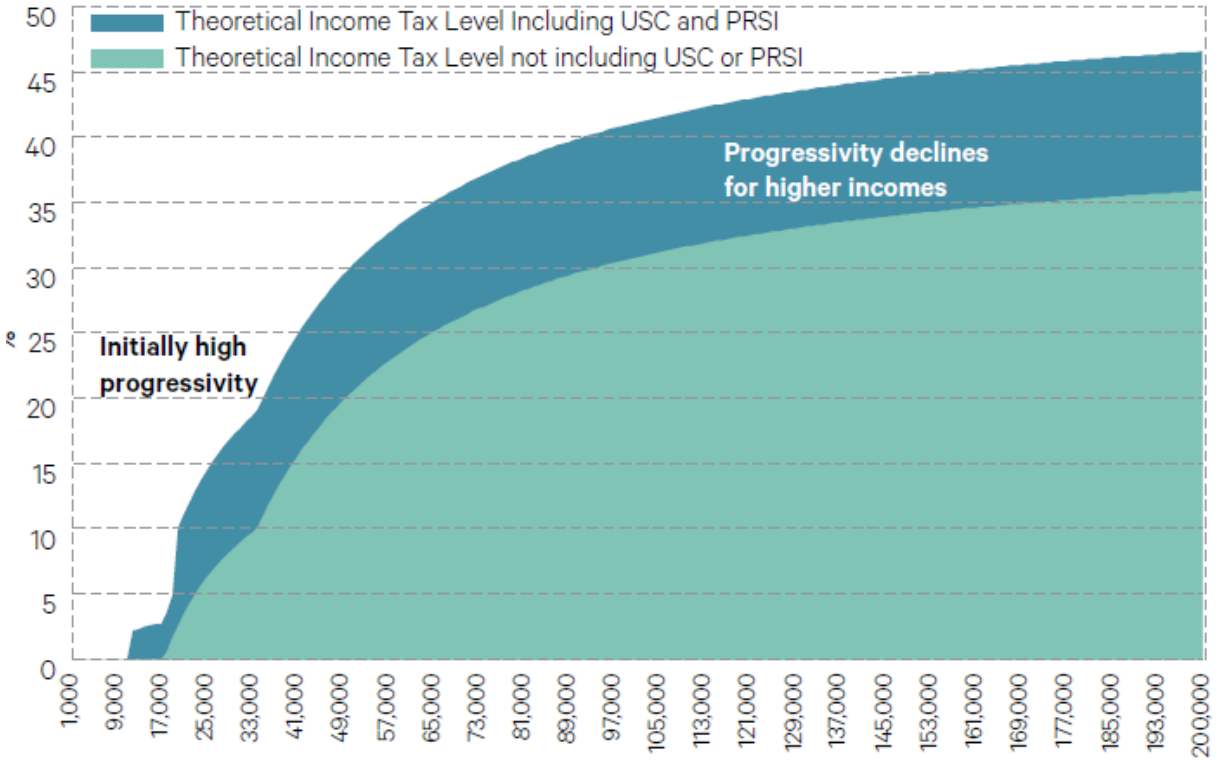
Didelė dalis pajamų mokesčių sumokama mažos dalies aukštas pajamas gaunančių namų ūkių - vienas pagrindinių bruožų leidžiančių mokesčių sistemą vadinti „aukšto progresyvumo“ mokesčių sistema. 38 %namų ūkių yra atleisti nuo pajamų mokesčių, tai daro prieladą, kad mokestinė našta krenta likusiems 60 % namų ūkiams.

22 lentelė. Pajamų mokesčio pasiskirstymas pagal namų ūkio tipą (Airija)

	Single		Married - two earner		Married - one earner	
	Income%	Tax %	Income %	Tax %	Income %	Tax %
Top 1%	7.2	17.5	8.0	15.8	11.0	23.6
Top 5%	18.9	40.9	18.6	33.7	26.5	52.5

Šaltinis: Business and employer association for organizations based in Ireland (IBEC), Debunking irish income tax myths, 2014, p. 8.

Pažimėtina nors mokesčiai didėja augant pajamoms, pastebėtas „mažėjantis“ progresyvumas gaunant pajamas 75,000 eurų ir daugiau (apytiksliai padvigubėjus vidutiniam mėnesio darbo užmokesčiui) ir daugiau (žr. 15 pav.).

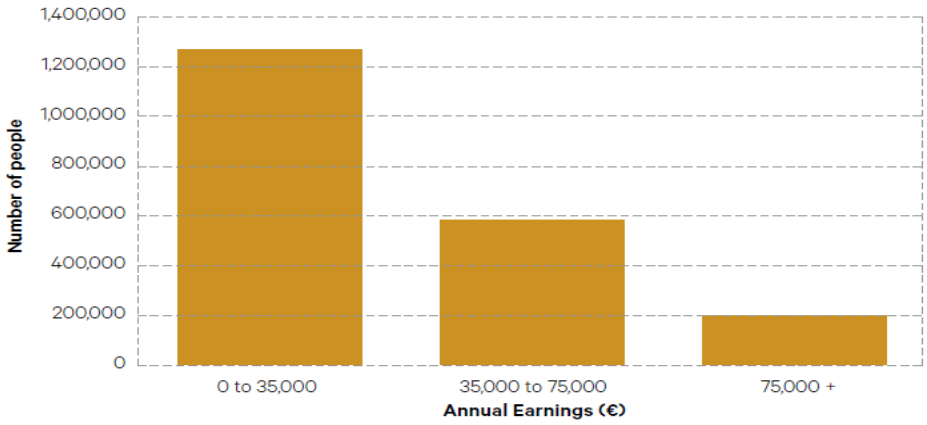

Šaltinis: TASC - Nepriklausoma visuomenės švietimo ir informacijos organizacija

15 pav. Mokesčiai nuo bruto darbo užmokesčio – Airija

Kaip pažymi Airijos Nepriklausoma visuomenės švietimo ir informacijos organizacija (TASC, 2015) mokesčių institucijos vaidina labai svarbų vaidmenį analizuojant šalies ekonominį lygį, socialinius rodiklius, surinkti duomenys naudojami ruošiant įvairias prognozes, rekomendacijas. Vienu iš trūkumu galima būtų įvardyti naudojamą skaičiavimuose „mokesčių vienetą (angl. „Tax unit“), nes

mokestinį vienetą gali sudaryti ir vienas asmuo ar vedusi pora, kurios pajamos gali būti traktuojamos kaip vienas mokesčių vienetas (angl. One income) arba du mokestiniai vienetai (angl. Two income). Žemiau pateiktoje lentelėje pavaizduota pajamų pasiskirstymas 2.8 milijono gyventojų (80 % visos Airijos populiacijos 3.6 milijono gyventojų vyresnių nei 15-os).

Šaltinis: TASC - Nepriklausoma visuomenės švietimo ir informacijos organizacija

16 pav. Pajamos pagal dirbančiųjų skaičių

Pastebėtina, kad dviejų trečdalių namų ūkių iš dviejų milijonų metinės darbo pajamos yra mažesnės nei 35,000 tūkst. eurų. Apie 200,000 ūkio vienetų deklaravo metines pajamas gaunantys daugiau nei 75,000 tūkst. eurų.

Žvelgiant į Lietuvos proporcinę mokesčių sistemą Egidijus Bikas straipsnyje „Progresinio pajamų apmokestinimo ir neapmokestinamo pajamų dydžio vertinimas Lietuvoje“ pateikia tokius proporcinio pamokestinimo privalumus:

- “ proporcinė mokesčiu sistema yra aiški ir mokesčių administravimo požiūriu nebrangi (Hall ir kt., 1995);
- proporcinė mokesčių sistema užtikrina mokesčių mokėtojų lygybę, kas sumažina galimybę, jog vyriausybė gali daryti neigiamą poveikį pajamų paskirstymui valstybėje ir priiminėti palankius sprendimus interesų grupėms (Shapiro, 1996);
- proporcinių tarifų taikymas sumažiną mokesčių vengimo atvejų skaičių (Paulus ir kt., 2008);
- vienodo tarifo taikymas visoms pajamos skatina motyvaciją užsidirbti, kas didina produktyvumą (Leontjeva, 2009)”. (Bikas ir kt., 2014) .

Žvelgiant į Lietuvos ir Airijos namų ūkių skaičių pagal gaunamas mėnesines pajamas (žr. 6 ir 12 lent.) matyti, kad didžioji dauguma mokesčių mokėtojų yra vidutines ir mažesnes pajamas gaunantys namų ūkiai.

Vienas iš svarbiausių gyvenimo rodiklių yra naudojamas Džini koficientas (Angl. Gini) – tai išvestinis ekonominis rodiklis, skirtas pajamų tarp namų ūkių pasiskirstymo (ne)tolygumui šalyje atspindėti. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad Džini koficientas rodo pajamų, bet ne turto pasiskirstymą šalyje. Džini koficientas skaičiuojamas pagal 1921 m. italų statistiko Corrado Gini sukurtą metodą, remiantis statistine matavimų sklaida, ir kinta skalėje nuo 0 iki 1. Pavyzdžiui, jei Džini koficiento reikšmė yra 1, tai rodo visišką pajamų pasiskirstymo nelygybę. Ir atvirkščiai, jei visi namų ūkiai turėtų vienodą pajamų lygį – Džini koficientas būtų lygus 0. Kad Džini koficientas būtų išreikštas procentais, koficientą galima padauginti iš 100.

Koficientas yra apskaičiuojamas naudojantis Lorenco kreive, parodančia gaunamų pajamų pasiskirstymą pagal namų ūkius.

23 lentelė. Džini koficientas ES

Šalis/Metai	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Austria	26,3	25,3	26,2	27,7	27,5	28,3	27,4	27,6	27,0	27,6	:
Belgium	28,0	27,8	26,3	27,5	26,4	26,6	26,3	26,5	25,9	25,9	:
Bulgaria	:	31,2	35,3	35,9	33,4	33,2	35,0	33,6	35,4	35,4	:
Cyprus	28,7	28,8	29,8	29,0	29,5	30,1	29,2	31,0	32,4	34,8	:
Croatia	:	:	:	:	:	31,6	31,2	30,9	30,9	30,2	:
Czech Republic	26,0	25,3	25,3	24,7	25,1	24,9	25,2	24,9	24,6	25,1	:
Denmark	23,9	23,7	25,2	25,1	26,9	26,9	27,8	28,1	26,8	27,7	:
Estonia	34,1	33,1	33,4	30,9	31,4	31,3	31,9	32,5	32,9	35,6	:
Finland	26,0	25,9	26,2	26,3	25,9	25,4	25,8	25,9	25,4	25,6	:
France	27,7	27,3	26,6	29,8	29,9	29,8	30,8	30,5	30,1	29,2	:
Greece	33,2	34,3	34,3	33,4	33,1	32,9	33,5	34,3	34,4	34,5	:
Hungary	27,6	33,3	25,6	25,2	24,7	24,1	26,9	26,9	28,3	27,9	:
Iceland	25,1	26,3	28,0	27,3	29,6	25,7	23,6	24,0	24,0	22,7	:
Ireland	**31,9**	**31,9**	**31,3**	**29,9**	**28,8**	**30,7**	**29,8**	**29,9**	**30,0**	**30,7**	:
Italy	32,7	32,1	32,0	31,2	31,8	31,7	32,5	32,4	32,8	32,4	:
Latvia	36,2	38,9	35,4	37,5	37,5	35,9	35,1	35,7	35,2	35,5	35,4
Lithuania	**36,3**	**35,0**	**33,8**	**34,5**	**35,9**	**37,0**	**33,0**	**32,0**	**34,6**	**35,0**	**:**
Luxembourg	26,5	27,8	27,4	27,7	29,2	27,9	27,2	28,0	30,4	28,7	:
Malta	27,0	27,1	26,3	28,1	27,4	28,6	27,2	27,1	27,9	27,7	:
Netherlands	26,9	26,4	27,6	27,6	27,2	25,5	25,8	25,4	25,1	26,2	:
Norway	28,2	29,2	23,7	25,1	24,1	23,6	22,9	22,5	22,7	23,5	:
Poland	35,6	33,3	32,2	32,0	31,4	31,1	31,1	30,9	30,7	30,8	:
Portugal	38,1	37,7	36,8	35,8	35,4	33,7	34,2	34,5	34,2	34,5	:
Romania	:	:	37,8	36,0	34,9	33,3	33,2	33, 2	34,0	34,7	:
Serbia	:	:	:	:	:	:	:	:	38,0	38,6	:
Slovakia	26,2	28,1	24,5	23,7	24,8	25,9	25,7	25,3	24,2	26,1	:

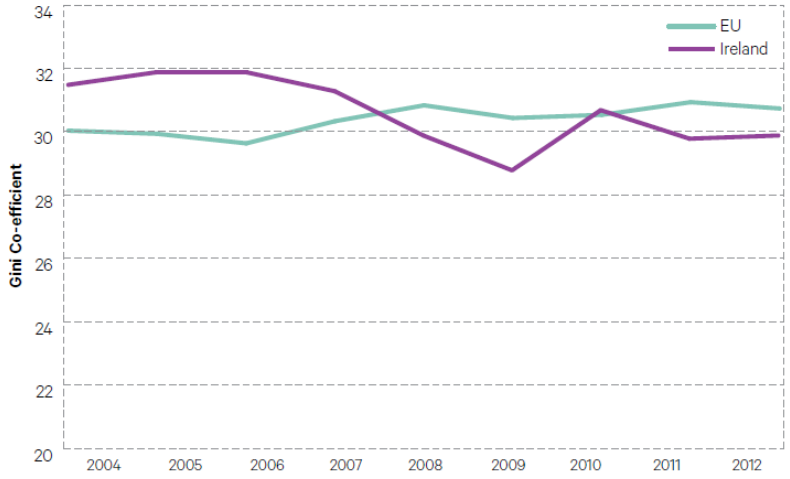
23 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Slovenia	23,8	23,7	23,2	23,4	22,7	23,8	23,8	23,7	24,4	25,0	:
Spain	32,2	31,9	31,9	32,4	32,9	33,5	34,0	34,2	33,7	34,7	:
Sweden	23,4	24,0	23,4	24,0	24,8	24,1	24,4	24,8	24,9	25,4	:
Switzerland	:	:	30,4	31,1	30,7	29,6	29,7	28,8	28,5	:	:
Turkey	:	44,8	43,2	43,0	44,2	:	:	:	:	:	:
United Kingdom	34,6	32,5	32,6	33,9	32,4	32,9	33,0	31,3	30,2	31,6	:

Šaltinis : Eurostat

Vidutinis Džini koficientas Lietuvoje 2005 – 2014 yra 34,71.

Po 2008 metų krizės Gini koficientas dramatiškai krito, nes ekonominės krizės metu daugelis vidutines ir didesnes pajamas gaunantys ūkio vienetai neteko pajamų, o socialinės pašalpos išmokos išliko stabilios. Žemiau pateiktoje lentelėje pateiktas Gini koficiento grafikas Europos Sąjungoje ir Airijoje nuo 2004 iki 2012 metų.

Šaltinis: TASC - Nepriklausoma visuomenės švietimo ir informacijos organizacija

17 pav. Džini koficientas 2004 - 2012 (Airija ir ES, neto darbo užmokestis)

Nuo 2009 metų Gini koficientas kilo, šį faktą atspindi tai, kad mažas pajamas gaunančių ūkio vienetų pajamos nekito, o namų ūkių gaunamos pašalpos ir lengvatos mažėjo. Tuo pačiu metu didesnes pajamas gaunančių ūkio vienetų pajamos didėjo. Airijos Gini koficientas artimas vidutiniam ES Gini koficientui. Aukštesniu Gini koficientu pasižymi Pietų Europos šalys (Italija, Ispanija, Portugalija, Graikija), Rytų šalys (Rumunija, Lenkija, Kroatija), Baltijos šalys (Lietuva, Latvija, Estija) ir Jungtinė karalystė. Mažesnis koficientas vakarų europos šalyse (Prancūzija, Vokietija, Nyderlandai) ir šiaurės valstybės (Danija, Švedija).

Gini koficientas yra labai naudingas, vertinant bendrą pajamų nelygybę šalyje, ir tuo pačiu lyginant su kitomis šalimis. Naudojant šį koficientą galima rodyti tendencijas ekonomikoje keletą metų į priekį. Pažymėtina, kad negalina naudoti Gini koficiento apskaičiuojant nacionalinį biudžetą, kadangi namų ūkio pajamų rodikliai nėra pastovus, jie yra veikiami begalės veiksnių tokių kaip mokesčių

pokyčiai, socialinės išmokos, prekybos pajamos ir kiti veiskniai. Džini koficientas neparodo ryšio tarp mažas, vidutines ir dideles pajamas gaunančių namų ūkių.

Ekonomika, kuriuoje yra maža nelygybė tarp vidutines ir dideles pajamas gaunančių namų ūkių, bet yra didesnis skirtumas tarp vidutines ir mažas pajamas gaunančių namų ūkių, gali turėti tokį patį Džini koficientą kaip ir ekonomikoje, kurioje yra didesnė lygybė tarp mažas ir vidutines pajamas gaunančių namų ūkių, bet didelė nelygybė tarp vidutines ir dideles pajamas gaunančių namų ūkių. Šiuo atveju, pajamų pasiskirstymas gali būti labai skirtingas, tačiau pajamų nelygybė gali atitikti tą patį Džini koficientą.

IŠVADOS

1. Tiriant namų ūkio biudžetus nustatyta, kad didėjant namų ūkio pajamoms asmeniniam vartojimui skirta jų dalis mažėja. Ir atvirkščiai, kai namų ūkio pajamos mažėja, asmeniniam vartojimui skirta dalis didėja, o santaupoms skirta dalis mažėja.
2. Proporcinio apmokestinimo privalumais įvardijama: aiškumas, mažos laiko ir piniginės sąnaudos surenkant, apskaičiuojant mokesčius. Šiuo metu proporcinė mokesčių sistema yra penkiose Europos šalyse: Slovakijoje, Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje ir Rusijoje. Dauguma ES šalių naudoja progresinę mokesčių sistemą. Progresiniai mokesčiai - tai tokie mokesčiai, kai pajamoms apmokestinti taikomas daugiau nei vienas mokesčio tarifas.
3. Gyventojų pajamų įstatymas (2002) išskiria dvi žmogaus vykdomas veiklas – tai darbo veikla, kuri vykdoma kaip darbo santykiai ir individuali veikla.
4. Tiek Airijoje tiek Lietuvoje yra išskiriami keturi pagrindiniai mokesčiai, kurių pagalba surenkama didžiausia valstybės biudžeto pajamų dalis: PVM (pridėtinės vertės mokestis), GPM (Gyventojų pajamų mokestis), akcizai ir pelno. Airijoje daugiausiai mokesčių surenkama iš gyventojų pajamų mokesčio, Lietuvoje – pridėtinės vertės mokesčio.
5. Lietuvoje taikoma proporcinė mokesčių sistema. Gyventojo gautos pajamos, atskaičius neapmokestinamąsias pajamas ir leidžiamus atskaitymus apmokestinamoms 15% gyventojų pajamų, PSD 6% ir VSD 9% mokesčiais. Nuo 2016-01-01 padidintas NPD nuo 122 iki 200 eurų, PNPD šeimoms auginančioms vaikus 120 eurų už vieną vaiką. Airijoja – parlamentinė respublika, kurioje taikoma progresyvinė mokesčių sistema: atskiroms pajamų grupėms taikomas skirtingas (didėjantis) mokesčių tarifas. Nuo apmokestinamų pajamų gyventojų pajamos apmokestinamos USC ir PRSI mokesčiais (žr. 19 priedą).
6. Lietuvoje mažas darbo užmokestis sukėlė didelę migracijos bangą, nepasitenkinimą valstybe, bei dėl to atsirado platus sluoksnis žmonių gyvenančių iš socialinių pašalpų. Lietuvoje 2016 metais valandinis darbo užmokestis tesiekia 2,13 eurų į valandą, tuo tarpu Airijoje - 9,15 eurų. Esant žemoms pajamos kenčia darbuotojo gyvenimo kokybė, krenta motyvacija našiai dirbti, ieškant didesnės gyvenimo gerovės kyla migracijos motyvai. Kadangi Lietuvoje darbo užmokestis ir toliau išlieka vienas žemiausių ES (4 kartus mažesnis nei Airijoje pagal 16 lentelę) iš šalies ir toliau migruoja specialistai ir jauni mokslus baigę žmonės (žr. 11 priedą).
7. Pagal Eurostat duomenis Lietuva pagal MMA patenka į šalių, kuriose MMA nesiekia 500 eurų į mėnesį dešimtuką (Bulgarija, Rumunija, Lietuva, Vengrija, Čekijos Respublika, Slovakija, Latvija, Estija, Kroatija ir Lenkija).

8. Europos šalių mokesčių sistemos turi savitų bruožų, tačiau daugelio jų sistemoms būdingi šie bruožai: mokesčių tarifai yra progresiniai, itin aukšti pajamų mokesčio tarifai nustatyti dideles pajamas gaunantiems gyventojams; nustatytos minimalios neapmokestinamos pajamos. Progresinę mokesčių sistemą turinčiose šalyse mažiausias pajamas gaunančių gyventojų pajamos apmokestinamos nuliniu arba santykinai nedideliu tarifu. Pavyzdžiui, Austrijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Švedijoje, Kipre mažiausias pajamas gaunantiems gyventojams taikomas nulinis pajamų mokesčio tarifas.
9. Lietuvoje mokesčių, priskaičiuotų nuo atlyginimo, mokestinė našta beveik dvigubai didesnė nei Airijoje: Lietuvoje sumokama 24 % mokesčių, Airijoje – 41 % (žr. 17, 18 lent.). Šis rodiklis, mažina Lietuvos kaip patrauklios investicijoms šalies įvaizdį, mažina paskatas kurti naujas darbo vietas, stabdo smulkių verslo objektų steigimąsi, plėtrą.
10. Reikėtų didinti NPD ir MMA suteikti mokestines lengvatas įmonėms įdarbiančioms neįgalius ir socialiai remtinus asmenis, taip būtų mažinamas nedarbo ir skurdo lygis, augtų namų ūkių pajamos, tuo pačiu metu būtų skatinamas vartojimas, augtų biudžeto pajamos mažėtų šešėlinė ekonomika.

SIŪLYMAI

1. Norint tinkamai valdyti namų ūkio (asmenines) išlaidas ir pasiekti tikslą reikia visų pirma, gerai žinoti išlaidas, antra, yra naudinga išlaidas suskirstyti pagal dažnumą, ir pagal kokį pragyvenimo lygį jos užtikrina: minimalų, normalų ar prabangų. Skirtingi mokslinės literatūros autoriai skirtingai skirsto namų ūkių pajamų šaltinius. Namų ūkių pajamų šaltiniais gali būti: rinka, perskirstymas, visuomenės narių parama arba, pirminės, nuosavybės, transferai ar draudimo pašalpos. Didžiąją dalį pajamų gyventojai sumoka mokesčiams, kurie yra pagrindinis valstybės pajamų šaltinis.
2. Lietuvoje reiktų atsisakyti atskyrimo tarp darbdavio ir darbuotojo mokamo socialinio draudimo įmokų, nes tai yra vienas ir tas pats mokestis. Pagal galiojančią apmokestinimo sistemą iš darbuotojo darbo užmokesčio išskaičiuojama 9 % VSD įmoka. Darbdavys taip pat moka 31 % VSD įmoką už darbuotoją, tačiau iš tikrųjų ši įmoka mokama to pačio darbuotojo. Du mokesčio pavadinimai, tas pats mokestis, pervedamas į tą pačią sąskaitą. Tad jei prie gaunamo atlyginimo (neatskaičius mokesčių) pridėtume darbdavio mokamą VSD įmoką, gautume tikrąją darbo vietos kainą, į kurią paprastai darbdaviai žiūri svarstydami priimti darbuotoją į darbą. Matydami pilną darbo užmokestį („darbo vietos kainą“), žmonės labiau žinotų kiek mokesčių jie sumoka į valstybės biudžetą. Perkėlus papildomą „darbdavio“ VSD įmokas darbuotojui, bruto atlyginimas padidėtų 31 %, sumažėtų statistinis vidutinio darbo užmokesčio iškraipymas. Šiuo metu skaičiuojant vidutinį bruto darbo užmokestį paslėptoji mokesčių našta neįskaičiuojama, dėlto atlyginimai Lietuvoje atrodo mažesni nei kitose šalyse.
3. Reikia didinti viduriniosios klasės pajamas, namų ūkių, kuriuose auga vaikai materialinę gerovę. Lietuvoje šeimoms, auginančioms vaikus ir gaunančioms mėnesines darbo pajamas pašalpa neskiriama, ją atstoja PNPD: namų ūkiams auginantiems vaikus, gaunamoms pajamoms taikomas 120 eurų PNPD, kas yra 18 eurų per mėnesį nepriklausomio nuo gautų pajamų ir sudaro du procentus nuo vidutinio mėnesinio atlyginimo (18/735*100 = 2 %). Airioje pagal 2016 metų biudžetą, šeimoms, pagal augančių vaikų skaičių mokama kas mėnesį pašalpa (angl. Child benefit) (žr. 20 priedą.) Šeimos, auginančios vieną vaiką pašalpa sudaro keturis procentus nuo vidutinio mėnesio atlyginimo (140/2,851*100=4 %).
4. Lietuvoje galiojančios proporcinės mokesčių sistemos pakeitimas progresine būtų pernelyg drąstiškas žingsnis Lietuvos ekonomikoje, reikėtų labiau koncentruotis į NPD didinimą, kuris mažintų skurdo lygį, pajamų nelygybę ir būtų paskata dirbačiajam gyventoojų luoksniui. Kelis kart teiktas valdantiems socialdemoktratams priklausančio A. Syso projektas dėl progresinių mokesčių kurioje siūloma: 1) metinių pajamų daliai, neviršijančiai 14,000 tūkst. eurų, nustatyti

15 % mokesčio tarifą; 2) metinių pajamų daliai viršijančiai 14,000 tūkst. eurų, bet neviršijančiai 36,000 tūkst. eurų, taikyti 25 % mokesčių tarifas; 3) metinių pajamų daliai, viršijančiai 36,000 tūkst. eurų į metus, taikomas 40 % mokesčių tarifas, nesulaukė Vyriausybės pritarimo. Vyriausybė pritarė Europos Tarybos, Tarptautinio Valiutos fondo ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos rekomendacijoms mažinti mažiausiai uždirbančių asmenų pajamų apmokestinimą (Nuo 2016-01-01 MMA padidėjo nuo 325 iki 350 eurų, o nuo liepos iki 380 eurų, o NPD iki 200 eurų).

LITERATŪRA

1. Buškevičiūtė E., Pukelienė V., (1998) *Valstybės mokesčių sistema.* Mokomoji knyga. Kauno Technologijos Universitetas, Kaunas. P. 25 – 27.
2. Balčytis Z. (2015 gegužės 21d.) *Briuselio "receptai" ir kiti šaltiniai skurdui mažinti.* Naujienų portalas „Delfi". Prieiga per internetą: http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/z-balcytis-briuselio-receptai-ir-kiti-saltiniai-skurdui-mazinti.d?id=68024852 .
3. Bikas E., Subačienė R., Astrauskaitė I., Keliuotytė – Staniulėnienė G. (2014). *Evaluation of the personal income progressive taxation and the size of tax-exempt amount in Lithiania // Progresinio pajamų apmokestinimo ir neapmokestinamo pajamų dydžio vertinimas Lietuvoje*. ISSN 1392-1258. Ekonomika, Vol. 93(3), p. 88. Vilniaus Universitetas. Prieiga per internetą: http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/37/articles/3882/public/84-101.pdf .
4. Bittker I. B. (1974). *Effective Tax Rates: Factor or Fancy?// Efektyvus mokesčio tarifas: tiesa ar išgalvojimas?* Faculty Scholarship Series. Paper 2290, p. 780-809. Prieiga per internetą: http://digitalcommons.law.yale.edu/do/search/?q=author_lname%3A%22Bittker%22%20author_fname%3A%22Boris%22&start=0&context=845658
5. Brigid Laffan, Jane O'Mahony (2008). *Ireland and the European Union.*
6. Blažienė I. (2002) *Gyventojų pajamos ir jų normalizavimas Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Vilnius, Vilniaus Gedimino technikos universitetas.
7. Clement J. (2011) *Little book of main street money // Sėkmingo investuojo asmeniniai finansai: 21 ptarima, kaip pasiekti finansinį stabilubą.* Iš anglų kalbos vertė: Barasnevičius G., Jokubauskienė Ž., Kaunas.
8. *Cost of living* (2016). Prieiga per internetą: www.numbeo.com
9. Central Statistics Office (2012). *Household Budget Survey 2009-2010 // Namų ūkių biudžetų tyrimas*. First Results. Dublin, Ireland. Published by the Stationery Office. Prieiga per internetą: http://www.cso.ie/en/media/csoie/releasespublications/documents/housing/2010/0910first.pdf
10. Central Statistics Office (2015). *Household Finance and Consumption Survey 2013 // Namų ūkių biudžetų ir vartojimo tyrimas* - Dublin, Ireland, Published by the Stationery Office. Prieiga per internetą: http://www.cso.ie/en/media/csoie/releasespublications/documents/socialconditions/2013/hfcs2013.pdf
11. Černius G. (2011) *Namų ūkio finansų valdymas.* Vilnius, vadovėlis. Mykolo Romerio universitetas.
12. Davulis G. (2003) *Ekonimikos teorija*. Vadovėlis, Vilnius, Lietuvos Teisės universitetas.
13. Dubauskas G. (2011). *Finansų valdymo teorijos*. Vilnius: Lietuvos karo akademija.

14. Dvareckienė L. (2014). *91+8 nauji būdai taupyti arba dieta Jūsų piniginei.*
15. Deloitte. *Kokie mokesčių pakeitimai laukia 2016.* Verslo žinios. *2015-12-29*, Nr. 181 (4454) Prieiga per internetą: http://www2.deloitte.com/lt/lt/pages/tax/articles/mokesciu-pakeitimai-nuo-2016.html
16. Drilingas B., Čiburienė J., Snieška V. (1997) *Makroekonomikos pagrindai*. Kauno technologijos universitetas. Ekonomikos teorijos katedra. Kaunas, p. 18.
17. *Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo pakeitimai 2016*. Preiga per internetą: https://www.vmi.lt/cms/web/kmdb/konsultacines-medziagos-katalogas/-/asset_publisher/Pec85c90jXW4/content/id/19401
18. Ireland Department of Finance (2016) *Exchequer Tax Receipts end December 2015.* Prieiga per internetą: http://www.finance.gov.ie/what-we-do/public-finances/exchequer-returns/exchequer-tax-receipts/exchequer-returns-tax-receipts
19. IBEC (2014). *Debunking irish tax system myths // Paneigti Airijos mokesčių mitus.* An analysis of the taxation of Income in Ireland, September 2014. Prieiga per internetą: http://www.ibec.ie/IBEC/Press/PressPublicationsdoclib3.nsf/vPages/Newsroom~new-ibec-report-debunking-irish-income-tax-myths-29-09-2014/$file/Debunking+Irish+income+tax+myths.pdf
20. Jankaitytė G. (2015 gruodžio 12 d.) *2030-ieji Lietuvoje: dirbančių 26% mažiau, pensininkų – 23% daugiau*. Verslo žinios. Prieiga per internetą: http://vz.lt/verslo-aplinka/ekonomika/2015/12/10/2030-ieji-lietuvoje-dirbanciu-26-maziau-pensininku--23-daugiau#ixzz41UMtNpXX
21. Jurevčienė D. (2015) *Asmeninių finansų dimensija.* Mykolo Romerio Universitetas. Vilnius, p. 9.
22. Kapoor Jack. R. et al. (2008) *Focus on personal finance: an active approach to help you develope successful financial skills // Asmeninų finansų tikslas: sėkmingas finansinių įgūdžių ugdymas*, 2nd ed. Boston (Mass): McGraw - Hill/Irwin
23. Kendrick S. M. (1939). *Ability to pay taxation theory // Mokumo teorija* . The American economic review. Vol 29, No. 1, p. 92 – 101.
24. Levišauskaitė K., Rūškys G.(2003). *Valstybės finansai.* Vadovėlis. Vytauto Didžiojo Universiteto leidykla, Kaunas. p. 82.
25. *LR mokesčių administravimo įstatymas.* Valstybės žinios 2004 m. balandžio 28 d., Nr 63 - 2243
26. Lazutka R. (2001). *Pajamos, vartojimas ir skurdas. Žmogaus socialinė raida*. Vilnius: Homo Liber.
27. Lietuvos Laisvosios rinkos institutas // Lithuanian Free Market institute (2014). *Lietuvos ekonomikos tyrimas 2013/2014 (2).* Vilnius. Prieiga per internetą: http://files.lrinka.lt/LET2013_2014_2/LET33.pdf

28. Laisvosios rinkos institutas (2009) *Progresiniai mokesčiai - grįžimas į praeitį*. Prieiga per internetą: http://www.llri.lt/naujienos/ekonomine-politika/mokesciai-biudzetas/progresiniai-mokesciai-grizimas-i-praeiti/lrinka
29. LR Finansų ministerijos įsakymas Nr. 1-162 (2009-05-21) „*Dėl pajamų, gautų natūra įvertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo*“. Valstybės žinios Nr. 59-2311. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=344289
30. *LR 2016 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas* (2014 m. gruodžio 11 d. Nr. XII-1408). Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d986f5008a9811e4a98a9f2247652cf4
31. LR statistikos departamentas (2004). *Lietuvos statistikos metraštis 2003*. Statistikos rinkinys. Vilnius.
32. Lietuvos Statistikos departamentas. (2015) *Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos 2014 // Income and living Conditions 2014*. Vilnius, p. 11. Prieiga per internetą: https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=20860
33. Lietuvos statistikos departamentas (2016). *Darnaus vystymosi rodikliai*. Vilnius. Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=14381
34. LR statistikos departamentas (2008). *Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos// Income and living conditions.*
35. LR Vyriausybės nutarimas dėl LR Vyriausybės 2014 metų veiklos ataskaitos pateikimo LR Seimui, 2015 kovo 15 d., Nr. 298. Vilnius.
36. LR statistikos departamentas (2016). *Lietuvos statistikos metraštis 2015/12, Gyventojai ir socialinė statistika.* Vilnius, p. 5, 6, 8. Prieiga per ineternetą: http://osp.stat.gov.lt/documents/10180/601214/Socialine_statistika_2015.pdf
37. LR statistikos departamentas (2016). *Darbo užmokestis apskrityse ir savivaldybėse* - Informacinis pranešimas. Prieiga per internetą https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=3436756
38. *LR gyventojų pajamų mokesčio įstatymas*. 2002 m. liepos 2 d. Nr. IX - 1007 // Valstybės žinios, Nr. 73 - 3085 .
39. *LR gyventojų pajamų mokesčio įstatymo Nr. IX-1007 17, 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymas*, 2015 m. gruodžio 10 d. Nr. XII-2162, Vilnius.
40. Lietuvos ekonomikos raida (2016) *Gyventojai ir socialinė statistika*. LR statistikos departamentas, Vilnius. Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/documents/10180/601214/Socialine_statistika_2015.pdf
41. LR statistikos departamentas (2016) *Lietuvos ekonomikos raida. Ūkis ir finansai*. Vilnius. Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/documents/10180/601214/Ukis_ir_finansai_2015.pdf

42. LR statistikos departamentas (2015) *Lietuvos statistikos metraštis.*Vilnius, p. 215 – 230. Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=21218
43. LR Finansų ministerija. *Pagrindiniai apmokestinimo principai*. Prieiga per internetą: http://finmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/mokesciai
44. LR Teisingumo ministerija. *Teisės aktai. LR Civilinis kodeksas. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vertybiniai popieriai.* Prieiga per internetą: http://tm.infolex.lt/?item=taktai_list&aktoid=50800&strnr=1.101)
45. Leontjeva K. (2014 m. gegužės 8 d.) *Britų patirtis: mokestis mažesnis, o pajamų daugiau*. Naujienų portalas "Delfi". Prieiga per internetą: http://www.delfi.lt/verslas/verslas/k-leontjeva-britu-patirtis-mokestis-mazesnis-o-pajamu-daugiau.d?id=64734259#ixzz3cdkkjr3x
46. Medelienė, A., Sudavičius, B. (2011) *Mokesčių teisė*. Vadovėlis.//VĮ Registrų centras, Vilnius, p. 18, p. 87 – 88 .
47. Martišius, S., Molienė, O. (1995). *Namų ūkio statistika ir ekonometrija*. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla.
48. *Monthly minimum wages in ES countries 2016 1Q // Minimalus mėnesinis atlyginimas ES šalyse 2016 1K*. Eurostat. Prieiga per internetą: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.d
49. *Monthly minimum wages – by annual data*. Eurostat. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00155&plugin=1
50. Novošinskienė, A., Slavickienė, A. (2009). *IŠ Ekonomikos ir vadybos fakulteto 2009 metų mokslinių tyrimų rezultatai*. Nr. 1 (6), Lietuvos mokesčių sistemos reformos tyrimas, p. 28 – 35.
51. Pažyma dėl LR gyventojų pajamų mokesčio įstatymo IX- 1007 6 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP – 730(2) (NR. 5 – 0173 – 01 – IS) Prieiga per internetą: https://lrv.lt/uploads/main/meetings/docs/14525_aaf315bfdd4217335df67600e2a0718e.pdf
52. *Pajamų apmokestinimas 2013 // Income tax 2013.* Revenue - Irish Tax & Custome service. Statistics. Prieiga per internetą: http://www.revenue.ie/en/about/statistics/income-tax.html
53. Pauline I. E. (2002) *Family Diversity, Continuity and change in the contemporary family // Šeimų įvairovė, tėstinumas ir kaita* - University of Washington.
54. Pajuodienė G. (1993) *Mokesčių sistemos formavimas išsivysčiusiose šalyse.* Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
55. *Pajamų ir gyvenimo sąlygų statistinio tyrimo metodika, patvirtinta LR Statistikos departamento direktoriaus, 2015 metų lapkričio 24 d. įsakymu Nr. DĮ- 244*. Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/documents/10180/559099/ES_PGS_tyrimo_metodika20100929.pdf

56. Paulauskas A. (2008). *Vienodas Gyventojų pajamų mokesčio tarifas*. ISSN 1392-1274. Prieiga per internetą: http://www.vu.lt/leidyba/lt/component/k2/item/718-vienodas-gyventoju-pajamu-mokescio-tarifas
57. *Progresinių mokesčių įvedimo argumentai: "už" ir "prieš"*. Prieiga per internetą: http://manoseimas.lt/progresinia-mokesciai/
58. Rakauskienė O. G. (2011). Servetienė V. *Lietuvos gyventojų gyvenimo kokybė: dvidešimt metų rinkos ekonomikoje*. Monografija. Vilnius, p. 267 – 268.
59. Revenue Commissioners (2015). *Ready Reckoner – Post Budget 2016* - Prepared by Statistics & Econimic research Branch. Prieiga per internetą: www.revenue.ie/en/about/statistics/ready-reckoner.pdf
60. Rutkauskas A. V. (1999). *Asmeniniai finansai kaip finansų posistemis*. Inžinierinė ekonomika, Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
61. Rudzkienė V. (2005). *Socialinė statistika*. Vadovėlis, Vilnius.
62. Ruškytė D., Rutkauskas A.V., Navickas V. (2012). *Mokesčių ir darbo rinkos sąveika*. ISBN 978-9955-20-747-4 Lietuvos Edukologijos Universitetas. Monografija, Vilnius.
63. Stiglitz J. (2000). *Economics of the Public Sector // Viešojo sektoriaus ekonomika.* Third Edition, W.W. Norton, p. 159.
64. Statistikos departamentas (2008) *Namų ūkių biudžetai 2007 // Household budget.* ISSN 1822-6027, Vilnius.
65. Stanley L. Winer, Hirofumi Shibata (2002). *Political Economy and Public Finance.*
66. Slavickienė A., Atkočiūnaitė K., Nesteckis A. *Gyventojų pajamų mokesčio pajamas įtakojančių veiksnių tyrimas*. Lietuvos žemės ūkio universitetas, kauno apskrities valstybinė mokesčių inspekcija.
67. Stačiokas R., Ramanauskienė E. (2003). *Mokesčių harmonizavimas pagal Europos Sąjungos direktyvas: teigiami ir neigiami aspektai* // Inžinierinė ekonomika, Nr. 4, Kaunas.
68. Swedbank. Asmeninių finansų institutas (2008). *Asmeniniai finansai ir jų svarba. Biudžetas ir pinigų srautai.* Prieiga per internetą: https://www.manofinansai.lt/files/pamokos.pdf
69. *Survey: Minimum wages uneven in eu // Nevienodas minimalus atlyginimas ES (*2015). Prieiga per internetą: https://www.euractiv.com/section/social-europe-jobs/news/survey-minimum-wages-uneven-in-eu/
70. *Šalys, turinčios didžiausią bendrą vidaus produktą, tenkantį vienam gyventojui.* Prieiga per internetą: http://www.statista.com/statistics/270180/countries-with-the-largest-gross-domestic-product-gdp-per-capita/
71. Šapalienė L. (2010). *Lietuvos mokesčių sistema: Teoriniai ir praktiniai pagrindai*. Mokomoji knyga.

72. Šinkūnienė K. (2005). *Taxation Principles in Tax Culture: Theoreticall and Practical Aspects // Mokestiniai principai mokesčių kultūroje: teoriniai ir praktiniai aspektai.* ISSN 1392. Organizacijų Vadyba: Sisteminiai Tyrimai: 2005.35. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universitetas, p. 6. Prieiga per internetą: http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367152206445/datastreams/DS.002.1.01.ARTIC/content
73. Taujanskaitė K., Jurevičienė D. (2010) *Asmeninių finansų valdymo ypatumai ekonominio nestabilumo sąlygomis*, 2 - tomas, Nr.2. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Mokslas Lietuvos ateitis, p. 10.
74. *TASC Public education charity. Cherishing All Equality. Econimic Enaquality in Ireland // TASC Visuomenės švietimo programa. Visuomenės lygybė. Ekonominė nelygybė Airijoje.* (2015) Nat O'Connor and Cormac Staunton. Prieiga per internetą: http://www.tasc.ie/download/pdf/tasc_cherishing_all_equally_web.pdf
75. Vainienė R. (2008). *Ekonomikos terminu žodynas*. Vilnius: Tyto alba, p. 198.
76. Valstybinė mokesčių inspekcija. *Gyventojų pajamų mokestis*. Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/cms/gyventoju-pajamu-mokestis
77. *Vyriausybė nepritaria siūlymui dėl progresinių mokesčių*. (2015). Vakarų ekspresas. Prieiga per internetą: http://www.ve.lt/naujienos/ekonomika/ekonomikos-naujienos/vyriausybe-nepritaria-siulymui-del-progresiniu-mokesciu-1409776/
78. Vengrienė B. (1993) *Pajamos ir gyvenimo lygis*.Vilnius, p. 17 - 23.
79. Vitunskienė V. (1997) *Namų ūkio ekonomika.*
80. Valstybinė mokesčių inspekcija (2016). *Gyventojų pajamų mokestis. Bendra informacija.* Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/cms/gyventoju-pajamu-mokestis
81. *VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga.*(2016). Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/cms/biudzeto-pajamos
82. Walby, K. (2010). *Americans For Fair Taxation // Amerikiečiai už teisinga apmokestinimą.*
83. Žvirblis A. (1998) *Mokesčių žinynas. Mokesčių sąvadas. Sąvokų aiškinimai. Mokesčių įstatymai.* ISBN 9986-773-00-8, p. 71.

Razumienė J. *Lietuvos ir Airijos mokesčių sistemų palyginamoji studija: poveikio fiziniam asmeniui vertinimas* / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas dr. A. Balkevičius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2016.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe pateikti Lietuvos (proporcinės) ir Airijos (progresinės) mokesčių sistemų ypatumai, su darbo santykiais susijusių, pajamų apmokestinimo tarifai, palyginta Lietuvos ir Airijos mokestinė našta, namų ūkių išlaidos. Pirmajame skyriuje išvardijami namų ūkių pajamų šaltiniai, jų klasifikacija, pateikiami skirtingų rašytojų namų ūkio apibrėžimai. Antrajame skyriuje pateikiama mokesčių sistemų klasifikacija pagal apmokestinimo metodus, apžvelgiamos ES šalių mokesčių sistemos, gyventojų pajamos skirtingose šalyse, palyginama Lietuvos ir Airijos gyventojų pajamų tarifai, mokestinės lengvatos, pajamų apmokestinimo ypatumai. Trečiajame skyriuje atliktas mokesčių nuo atlyginimo apskaičiavimas, pagal Lietuvos ir Airijos pajamų apmokestinimo tarifus, pateikiami pagrindiniai Lietuvos ir Airijos socialiniai - ekonominiai rodikliai, išvardijamos mokestinės lengvatos, įvertinama darbdavio ir darbuotojo mokestinė našta, analizuojama kokią namų ūkių išlaidų dalį užima išlaidos maistui, būstui, transportui, įvardijami progresinių mokesčių privalumai ir trūkumai. Penktame skyriuje pateikiamos išvados ir siūlymai, kokie mokesčių pakeitimai siūlytini siekiant gerinti namų ūkių gerovę, didinti žmonių motyvaciją dirbti, mažinti namų ūkių mokestinę naštą.

Pagrindiniai žodžiai: namų ūkio pajamos, namų ūkio išlaidos, gyvetojų pajamų mokestis, progresinė mokesčių sistema, proporcinė mokesčių sistema, pajamų mokesčių tarifai.

Razumienė J. *Lithuanian and Irish tax systems comparative study: exposure to individual valuation* / Financial management master thesis. Supervisor prof. dr. A. Balkevičius. – Vilnius: University of Mykolas Romeris, Department of Economics and Finance management.

ANNOTATION

In master thesis analyzed specification of Lithuanian (proportional) and Irish (progresive) taxation systems, sources of household incomes, taxation on income, compared labour cost. In the first chapter assessed household conception, income clasification, types of household expenditures. Second chapter provides clasification of taxation systems based on taxation methods, survey of different taxation systems and minimum wages in EU countries, comparison of Lithianian and Irish income taxes and allowances related to income. In the third chapter presented detailed social and economical statistical information, provided tax calculation on income based on Lithuanian and Irish income taxation and allowances, assessed tax burden, analyzed precentage of household expenditures per type. Listed benefits and disadvantages of progressive taxation implementation in Lithuanian. The fifth chapter contains conclusions and suggestions how to improve household living prosperity, to increase working motivation and seak better living conditions for households with dependent children by making changes on income taxation.

Key words: household income, household expenditure, income taxation, progressive taxation system, proportional taxation system, tax allowances, income tax allowances.

Razumienė J. *Lietuvos ir Airijos mokesčių sistemų palyginamoji studija: poveikio fiziniam asmeniui vertinimas* / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas dr. A. Balkevičius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2016.

SANTRAUKA

Finansų valdymo magistro baigiamojo darbo tema aktuali institucijoms, atliekančioms finansų rinkų specifinių problemų analizę, institutams, pateikiantiems su mokesčiais susijusius, moksliniais tyrimais paremtus sprendimus, verslininkams, vadovams, gyventojams, norintiems gerai žinoti su darbo santykiais susijusių pajamų apmokestinimą. Lietuva viena iš nedaugelio ES šalių, turinčių proporcinę mokesčių systemą. Šiomis dienomis, labai daug diskutuojama mokesčių, susijusių su gyventojų pajamų apmokestinimu, pakeitimų tema, gausu siūlymų ir rekomendacijų dėl darbo užmokesčio keitimo, apstu strapsnių ir publikacijų, susijusių su LR mokesčių sistemos vertinimu, todėl buvo iškelta problema – kokią įtaką namų ūkiams (fiziniams asmenims) daro skirtingos mokesčių sistemos? Tyrimo objektas - gyventojų pajamų mokesčio ir jį įtakojančių mokesčių sistemų vertinimas. Šio darbo tikslas - palyginti proporcinės ir progresinės mokesčių sistemų įtaką fizinio asmens pajamoms. Taip pat iškelti tyrimo uždaviniai: išanalizuoti proporcinės ir progesinės mokesčių sistemų ypatumus, palyginti Lietuvos ir Airijos gyventojų pajamų mokesčio tarifus, išvardyti namų ūkio pajamų šaltinius, jų klasifikaciją, pateikti statistinius duomenis, susijusius su gyventojų pajamomis ir išlaidomis, išdėstyti nuomonę ir pasiūlyti tikamiausius mokesčių sistemos pakeitimus gyventojų pajamų mokesčio atžvilgiu. Teorinėje dalyje naudojami ES duomenų bazių, Airijos ir Lietuvos statistinių institucijų pranešimai, lietuvių ir užsienio autorių publikacijos.

Tyriamojoje dalyje buvo analizuojami pagrindiniai socialiniai-ekonominiai statistiniai duomenys, palyginami, esant proporcinei ir progresinei mokesčių sistemai, gyventojų pajamų apmokestinimo tarifai, lengvatos, namų ūkių pajamos ir išlaidos. Proporcinė mokesčių sistema pasižymi aiškumu, mažomis laiko ir piniginėmis sąnaudomis surenkant ir apskaičiuojant mokesčius. Airijoje ir Lietuvoje daugiausia mokesčių surenkama iš pajamų, pelno, pridėtinės vertės ir akcizo mokesčių. Abiejose šalyse namų ūkiai išleidžia daugiausiai maistui, komunalinėms paslaugoms ir transportui. Nors vidutinės mėnesinės pajamos, atskaičius mokesčius, Lietuvoje yra keturis kartus mažesnės, kai kurios pagrindinės namų ūkių vartojimui reikalingos prekės yra santykinai brangesnės nei Airijoje.

Magistro baigiamojo darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei siūlymai, kaip didinti namų ūkių gerovę, kokie mokesčių pakeitimai leistų mažinti namų ūkių mokestinę naštą.

Razumienė J. *Lithuanian and Irish tax systems comparative study: exposure to individual valuation* / Financial management master thesis. Supervisor associate prof. dr. A. Balkevičius. – Vilnius: University of Mykolas Romeris, Department of Economics and Finance management.

SUMMARY

Financial management master thesis is important for institutions whom main core focus is economic equaty and democratic accountability, financial organizations, seeking to raise the level of public knowledge about income taxation policy and economics, businesses, entrepreneurs, managers and people who aiming to know what taxes on income they pay. Lithuania is one of the few EU countries having proportional taxation system. In our days there are numerous publications and discussions in relation to wage increase, legislation adjustments relevant to income taxation, therefore the reason of this the basic reasearch problem – to value tax exposure on household income by different taxation systems? The object is household income assessment of different taxation systems and income taxation. The core of the thesis is to compare exposure to individual valuation of different taxation systems. The main tasks of the study are: to analyze specification of proportional and progressive taxation systems, to compare taxations tariffs on income, to provide household income source classification, to introduce ststistical data related to household income, expenditure, to adduce most appropriate changes on income taxation. The theoretical part of the study is written by using data from EU statistical databases, announcements of Irish and Lithuanian statitistical institutions and foreign writters publications.

Research part contains of main social and economical data, comparison of income taxation tariffs and allowances, household income and expenditure costs. A proportional tax system is characterized as clear, low administrative costs on tax calculation and collection. The highest expenditures by households in Lithuania and Ireland are for food, housing and transportation. Even though average net income in Lithuania is four times lower then in Ireland, it is noted that some of the main household consumption goods and relatively more expensive then in Ireland.

At the end of the master thesis there are listed conclusions and suggestions on how to improve household welfare, what kind of tax legislation adjustments are required to reduce labour cost in order to increase motivation to work.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

ĮMONIŲ IR GYVENTOJŲ SUMOKĖTI MOKESČIAI (TŪKST. EUR)

		Įmonių ir gyventojų sumokėti mokesčiai | tūkst. EUR		
		Visi mokėtojai	Įmonės	Gyventojai
2015K4	Iš viso mokesčių	1,606,506	1,148,353	458,153
	Gyventojų pajamų mokestis	423,67		423,67
	Įmokos į Garantinį fondą	5,657	5,657	
	Pelno mokestis	124,034	124,034	
	Socialinis mokestis			
	Pridėtinės vertės mokestis	606,465	606,465	
	Akcizai	296,922	296,922	
	Cukraus sektoriaus mokestis			
	Tarptautinės prekybos ir sandorių mokestis	26,149	26,149	
	Žemės mokestis	25,873	3,47	22,403
	Paveldimo turto mokestis	319		319
	Nekilnojamojo turto mokestis	12,084	11,513	571
	Mokestis už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise			
	Atskaitymai nuo pajamų pagal Lietuvos Respublikos miškų įstatymą	6,166	6,166	
	Transporto priemonių mokestis	14,376	14,376	
	Mokestis už aplinkos teršimą	473	473	
	Nuomos mokestis už valstybinę žemę ir valstybinius vidaus vandenų telkinius	17,753	14,203	3,551
	Mokestis už valstybinius gamtos išteklius	5,609	5,609	
	Naftos ir dujų išteklių mokestis	3,196	3,196	
	Loterijų ir azartinių lošimų mokestis	3,403	3,403	
	Rinkliavos	21,304	16,213	5,091
	Konsulinis mokestis	11,098	9,369	1,729
	Žyminis mokestis	1,955	1,136	819

Šaltinis : Lietuvos Statistikos departamentas

2 PRIEDAS

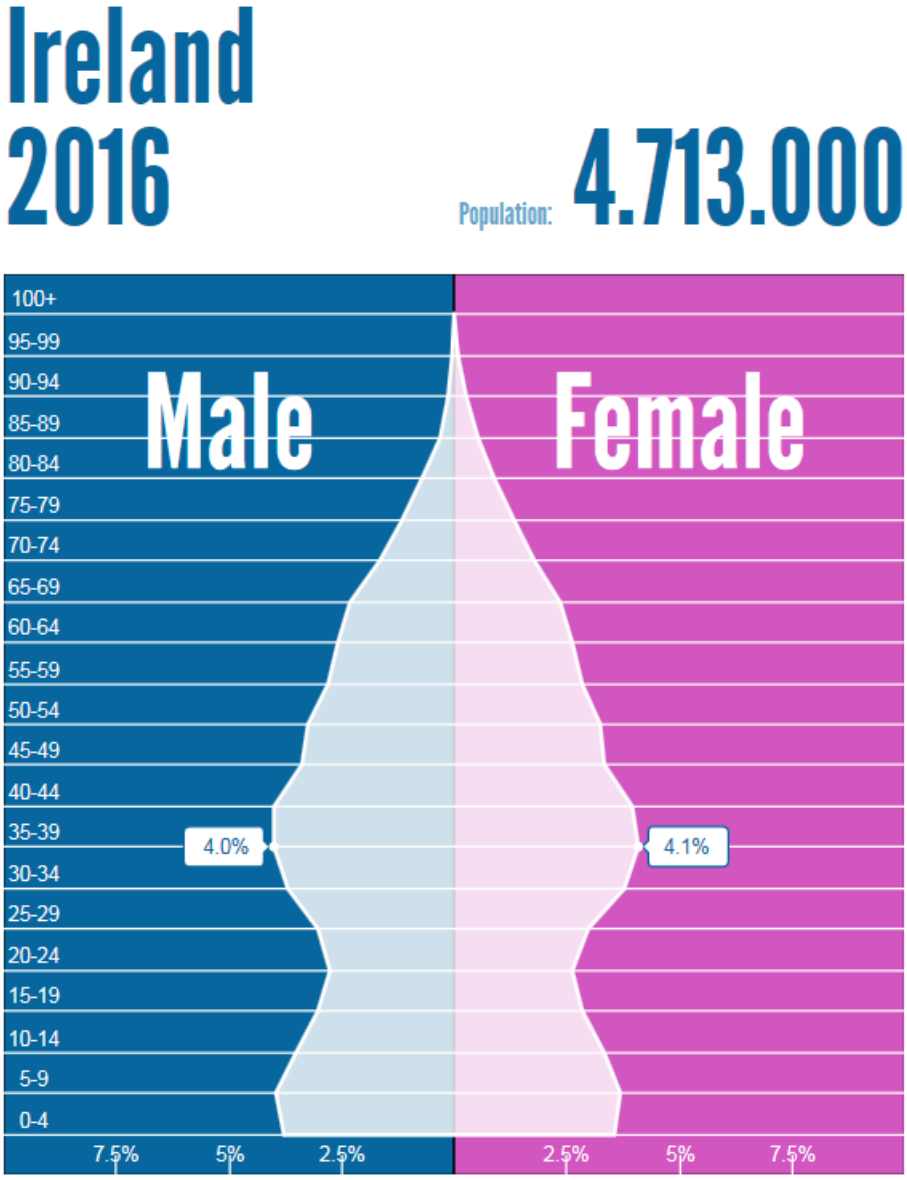
AIRIJOS MOKESČIŲ KREDITAI / LENGVATOS TAIKOMOS GYVENTOJŲ APMOKESTINAMOSIOMS PAJAMOMS

Mokesčių kreditai /lengvatos	2016
Vienišas asmuo	€ 1,650
Susituokęs asmenys / civiliniai partneriai	€ 3,300
Našlys (-ė), įskaitant asmenis gyvenusius civilėje partnerystėje auginančius vaiką (-us)	€ 1,650
Našlys (-ė), įskaitant asmenis gyvenusius civilėje partnerystėje neturinčius vaikų	€ 2,190
Asmuo, arba asmuo gyvenęs civilinėje apartnerystėje einamaisiais metais tapęs našliu (-e)	€ 3,300
Vienišas asmuo auginantis, globojantis vaiką (-us)	€ 1,650
Susituokę asmenys arba civiliniai partneriai auginantys, globojantys neįgalų vaiką (-us)	€ 3,300
Vienišas asmuo turintis aklumo neįgalumą	€ 1,650
Susituokę asmenys - vienas iš jų turintis aklumo neįgalumą	€ 3,300
Susituokę asmenys - vienas iš jų turintis aklumo neįgalumą	€ 3,300
Našlio (-ė) auginančio (-čios) vaiką (-us) mokesčių lengvata už 2015	€ 3,600
Našlio (-ė) auginančio (-čios) vaiką (-us) mokesčių lengvata už 2014	€ 3,150
Našlio (-ė) auginančio (-čios) vaiką (-us) mokesčių lengvata už 2013	€ 2,700
Našlio (-ė) auginančio (-čios) vaiką (-us) mokesčių lengvata už 2012	€ 2,250
Našlio (-ė) auginančio (-čios) vaiką (-us) mokesčių lengvata už 2011	€ 1,800
Asmenys sulaukę 65 metų ir daugiau :	
Vieniši asmenys, našliai (-ės)	€ 245
Susituokę asmenys	€ 490
"Globėjo" mokesčio kreditas (metinės pajamos neviršija 7,200 eurų, šeimoje auginamas, globojamas vaikas (-ai), neįgalus asmuo (-ys)	€ 1.000

Šaltinis: Ireland Revenue office, www.revenue.ie

3 PRIEDAS

AIRIJOS POPULIACIJA 2016 METAIS

Šaltinis: Department of Economic and Social Affairs, 2015

4 PRIEDAS

AIRIJOS MOKESČIŲ KREDITŲ IR LEGVATŲ SERTIFIKATAS

In all correspondence please quote:
PPS No: 2854985H

Notice No: 91237186-87384B

V601 ytcc 1 ??SEQSTRING??

MS JUSTINA RAZUMIENE
8 DELHURST COURT
ONGAR PARK
CLONSILLA
DUBLIN 15

Charles Phelan
Dún Laoghaire - Rathdown Revenue District
Customer Services
85/93 Lower Mount Street
Dublin 2

LoCall No. 1890 333425
17/1/2014

Amended Tax Credit Certificate - 2014*

This certificate shows details of your Tax Credits and Rate Bands and details relating to the Universal Social Charge (USC). The details shown on this certificate are based on the most recent information Revenue has on your personal tax entitlements. Your employer will deduct tax and USC using this information so please ensure it is up to date and accurate.

Claiming Tax Credits

Claiming all the tax credits to which you are entitled ensures you pay the correct tax and maximises your take-home pay. For more information on all available tax credits visit www.revenue.ie

Remember the quickest and easiest way to manage your tax affairs is by using Revenue's on-line service **PAYE Anytime**. When registered for **PAYE Anytime** you can manage your tax affairs at your convenience. For example, you can:

- View your tax record
- Claim tax credits or relief for medical expenses and non-routine dental expenses
- Request a review of your tax for previous years
- Track correspondence you have sent to us
- Declare additional income.

Remember there is a four-year time limit on claiming tax credits, so it is important that you claim your entitlements in time.

***This is a notice of determination of**
(a) tax credits and standard rate cut-off point, and
(b) rate cut-off points for USC.

4 priedo tęsinys kitame puslapyje

TAX CREDIT AND UNIVERSAL SOCIAL CHARGE CERTIFICATE

FOR THE YEAR 1 JANUARY 2014 TO 31 DECEMBER 2014 AND FOLLOWING YEARS

Tax Credits	Self €	Spouse €
Personal Tax Credit	1,966.00	1,334.00
PAYE Tax Credit	1,650.00	1,650.00
Flat Rate Expenses	0.00	24.00
Rent Tax Credit	320.00	0.00
Gross Tax Credits	3,936.00	3,008.00
Net Tax Credits	3,936.00	3,008.00

Tax Rate Bands	€
Rate Band 1	**65,600.00**
This Rate Band is increased by: Flat Rate Expenses	120.00
The amount of your income taxable at **20%**	**65,720.00**
All income over **€65,720.00** is taxable at **41%**	

USC Rate Bands	€
Rate Band 1	**10,036.00**
The amount of your income chargeable at **2%**	**10,036.00**
Rate Band 2	**5,980.00**
The amount of your income chargeable at **4%**	**5,980.00**
All income over **€16,016.00** is chargeable at **7%**	

Allocation of your Tax Credits and Rate Bands (Subject to Rounding)

Employer		Tax Credits €			Tax Rate Bands €			
		Yearly	Monthly	Weekly	Rate Band	Yearly	Monthly	Weekly
TERADATA IRELAND LTD	Self	3,936.00	328.00	75.70	20%	41,800.00	3,483.34	803.85
RG ONBOARD SERVICES (.	Spouse	3,008.00	250.67	57.85	20%	23,920.00	1,993.34	460.00

Allocation of your USC Rate Bands (Subject to Rounding)

Employer	USC Rate Bands €			
	Rate Band	Yearly	Monthly	Weekly
TERADATA IRELAND LTD	Income chargeable at 2%	10,036.00	836.34	193.00
	Income chargeable at 4%	5,980.00	498.34	115.00
	Income over €16,016.00 in this employment is chargeable at 7%			

Šaltinis: Ireland Revenue Office

5 PRIEDAS

BENDRAS VIDAUS PRODUKTAS TENKANTIS VIENAM GYVENTOJUI ES 2014 – 2015

Eil. Nr. Pagal		2014 (USA)	2015 (USA)	Kontinentas
1	Liuksemburgas	111,716	96,269	Europa
2	Šveicarija	87,475	84,070	Europa
3	Kataras	93,965	81,603	Asia
4	Norway	97,013	80,749	Europa
5	America	54,597	56,421	Šiaurės America
6	Islandija	51,262	54,331	Europa
7	Singapūras	56,319	53,604	Azija
8	Danija	60,564	52,822	Europa
9	Australija	61,219	52,454	Okeanija
10	Švedija	58,491	49,582	Europa
11	San Marinas	56,82	49,139	Europa
12	Airija	53,462	47,329	Europa
13	Kanada	50,398	45,029	Šiaurės America
14	Austrija	51,307	44,476	Europa
15	Nyderlandai	51,373	44,249	Europa
16	Jungtinė Karalystė	45,653	43,94	Europa
17	Suomija	49,497	42,733	Europa
18	Hong Kongas SAR	39,871	42,437	Azija
19	Naujoji Zelandija	43,837	42,017	Okeanija
20	Vokietija	47,59	41,955	Europa
21	Belgija	47,722	41,267	Europa
22	Prancūzija	44,538	38,459	Europa
23	Jungtiniai Arabbų Emiratai	43,18	37,962	Azija
24	Izrealeis	36,991	36,659	Azija
25	Japonija	36,332	33,223	Azija
26	Kuveitas	43,103	32,72	Azija
27	Italija	35,823	30,594	Europa
28	Korėja	28,101	28,338	Azija
29	Brunėjus	36,607	26,804	Azija
30	Ispanija	30,278	26,517	Europa
31	Bahrainas	28,272	25,633	Azija
32	Bahamai	24,034	25,221	Šiaurės America
33	Taivanas Kinijos provincija	22,598	22,464	Azija
34	Malta	24,876	22,319	Europa
35	Kipras	26,115	22,007	Europa
36	Trinidadas ir Tobagas	21,311	21,516	Šiaurės America
37	Slovėnija	24,019	20,85	Europa
38	Saudo Arabija	24,454	20,677	Azija
39	Portugalija	22,13	19,324	Europa

5 priedo tęsinys kitame puslapyje

40	Graikija	21,653	18,863	Europa
41	Estija	19,671	17,562	Europa
42	Čekijos respublika	19,653	17,171	Europa
43	Urugvajus	16,199	16,642	Pietų Amerika
44	Slovakijos Respublika	18,454	16,138	Europa
45	Barbadosas	15,579	15,882	Šiaurės America
46	Palau	15,21	15,531	Okeanija
47	Omanas	19,002	14,887	Azija
48	Kitsas ir Nevis	14,102	14,625	Šiaurės America
49	Lietuva	16,386	14,56	Europa
50	Seišelių salos	15,115	14,5	Afrika
51	Visi kiti	10,88	10,288	

Šaltinis: Sudaryta Autorės pagal tarptautinio valiutos fondo informaciją

6 PRIEDAS

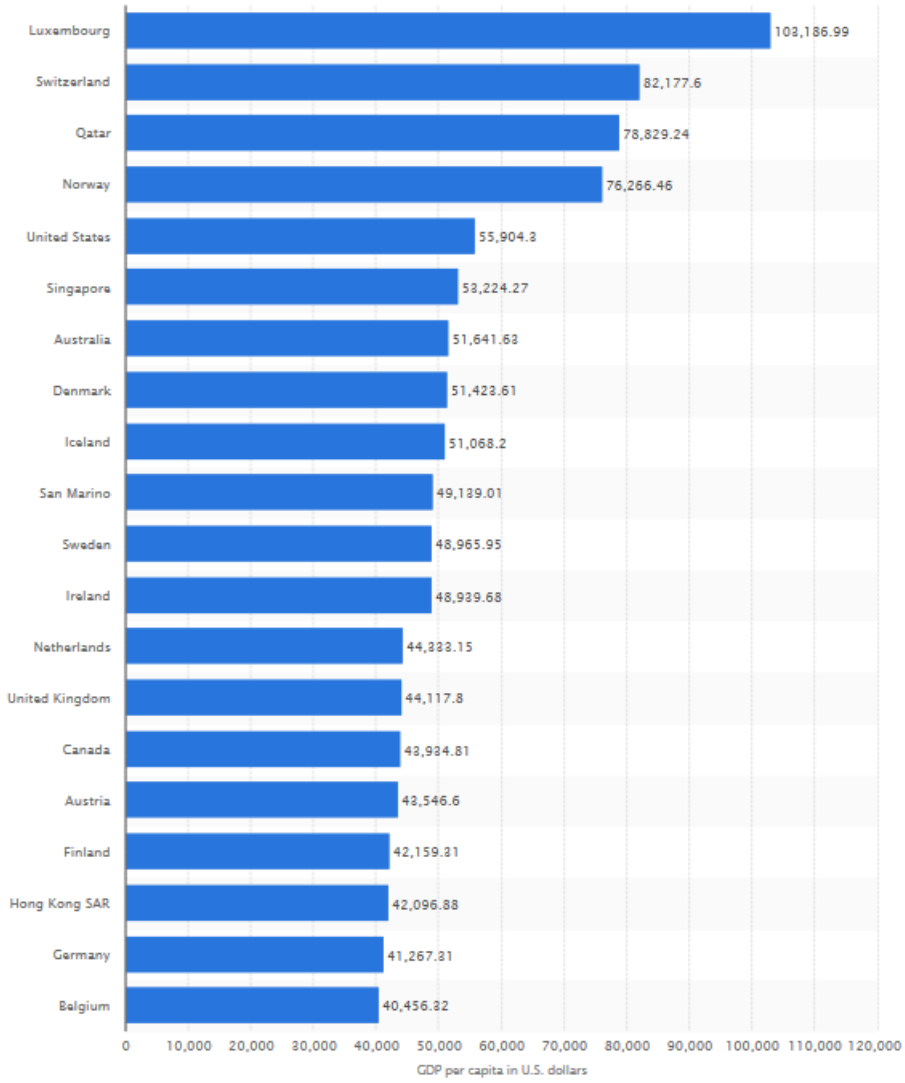
PAGRINDINIAI LIETUVOS SOCIALINIAI RODIKLIAI 2016

Rodiklio pavadinimas	Rodiklio dydis	Įsigaliojimo data
Minimalioji mėnesinė alga (MMA)	350 Eur	2016.01.01
Minimalusis valandinis atlygis	2,13 Eur	2016.01.01
2016 metų bazinis dydis, taikomas apskaičiuojant valstybės politikų, teisėjų, valstybės pareigūnų ir valstybės tarnautojų pareiginės algas	130,5 Eur	2015.01.01
Bazinė mėnesinė alga (BMA)	35,5 Eur	2015.01.01
Bazinis valandinis atlygis	0,22 Eur	2015.01.01
Vidutinis darbo užmokestis šalies ūkyje (be individualių įmonių) 2015 m. III ketv. bruto neto	735,1 Eur 569,0 Eur	
15-64 m. amžiaus gyventojų užimtumo lygis 2015 m. III ketvirtį (Gyventojų užimtumo statistinio tyrimo vertinimais) vyrų užimtumo lygis moterų užimtumo lygis	68,0 % 68,9 % 67,2 %	
Nedarbo lygis 2015 m. IV ketvirtį (Gyventojų užimtumo statistinio tyrimo vertinimais)	8,8 %	
Bedarbių skaičius 2015 m. III ketvirtį (Gyventojų užimtumo statistinio tyrimo vertinimais)	122,5 tūkst. žm.	
Minimali nedarbo socialinio draudimo išmoka	102 Eur	
Maksimali nedarbo socialinio draudimo išmoka	311,5 Eur	2016.01.01
Vidutinė nedarbo socialinio draudimo išmoka per mėnesį 2015 m. 12 mėn.	178,9 Eur	
Valstybinė socialinio draudimo bazinė pensija	112 Eur	2016.01.01
Valstybinių pensijų bazė	58 Eur	2015.07.01
Valstybinės socialinio draudimo našlių pensijos bazinis dydis	21 Eur	2015.07.01
2016 metų draudžiamosios pajamos	445 Eur	2016.01.01
Vidutinė senatvės pensija per mėnesį 2015 m. 12 mėn.	246,95 Eur	
Vidutinė senatvės pensija per mėnesį, turint būtinąjį stažą 2015 m. 12 mėn.	257,23 Eur	
2016 metų mėnesio papildoma (2 %) pensijų įmoka (kaupimui) iš valstybės biudžeto lėšų	13,82 Eur	2016.01.01
Valstybės remiamos pajamos	102 Eur	2015.01.01
Bazinė socialinė išmoka	38 Eur	2015.01.01
Vartotojų kainų indeksas palyginti 2014 12 su 2013 12	99,7	

Šaltinis: LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

7 PRIEDAS

20 ŠALIŲ, TURINČIŲ DIDŽIAUSIĄ BENDRĄ VIDAUS PRODUKTĄ VIENAM ASMENIUI (2015 DUOMENYS)

Šaltinis: Statistikos duomenų internetinis tinklalapis

8 PRIEDAS

REGISTRUOTŲ BEDARBIŲ IR DARBINGO AMŽIAUS GYVENTOJŲ SANTYKIS

	Registruoti bedarbiai | tūkst.					**Registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis | %**				
	2011	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**
Lietuvos Respublika	247,2	216,9	201,3	173	158,2	13,1	11,7	10,9	9,5	8,7
Alytaus apskritis	15,4	14	13,9	12,5	11,1	16	14,9	15	13,7	12,3
Kauno apskritis	45,5	39,7	36,3	30,6	27,2	12,2	10,8	10	8,5	7,6
Klaipėdos apskritis	26	21,4	19,4	16,6	16,1	12,3	10,4	9,4	8,1	7,9
Marijampolės apskritis	12,6	11,9	11,7	10,4	9,7	12,9	12,3	12,3	11	10,3
Panevėžio apskritis	22,4	19,8	17,9	16,3	14,7	14,9	13,4	12,2	11,3	10,2
Šiaulių apskritis	23,9	21,3	20,4	17	15,6	12,9	11,9	11,4	9,7	9
Tauragės apskritis	9,5	9,1	8,8	8	7,3	14,2	14	13,5	12,5	11,5
Telšių apskritis	14,8	13,2	12,1	10	8,6	15,8	14,4	13,3	11,1	9,7
Utenos apskritis	14,9	13,6	12,9	11,1	10,5	16,1	15,1	14,6	12,8	12,3
Vilniaus apskritis	62,2	52,9	47,9	40,5	37,4	11,9	10,3	9,3	7,9	7,3

Šaltinis: LR statistikos departamentas

9 PRIEDAS

MINIMALUS ATLYGINIMAS ES (BRUTO/EUR)

GEO/TIME	2013S1	2013S2	2014S1	2014S2	2015S1	2015S2	2016S1
Luxembourg	1.874,19	1.874,19	1.921,03	1.921,03	1.922,96	1.922,96	1.922,96
Ireland	1.461,85	1.461,85	1.461,85	1.461,85	1.461,85	1.461,85	1.546,35
United Kingdom	1.249,85	1.189,92	1.251,05	1.301,31	1.378,87	1.509,70	1.529,03
Netherlands	1.469,40	1.477,80	1.485,60	1.495,20	1.501,80	1.507,80	1.507,80
Belgium	1.501,82	1.501,82	1.501,82	1.501,82	1.501,82	1.501,82	1.501,82
Germany	:	:	:	:	1.473,00	1.473,00	1.473,00
France	1.430,22	1.430,22	1.445,38	1.445,38	1.457,52	1.457,52	1.466,62
United States	952,46	960,76	911,22	920,10	1.035,06	1.123,13	1.155,35
Spain	752,85	752,85	752,85	752,85	756,70	756,70	764,40
Malta	697,42	697,42	717,95	717,95	720,46	720,46	728,04
Greece	683,76	683,76	683,76	683,76	683,76	683,76	683,76
Portugal	565,83	565,83	565,83	565,83	589,17	589,17	618,33
Turkey	415,52	405,20	361,76	391,45	424,26	425,17	517,92
Poland	392,73	368,87	404,40	404,16	409,53	417,55	431,24
Estonia	320,00	320,00	355,00	355,00	390,00	390,00	430,00
Croatia	372,35	400,67	395,67	398,31	395,61	398,90	408,39
Slovakia	337,70	337,70	352,00	352,00	380,00	380,00	405,00
Latvia	286,66	284,74	320,00	320,00	360,00	360,00	370,00
Czech Republic	318,08	308,30	309,91	309,62	331,71	337,58	366,30
Hungary	335,27	332,37	341,70	328,16	332,76	333,41	353,05
Lithuania	289,62	289,62	289,62	289,62	300,00	325,00	350,00
Serbia	239,24	236,27	235,30	232,90	235,04	235,51	233,57
Romania	157,50	179,36	190,11	205,34	217,50	234,77	233,16
Bulgaria	158,50	158,50	173,84	173,84	184,07	194,29	214,75
Albania	:	:	156,92	156,85	156,99	156,82	155,71

Šaltinis: Eurostat

10 PRIEDAS

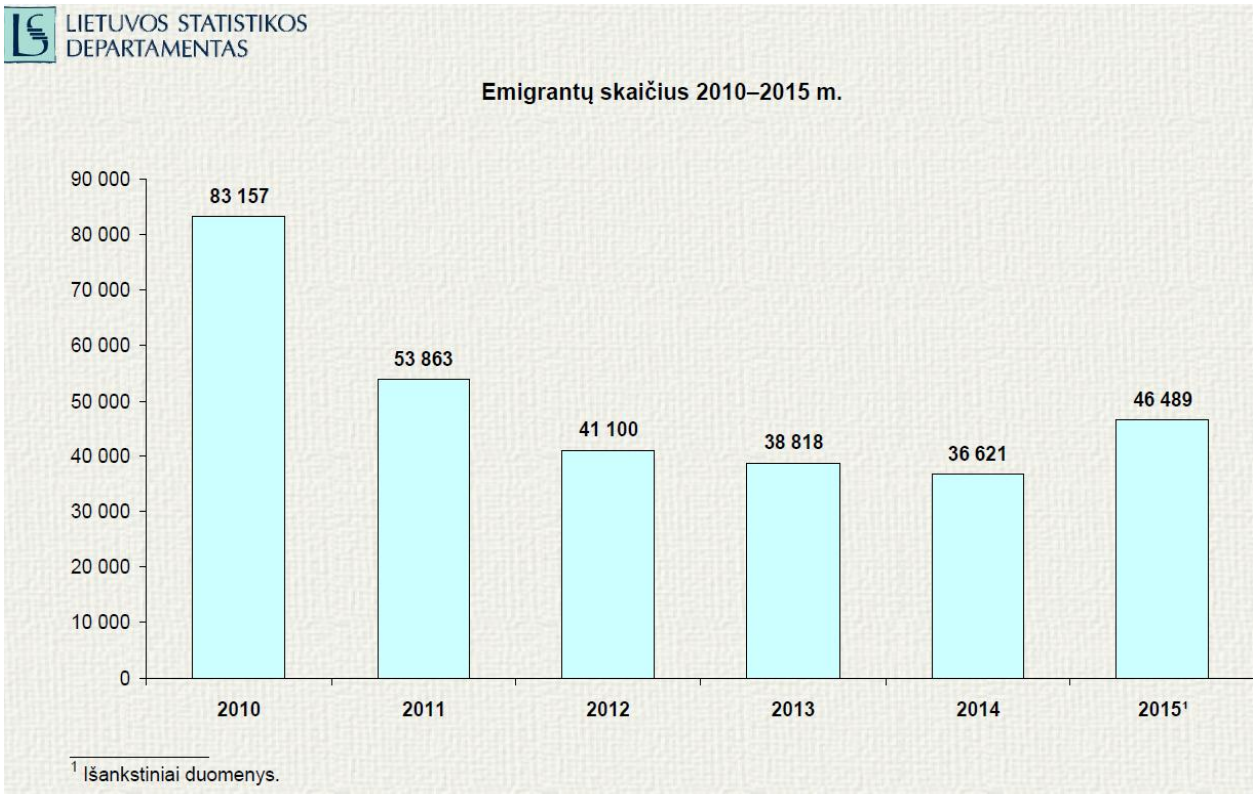
NAMŲ SLAUGOS MOKESTINĖ LENGVATOS / TARIFAI (AIRIJA)

Bruto metinės pajamos	**Mokestinė lengvata**	**Mokestinės lengvatos apribojimai**
€ 7,20	€ 1,00	Nil - The full tax credit is due
€ 7,45	€ 875	€7,450 - €7,200 = €250 ÷ 2 = €125
€ 7,95	€ 625	€7,950 - €7,200 = €750 ÷ 2 = €375
€ 8,20	€ 500	€8,200 - €7,200 = €1,000 ÷ 2 = €500
€ 8,45	€ 375	€8,450 - €7,200 = €1,250 ÷ 2 = €625
€ 8,70	€ 250	€8,700 - €7,200 = €1,500 ÷ 2 = €750
€ 8,95	€ 125	€8,950 - €7,200 = €1,750 ÷ 2 = €875
€ 9,05	€ 75	€9,050 - €7,200 = €1,850 ÷ 2 = €925
€ 9,20	0	€9,200 - €7,200 = €2,000 ÷ 2 = €1,000

Šaltinis: Airijos mokesčių inspekcija

11 PRIEDAS

EMIGRAVUSIŲ GYVENTOJŲ SKAIČIUS - LIETUVA

Šaltinis: Gyventojai ir socialinė statistika, 2016, p. 6

12 PRIEDAS

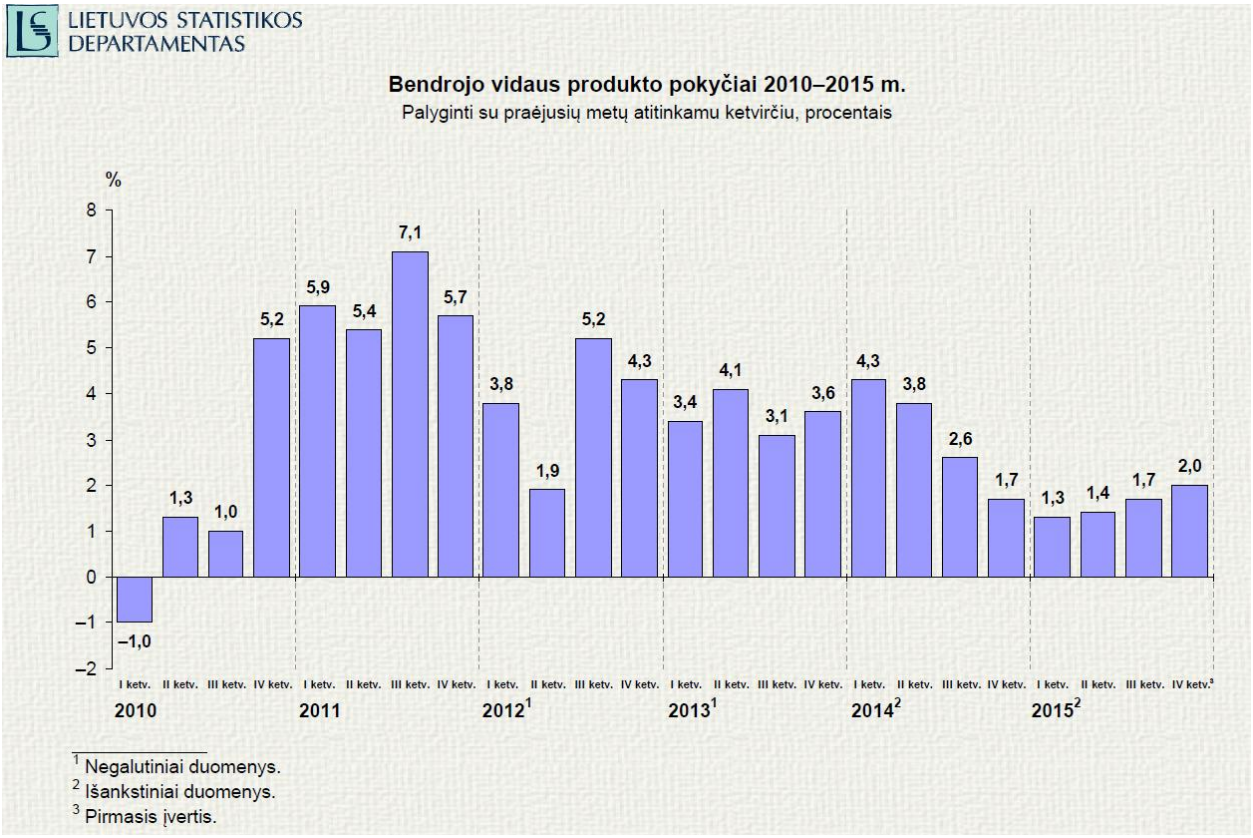
GYVENTOJAI PAGAL AMŽIŲ GRUPĖS

Amžiaus grupės *Age group*	2010	2011	2012	2013	2014	2015		
						iš viso *total*	vyrai *males*	moterys *females*
Iš viso – *Total*	**3142,0**	**3052,6**	**3003,6**	**2971,9**	**2943,5**	**2921,3**	**1346,3**	**1575,0**
0–4	147,5	147,6	149,0	151,0	151,1	150,5	77,1	73,4
5–9	144,0	137,7	135,1	134,5	135,4	138,2	70,7	67,5
10–14	178,5	169,1	159,9	151,0	143,6	136,7	70,2	66,5
15–19	229,4	215,6	201,9	187,7	177,2	170,4	87,6	82,8
20–24	229,8	218,8	214,7	214,9	213,1	207,2	106,7	100,5
25–29	206,4	194,2	192,4	194,7	194,5	195,3	100,3	95,0
30–34	201,6	187,7	180,3	176,0	175,8	177,3	90,0	87,3
35–39	218,2	205,6	196,1	189,2	183,9	179,2	88,3	90,9
40–44	225,1	218,9	215,8	212,3	206,8	201,4	97,1	104,3
45–49	245,3	233,3	223,7	216,9	212,5	209,0	99,7	109,3
50–54	226,2	231,1	237,3	238,5	234,5	229,2	107,5	121,7
55–59	184,9	185,0	186,4	191,4	201,2	209,7	94,7	115,0
60–64	160,2	162,6	167,7	171,6	171,2	169,9	72,4	97,5
65–69	152,9	149,5	142,7	137,0	136,8	144,1	56,7	87,4
70–74	146,4	145,2	143,5	143,2	139,5	133,1	48,0	85,1
75–79	117,9	117,6	119,2	119,0	120,1	120,9	39,6	81,3
80–84	80,4	82,7	84,2	86,0	85,7	85,8	24,9	60,9
≥ 85	47,3	50,4	53,7	57,0	60,6	63,4	14,8	48,6

Šaltinis: Lietuvos statistikos metraštis, 2015, p. 74

13 PRIEDAS

BENDRO VIDAUS PRODUKTO POKYČIAI 2010 – 2015 M. PALYGINTI SU PRAĖJUSIŲ METŲ ATITINKAMU KETVIRČIU, PROCENTAIS (LIETUVA)

Šaltinis: Lietuvos ekonomikos raida 2015/12. Ūkis ir finansai. p. 3

14 PRIEDAS

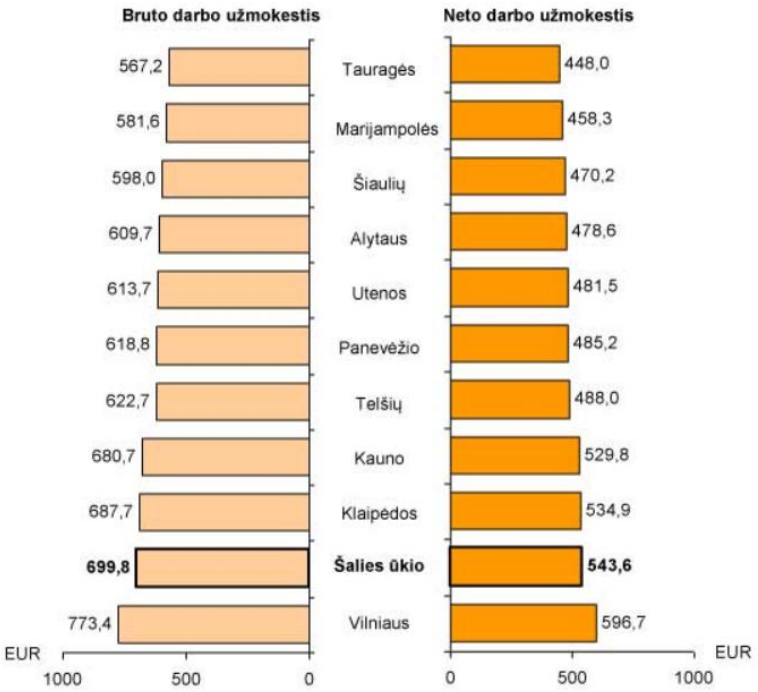
DARBO SĄNAUDŲ MOKESTINĖ NAŠTA

	2005	2010	2011	2012	2013	2014	
ES 28	**40,5**	**39,4**	**39,7**	**39,9**	**39,0**	**34,9**	***EU 28***
Airija	16,8	16,8	20,0	20,1	21,5	22,1	*Ireland*
Austrija	43,3	43,5	43,9	44,2	44,6	44,8	*Austria*
Belgija	49,3	50,4	50,6	50,5	50,0	49,9	*Belgium*
Bulgarija	36,3	32,5	33,6	33,6	33,6	...	*Bulgaria*
Čekija	42,0	39,0	39,7	39,4	39,4	39,7	*Czech Republic*
Danija	38,9	36,7	36,9	37,0	36,6	36,4	*Denmark*
Estija	38,1	38,7	39,0	39,2	38,8	39,0	*Estonia*
Graikija	35,4	35,8	40,0	39,8	37,1	35,7	*Greece*
Ispanija	35,7	36,5	36,8	37,2	37,2	37,3	*Spain*
Italija	42,5	44,0	44,5	44,7	44,9	42,4	*Italy*
Jungtinė Karalystė	30,5	29,4	28,5	27,9	26,8	26,4	*United Kingdom*
Kipras	11,9	...	...	...	...	...	*Cyprus*
Kroatija	...	...	...	...	34,9	...	*Croatia*
Latvija	41,8	43,5	43,5	43,6	43,1	...	*Latvia*
Lenkija	37,5	33,3	33,4	34,7	34,8	34,8	*Poland*
Lietuva	**42,6**	**38,8**	**38,9**	**39,2**	**39,4**	**38,9**	***Lithuania***
Liuksemburgas	28,7	27,7	29,5	29,2	30,1	30,4	*Luxembourg*
Malta	17,9	18,1	18,6	18,9	19,2	...	*Malta*
Nyderlandai	41,6	33,6	33,5	33,6	32,3	32,1	*Netherlands*
Portugalija	32,1	32,2	32,3	32,6	35,2	35,0	*Portugal*
Prancūzija	46,4	46,8	47,0	47,0	45,6	45,2	*France*
Rumunija	42,4	43,4	43,4	43,4	43,5	...	*Romania*
Slovakija	34,8	34,7	36,1	36,9	38,5	38,6	*Slovakia*
Slovėnija	41,8	38,6	38,7	38,6	38,5	38,6	*Slovenia*
Suomija	39,5	36,8	36,8	36,8	37,6	38,4	*Finland*
Švedija	46,6	40,7	40,7	40,8	40,9	40,5	*Sweden*
Vengrija	43,1	43,8	45,2	47,9	49,0	49,0	*Hungary*
Vokietija	47,3	44,9	45,6	45,5	45,1	45,1	*Germany*

Šaltinis: Lietuvos statistikos metraštis 2015, p. 673

15 PRIEDAS

VIDUTINIS MĖNESINIS DARBO UŽMOKESTIS PAGAL APSKRITIS 2015 M. PIRMĄJĮ KETVIRTĮ

Šaltinis: LR statistikos departamentas

16 PRIEDAS

DARBUOTOJŲ SKAIČIUS PAGAL BRUTO UŽMOKESČIO DYDĮ (SPALIO MĖN. 2014 M.)

		Darbuotojų gavusių MMA ir mažiau, skaičius / Number of employees receiving MMW and less	**Darbuotojų skaičius pagal bruto užmokesčio dydžio eurais grupes / Number of employees by gross earnings class, Eur**									
			MMA>-<350	**351-400**	**401-450**	**451-600**	**601-800**	**801-1000**	**1001-1300**	**1301-1600**	**>1601**	
Šalies ūkis, iš viso	**2010**	**21,1**	**21,2**	**5,9**	**5,7**	**14,6**	**13,6**	**8,2**	**5,2**	**2,1**	**2,5**	**Whole economy, total**
	2011	**20,8**	**20,1**	**5,7**	**5,7**	**14,4**	**14**	**8,7**	**5,6**	**2,3**	**2,8**	
	2012	**18,5**	**19,2**	**6,4**	**5,8**	**14,6**	**14,8**	**9,1**	**5,9**	**2,6**	**3,1**	
	2013	**20,7**	**10,4**	**9,1**	**7**	**15,3**	**15,3**	**9,4**	**6,5**	**3**	**3,5**	
	2014	**19,4**	**8,5**	**8,7**	**7,4**	**15,5**	**15,8**	**10,2**	**7,2**	**3,3**	**3,9**	
dirbusieji visą darbo laiką	2010	10,9	23,2	6,6	6,4	16,5	15,6	9,5	6,0	2,4	2,8	full-time employees
	2011	11,2	21,8	6,4	6,3	16,1	16	9,9	6,4	2,7	3,2	
	2012	8,9	20,9	7,1	6,4	16,4	16,8	10,3	6,8	3	3,5	
	2013	10,5	11,4	10,2	7,8	17,3	17,4	10,7	7,4	3,4	4,0	
	2014	9,2	9,3	9,7	8,3	17,5	17,9	11,6	8,2	3,7	4,5	
dirbusieji ne visą darbo laiką	2010	84,1	8,6	1,4	1,3	2,4	1,1	0,5	0,3	0,2	0,2	part-time employees
	2011	83,5	8,8	1,3	1,3	2,6	1,1	0,6	0,4	0,2	0,3	
	2012	84,2	7,7	1,4	1,2	2,7	1,1	0,7	0,4	0,2	0,3	
	2013	88,6	3,5	1,6	1,3	2,2	1,2	0,7	0,5	0,2	0,3	
	2014	88,8	3,2	1,6	1,4	2,1	1,2	0,7	0,5	0,2	0,4	
Valstybės sektorius, iš viso	**2010**	**11,5**	**16,4**	**5,4**	**5,4**	**17,2**	**19,4**	**13**	**7,2**	**2,4**	**2,1**	**Public sector, total**
	2011	**11,3**	**15**	**4,9**	**5,2**	**16,8**	**20,1**	**13,8**	**7,8**	**2,7**	**2,5**	
	2012	**11,2**	**13,3**	**5,4**	**5,1**	**16,9**	**20,7**	**13,8**	**7,9**	**2,9**	**2,8**	
	2013	**12,8**	**8,5**	**6,5**	**5,8**	**17,2**	**20,6**	**13,7**	**8,3**	**3,3**	**3,3**	
	2014	**12,3**	**6,6**	**6,6**	**5,7**	**16,9**	**20,8**	**14,7**	**9,1**	**3,6**	**3,7**	
dirbusieji ne visą darbo laiką	2010	5,5	16,7	5,7	5,7	18,5	21,0	14,1	7,8	2,6	2,3	full-time employees
	2011	6,2	14,9	5,1	5,5	17,9	21,6	14,8	8,4	2,9	2,7	
	2012	5,3	13,4	5,7	5,4	18,1	22,4	15,0	8,5	3,1	3,0	
	2013	6,1	8,7	6,9	6,2	18,6	22,4	14,9	9,0	3,5	3,6	
	2014	5,7	6,7	7,0	6,1	18,2	22,6	16,0	9,9	3,9	4,0	
dirbusieji ne visą darbo laiką	2010	75,5	13,7	2,2	1,5	3,2	2,0	0,9	0,5	0,3	0,3	part-time employees
	2011	72,1	15,6	2,2	1,6	3,7	2,1	1,1	0,6	0,4	0,5	
	2012	75,4	12,5	2,1	1,6	3,9	2,0	1,0	0,6	0,4	0,5	
	2013	83,0	6,0	1,8	1,5	3,1	1,9	1,0	0,6	0,5	0,5	
	2014	82,9	5,8	2,0	1,4	3,0	2,2	1,1	0,7	0,4	0,5	
Privatus sektorius, iš viso	**2010,0**	**26,7**	**24,0**	**6,2**	**5,9**	**13,0**	**10,2**	**5,4**	**4,0**	**1,9**	**2,7**	**Privat sector, total**
	2011,0	25,9	22,9	**6,1**	**5,9**	**13,0**	**10,7**	**5,9**	**4,4**	**2,2**	**2,9**	
	2012,0	**22,3**	**22,3**	**6,9**	**6,1**	**13,4**	**11,7**	**6,6**	**4,9**	**2,5**	**3,3**	
	2013,0	**24,6**	**11,4**	**10,4**	**7,6**	**14,3**	**12,6**	**7,2**	**5,6**	**2,8**	**3,6**	
	2014,0	**22,8**	**9,5**	**9,7**	**8,2**	**14,9**	**13,3**	**8,1**	**6,3**	**3,1**	**4,0**	
dirbusieji visą darbo laiką	2010	14,3	27,4	7,3	6,8	15,3	12,1	6,4	4,8	2,3	3,2	full-time employees
	2011	14,2	26	7,1	6,9	15,1	12,6	6,9	5,2	2,5	3,5	
	2012	10,9	25,2	7,9	7,0	15,4	13,7	7,6	5,7	2,9	3,8	
	2013	12,9	12,9	11,9	8,7	16,5	14,6	8,4	6,5	3,3	4,2	

16 priedo tęsinys kitame puslapyje

	2014	10,9	10,7	11,2	9,4	17,2	15,5	9,4	7,3	3,7	4,7	
dirbusieji ne visą darbo laiką	2010	86,6	7,1	1,2	1,2	2,1	0,8	0,4	0,2	0,1	0,2	part-time employees
	2011	86,5	7,0	1,1	1,2	2,3	0,8	0,4	0,3	0,2	0,2	
	2012	86,7	6,4	1,2	1,1	2,3	0,8	0,6	0,4	0,2	0,3	
	2013	90,2	2,7	1,5	1,2	1,9	1,0	0,6	0,4	0,2	0,3	
	2014	90,4	2,4	1,5	1,4	1,9	1,0	0,6	0,4	0,2	0,3	

Šaltinis: Lietuvos metraštis 2015, p. 199

17 PRIEDAS

LIETUVOS IR AIRIJOS NAMŲ ŪKIŲ VARTOJIMO PREKIŲ IR PASLAUGŲ PALYGINIMAS (2016)

Type of cost	Lithuania €	Ireland €	Difference €	Diff times (round.)
Restaurants				
Meal, Inexpensive Restaurant	5	15	10	3
Meal for 2 People, Mid-range Restaurant, Three-course	26	57	31	2
McMeal at McDonalds (or Equivalent Combo Meal)	4,5	7,45	2,95	2
Domestic Beer (0,5 liter draught)	2	4,7	2,7	2
Imported Beer (0,33 liter bottle)	2	4,8	2,8	2
Cappuccino (regular)	1,71	2,79	1,08	2
Coke/Pepsi (0,33 liter bottle)	0,95	1,44	0,49	2
Water (0,33 liter bottle)	0,64	1,17	0,53	2
Markets				
Milk (regular), (1 liter)	0,84	1,04	0,2	1
Loaf of Fresh White Bread (500g)	0,87	1,42	0,55	2
Rice (white), (1kg)	1,25	1,75	0,5	1
Eggs (12)	1,48	2,56	1,08	2
Local Cheese (1kg)	6,74	9,61	2,87	1
Chicken Breasts (Boneless, Skinless), (1kg)	4,6	8,82	4,22	2
Beef Round (1kg) (or Equivalent Back Leg Red Meat)	7,92	9,94	2,02	1
Apples (1kg)	0,95	2,23	1,28	2
Banana (1kg)	1,33	1,55	0,22	1
Oranges (1kg)	1,28	2,29	1,01	2
Tomato (1kg)	1,27	2,67	1,4	2
Potato (1kg)	0,38	1,41	1,03	4
Onion (1kg)	0,54	1,03	0,49	2
Lettuce (1 head)	0,9	0,99	0,09	1
Water (1,5 liter bottle)	0,64	1,28	0,64	2
Bottle of Wine (Mid-Range)	5,8	10	4,2	2
Domestic Beer (0,5 liter bottle)	0,83	2,67	1,84	3
Imported Beer (0,33 liter bottle)	0,98	2,5	1,52	3
Pack of Cigarettes (Marlboro)	3	10	7	3
Transportation				
One-way Ticket (Local Transport)	0,95	2,5	1,55	3
Monthly Pass (Regular Price)	28,96	100	71,04	3
Taxi Start (Normal Tariff)	0,7	4,2	3,5	6

17 priedo tęsinys kitame puslapyje

Taxi 1km (Normal Tariff)	0,62	1,22	0,6	2
Taxi 1hour Waiting (Normal Tariff)	8,69	23,4	14,71	3
Gasoline (1 liter)	1,11	1,36	0,25	1
Volkswagen Golf 1,4 90 KW Trendline (Or Equivalent New Car)	17.366,52	22.395	5028,48	1
Utilities (Monthly)				
Basic (Electricity, Heating, Water, Garbage) for 85m2 Apartment	149,26	152,53	3,27	1
1 min, of Prepaid Mobile Tariff Local (No Discounts or Plans)	0,08	0,25	0,17	3
Internet (10 Mbps, Unlimited Data, Cable/ADSL)	8,64	38,71	30,07	4
Sports And Leisure				
Fitness Club, Monthly Fee for 1 Adult	43,2	41,75	-1,45	1
Tennis Court Rent (1 Hour on Weekend)	16,48	14,39	-2,09	1
Cinema, International Release, 1 Seat	6	10	4	2
Clothing And Shoes				
1 Pair of Jeans (Levis 501 Or Similar)	68,11	73,03	4,92	1
1 Summer Dress in a Chain Store (Zara, H&M, ,,,)	38,51	36,49	-2,02	1
1 Pair of Nike Running Shoes (Mid-Range)	74,83	78,49	3,66	1
1 Pair of Men Leather Business Shoes	91,45	84,08	-7,37	1
Rent Per Month				
Apartment (1 bedroom) in City Centre	385,11	1014,04	628,93	3
Apartment (1 bedroom) Outside of Centre	232,71	856,44	623,73	4
Apartment (3 bedrooms) in City Centre	664,83	1763,37	1098,54	3
Apartment (3 bedrooms) Outside of Centre	365,54	1360,81	995,27	4
Buy Apartment Price				
Price per Square Meter to Buy Apartment in City Centre	2008,36	4822,47	2814,11	2
Price per Square Meter to Buy Apartment Outside of Centre	1078,7	3269,37	2190,67	3
Salaries And Financing				
Average Monthly Disposable Salary (After Tax)	588,48	2337,62	1749,14	4
Mortgage Interest Rate in Percentages (%), Yearly	2,74	4,08	1,34	1
Last update:	February, 2016	February, 2016		

Šaltinis: Cost of living

18 PRIEDAS

PAGRINDINIŲ SOCIALINIŲ RODIKLIŲ SUVESTINĖ

	Poluliacija	Minimalus val. At-lyginimas Eur	Minimalus mėnesinis bruto at-lyginimas Eur	Vidutinis mėn. at-lyginimas Eur	BVP vienam gyventojui %	Darbo sąnaudų mokestinė našta 2014
Airija	4,6	9,15	1546,35	2851,20	47,33	22,10
Lietuva	2,8	2,13	350,00	735,00	14,56	38,90
Skirtumas kartais	1,6	4,3	4,4	3,9	3,3	0,6

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Lirtuvos ir Airijos statistiniais duomenimis, 2016

19 PRIEDAS

GYVENTOJŲ PAJAMŲ APMOKESTINIMO TARIFŲ PALYGINAMOJI SUVESTINĖ

Airija			Lietuva	
Mokestis	**Tarifas**	**Apmokestinamų pajamų skalė**	**Mokestis**	**Tarifas**
GPM (angl. Income tax)	20% (balansas 40 %)	33,8 tūkst. Eurų / vienas asmuo 42,8 tūkst. eurų / Susituokusi pora/ civiliniai partneriai – vienas asmuo gauna pajamas Pajamos iki €67,600 (42,800 pajamos 20, antro asmens pajamos 25,000) / Susituokusi pora / civiliniai partneriai – abu asmenys gauna pajamas 37,8 tūkst. eurų / Vieniša motina / tėvas	GPM / 108iventojų pajamų mokestis	15%
PSD (angl. Universal social charge)	1% 3% 5.5% 8% 11%	iki €12,012 nuo €12,012.01 iki €18,668.00 nuo €18,668.01 iki €70,044.00 nuo €70,044.01 iki €100,000.00 ir daugiau Dirbantis pagal verslo liudijimą €100,000	PSD / privalomojo sveikatos dradimo	6%
VSD (angl. Pay related social charge)	4%	Visoms pajamoms	VSD / valstybės socialinio draudimo	3%

Šaltinis: parengta autorės pagal Airijos mokesčių inspekcijos duomenis

20 PRIEDAS

MĖNESINĖ VAIKO PAŠALPA AIRIJOJE (2016)

Šeimoje augančių vaikų skaičius	**Mėnesinė išmoka €**
Vienas vaikas	140
Du vaikai	280
Trys vaikai	420
Keturi vaikai	560
Penki vaikai	700
Šeši vaikai	840
Septyni vaikai	980
Aštuoni vaikai	1,120

Šaltinis: pagrengta pagal Airijos mokesčių inspekcijos informaciją